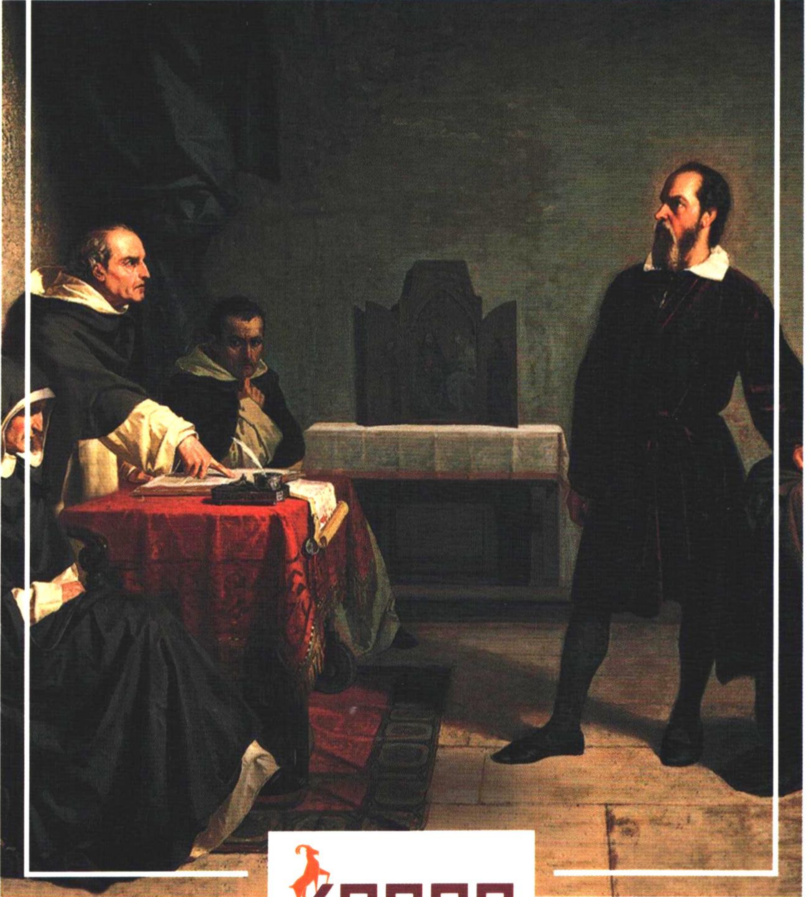
ZİYA PAŞA

ENGİZİSYON TARİHİ

KAPRA

ENGİZİSYON TARİHİ
Louis-Joseph Lavallée
Histoire des inquisitions religieuses d'Italie, d'Espagne et de Partugol-1809

Pierre Adolple Chérvel
Histoire de Roven sous la domination anglaise au XV-1840

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Kadir Yılmaz

DERLEYEN VE ÇEVİREN
Ziya Paşa

YAYIMA HAZIRLAYAN
Muhammet Enes Karadeniz

EDİTÖR
Mustafa Aksu

SON OKUMA
Zübeyde Dursun

KAPAK TASARIM
FOLX

SAYFA DÜZENİ
Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT
Repar Dijital Matbaası

BASKI
Kasım 2020 - 1. Basım

ISBN
978-625-7751-61-2

SERTİFİKA NO
40675

Kapra Yayıncılık, Repar Tasarım Matbaa ve Reklamcılık Ticaret Limited Şirketi'nin tescilli markasıdır.

Mimar Sinan Mah., Selami Ali Efendi Cad., No: 5 34672 Üsküdar/İstanbul Tel: 0 (212) 522 48 45

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Asıl İsmi Abdülhamid Ziyâeddin olan Ziyâ Paşa, aslen Erzurumludur. Henüz on yedi yaşında kâtip olan Ziyâ Paşa, elsine-i selase de denen Türkçe, Arapça ve Farsça dillerine son derece hâkimdir. Ayrıca Fransızca öğrenerek Batı edebiyatına da alaka gösteren Ziyâ Paşa, "Yeni Osmanlılar" denen ve içerisinde Namık Kemal ile Şinasi'nin de bulunduğu edebi-siyasi bir grubun en önemli figürlerindendir. Tanzimat edebiyatçılarının genel özelliği olan çok yönlülük, Ziyâ Paşa için de söz konusudur; yazar, şair, gazeteci ve devlet adamıdır. Mutasarrıflık, nâzırlık, valilik, meclis üyelikleri ve Mabeyn başkâtipliği gibi pek çok idari vazifeyi üstlenmiş olan Paşa, Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan Kanun-ı Esasî'yi hazırlayan encümende de yer almıştır. Namık Kemal ile beraber *Muhbir Gazetesi*'nde yazdığı yazılar ve Sadrazam Ali Paşa ile olan ihtilafının üzerine Paris'e firar eden Ziyâ Paşa, orada Namık Kemal ile *Hürriyet Gazetesi*'ni neşretmiş ancak 1867 senesinde Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahatine çıkmasını fırsat bilerek Fransa'da kendisinden özür dilemek suretiyle affa mazhar olmuş ve ülkesine dönebilmiştir. Ziyâ Paşa, Şinasi ve Namık Kemal ile birlikte Fransız edebiyatının tesiri altında gelişen Tanzimat edebiyatının kurucularından biri kabul edilmektedir. Ancak o klasik tarzda yazdığı *Terci-i Bend* ve *Terkib-i Bend* gibi meşhur eserlerin de sahibidir. Suriye ve Adana valiliklerinden sonra 17 Mayıs 1880 senesinde vefat etmiş ve Adana Ulu Camii haziresine defnedilmiştir.

Mâbeyn-i Hümâyun feriki İbrâhim Edhem Paşa'nın Fransızcadan çevirmeye başladığı *Endülüs Tarihi*'ni tamamlayan

Ziyâ Paşa, daha sonra da *Engizisyon Tarihi* adındaki bu eseri tercüme etmiştir. Eser, Engizisyon döneminin zulüm ve işkencelerinden bahsetmekte, Müslümanlar ve Yahudilerin maruz kaldığı cefa ve eziyetler kadar Hristiyanların da Engizisyon Meclisleri tarafından zulme uğratıldığını gözler önüne sermektedir. Osmanlı'da ayrılıkçı azınlık hareketlerinin hat safhaya ulaştığı, Girit Adası sorunu ile Balkanlar'daki ayaklanmalar nedeniyle Avrupa devletlerinin Osmanlı'ya siyasi olarak baskı yaptığı bir dönemde, Paşa tarafından Batı'nın karanlık mazisini gün yüzüne çıkaran böyle bir eserin tercüme edilmesi oldukça mânidardır. Belki de Ziyâ Paşa, böyle bir tercümeyi hazırlamakla, Osmanlı Devleti'nin gayr-i müslim azınlıklara yeterince siyasi hak tanımadığını ve onlar için yeni ve medeni reformlar hazırlamasını isteyen Batılı devletlere "Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz." demek istemiştir.

ÇEVİRİYAZI

METİN

Ashâb-ı Mutâlaaya

[2] Ziyâ Paşa merhum, bundan yirmi iki sene mukaddem[1], mevsûku'r-rivâye[2] iki Fransız müverrihin[3] âsârıdan[4] 'alâvechi't-telfik[5] tercüme ve tenmîk[6] etmiş olduğu *Engizisyon Tarihi* yine müşâru'n-ileyhin[7] âsâr-ı hâme-i hamiyetinden[8] olan *Endülüs Tarihi* kabilinden bir eser-i mühim ve mu'teber iken nasılsa zaman-ı hayatında neşredilememiş ve vefatından sonra ise miras-hârlarının[9] sevda-yı nükûd[10] ile hıyredâr[11] olan uyûn[12]-ı hırs ve tamahı böyle bir eser-i nâfi' ve ciddîyi Atina'daki muhallefâtı meyanında ve fakad bir çar-ı yek mecidîye[13] mukabilinde elden çıkarmayı revâ görmüş idi!

Müşâru'n-ileyh gibi, mahsûl-ı fikr ve kalemiyle bu mülke el-hakk nice hidemât-ı mebrûresi[14] sebk etmiş olan[15] bir zâtın iş bu eser-i nâfi'inden dahi hazâin-i irfan-ı milleti[16] mahrum etmemek maksad-ı mahsusuyla kitab-ı mezkûr, terekede satılan bahânın 400 mislini feda ile mahâllinden getirtilerek, bu kere matbaa-i âcizânemde tab' edilmiştir[17].

Ebu'z-ziyâ Tevfik

---

1 Mukaddem: Zaman bakımından daha eski olan, önce, evvel, önceki, evvelki.
2 Mevsûku'r-rivâye: Güvenili, muteber.
3 Müverrih: Tarihçi.
4 Âsâr: Eserler, telifler.
5 'alâ vechi'-telfik: Birleştirildiği üzre.
6 Tenmîk: Güzel yazı yazma.
7 Müşâru'n-ileyh: Adı geçen, ismi geçen, sözü edilen.
8 Âsâr-ı hâme-yi hamiyeti: şerefli kaleminin eserleri.
9 Miras-hâr: Mirasyedi.
10 Sevya-yı nukûd: Para düşkünlüğü.
11 Hıyredâr: Kamaşmış.
12 Uyûn: Gözler, kaynaklar, pınarlar.
13 Çar-ı yek mecidîye: Çeyrek mecidiye para.
14 Hidemât-ı mebrûre: Faydalı ve beğenilen hizmetler.
15 Sebk etmiş olan: Cereyan etmiş, meydana gelmiş olan.
16 Hazain-i irfan-ı millet: Milletin ilim hazinesi.
17 Tab' etmek: (Kitap) basmak.

ENGİZİSYON TARİHİ

[3] Engizisyon bir lafızdır ki delâlet ettiği mânâ, hiçbir millette vukû'a gelmemiş olduğundan, bir lisanda mürâdifi[18] bulunmaz ve her ne zaman bu kelime telaffuz olunsa, mazmunînin[19] dehşetinden tüyler ürpermemek ve kalbe helecan[20] gelmemek mümkün olmaz.

Engizisyon, me'mûrîn-i dinîyeden[21] mürekkeb bir meclistir ki me'mûriyeti ahâlinin mezhebce itikadlarını teftiştir. İş bu engizisyonun ibtidâ-yı zuhuru[22] İspanya'da değilse de te'sirâtı her yerden ziyade orada olduğundan, lafz-ı mezkûr[23] yâd olundukta derhâl İspanya'da vukû'a gelen te'sirât-ı hevl-engîzi[24] tahattur[4] olunup[25], hususuyla Benî Ahmer Devleti'nin inkırazından[26] sonra Hristiyan hükümetlerine raiyyet[27] olarak kalmış bulunan ahâli-i İslâmîyenin ne tahammül-i cevr ü âzâr ve ne tebdil-i mezheb[28] ve etvâr ile yine bu mahkeme-i gadr-şiârın[29] elinden halâs olamayıp, nice binlercesi enva'-ı ukubet[30] ile ihlâk edildikten sonra, bilahare bütün bütün mehcûr-ı vatan[31] olmaları onun himmetiyle vukûa gelmiştir.

---

18 Müradif: Eşanlamlı.
19 Mazmunîn:Kastedilen asıl mânâ, anlam, kavram, meal, mefhum.
20 Helecan: Kalp çarpıntısı.
21 Me'murîn-i dinîye: Resmî din görevlileri.
22 İbtidâ-yı zuhuru: Ortaya çıkışı.
23 Lafz-ı mezkûr: Zikredilen lafız, söz.
24 Hevl-engîz: Korku uyandıran, korkunç.
25 Tahattur olunup: Hatırlanıp.
26 İnkıraz: Son bulma, çökme, yıkılma.
27 Raiyyet: Bir hükümdârın yönetimi altında olan, vergi veren ve devlet tarafından korunan halk.
28 Tebdil-i mezheb: Mezhep/din değiştirme.
29 Mahkeme-i gadr-şiar: Zalim mahkeme.
30 Enva'-ı ukubet: Çeşitli cezalar.
31 Mehcûr-ı vatan: Vatan(ın)dan ayrı kalma.

Meclis-i mezkûrun sûret-i vaz' ve icadına ve din namına icra ettiği kabaih ve seyyiâtına[32] dair pek çok kitablar yazılmış ise de cümlesinin muhtasar[33] ve mu'temedi Chéruel ile Lavéllee'nin İspanya ve Engizisyon hakkındaki eserleri olduğundan, telhis ve telfîk tarikiyle[34] lisanımıza nakli münâsib görüldü.

Fî sene 1277, Aldülhamid Ziyâ

[5] Miladın XII. asrında, düvel-i nasarada[35] umûr-ı dinîye[36] bir mertebede bozulmuş idi ki sâye-i cehl ve tamahda[37] zinâ ve şekâvet ve kiliselerin tezyinâtını[38] çalıp satmak küll-i yevm irtikâbı musarrah olan cinayet-i ruhbâniyenin en hafifleri idi.

Meşâhir-i rehâbînden[39] Abiller'in şakirdi[40] Arnold, iş bu fesadâtın men'i için her yerde ifâ-yı vaaz ve nesayihe âğâz[41] ve hususât-ı diniyeye bir nizam vaz' olunması lüzumunu iddia eylemekle pek çok halk kendisine tarafdâr oldular. Ancak bu vechle cereyan eden yolsuzluktan müstefid olan rehâbîn ötede beride bunları iz'âc ve tazyikten[42] hâlî olmamalarıyla Arnold takımı dahi her biri bir tarafa yayılarak, pişvâlarının[43] efkârını[44] neşr ve ilâna başladılar.

Rivâyet olunduğuna göre bu âdemlerin esas mu'tekadâtı[45], eğer ki Roma Kilisesi'nin vaz' ve ittihaz eylediği akaide ta-

32 Kabâih ve seyyiât: Kabahatler ve kötülükler.
33 Muhtasar: Kısaltılmış.
34 Telhis ve telfik tarikiyle: Özetleme ve birleştirme yoluyla.
35 Düvel-i nasara: Hristiyan devletler.
36 Umûr-ı Dinîye: Dinî konulara dair meseleler.
37 Sâye-i cehl ve tamahda: Cehalet ve tamahkârlığın gölgesinde.
38 Tezyinât: Süslemeler.
39 Meşâhir-i rehâbîn: Meşhur ruhbanlar.
40 Şakird: Talebe, öğrenci.
41 Âğâz: Başlama.
42 İz'âc ve tazyik: Taciz etme ve sıkıştırma.
43 Pişvâ: Reis.
44 Efkâr: Fikirler, düşünceler.
45 Mu'tekadât: İtikatlar, inançlar.

mamıyla muvafık[46] değil ise de ifadât-ı muknia[47] ve izhar-ı mücâmele[48] ve taltif ile tarik-i müstakime[49] celb olunmaları mümkün idi. Ve hatta Roma'da mesned-nişin-i hükümet-i ruhânîye[50] olan St. Bernard dahi bu reyde[51] bulundu ise de ol esnada kendisi vefat etmekle Roma hükümeti rey-i mezkûru bırakıp ve eşhas-ı merkûme hakkında muâmele-i cebr ve zor[52] icrasını çâre-i eshel ve esra'[53] görüp, bin yüz yetmiş[6] (1170) senesi hilâlinde[54] Latran (Lateran)[55] meclis-i şer'îsi[56] eğer ki sefk-i dimâyı mûceb[57] olan her nevî usûl-i işkence mezheb-i Îsevî'de mücâz[58] değil ise de havf-ı işkence[59], ekseriya halâs-ı iman için deva-yı müesser olduğu(!) hasebiyle, mülâhide-i merkûmenin[60] te'dibi zımnında düvel-i nasara[61] tarafından vukû'bulacak i'ânâtı[62] Roma kilisesi'nin red etmeyeceğini ilân eyledi.

1184 senesinde mün'akid[63] olan Verona meclis-i ruhânîsi daha ileri gidib, episkoposlar tarafından ilhadına[64] hükmolunan her şahsın, cânib-i hükümete teslim olunmasına karar

46 Muvafık: Uygun, münasip.
47 İfadât-ı muknia: İkna edici sözler.
48 Mücâmele: İyi geçinme.
49 Tarik-i müstakim: Dosdoğru yol.
50 Mesned-nişin-i hükümet-i ruhânîye: Manevi/ruhani hükümetin dayanağı.
51 Rey: Görüş, kanaat.
52 Muâmele-i cebr ve zor: Zor kullanma.
53 Eshel: En kolay; esra'en süratli.
54 Hılâl: Başlangıç.
55 Latran(Lateran), Roma'da bir saraydır ki bânisi miladdan 322 sene mukaddem Roma'da konsolosluk mesnedine geçenlerin birincisi olan Laterannus'a nisbetle yâd olunur. Hristiyanlıktan sonra papalar tarafından te'sis olunan emâkin-i hamse-i ruhâniyeden biri dahi mezkûr saray addolunmuştur ki orada umûr-ı muazzama-yı ruhâniye üzerine akd-i meclis-i meşveret olunur idi. [li'-tabii]
56 Meclis-i şer'î: Dinî meclis.
57 Sefk-i dimâyı mûceb: Kan dökmeyi gerektiren.
58 Mücâz: İzin verilmiş, serbest.
59 Havf-ı işkence: İşkence korkusu.
60 Mülâhide-i merkûmenin: Adı geçen sapkınların.
61 Düvel-i nasara: Hristiyan devletler.
62 İ'ânât: Yardımlar.
63 Mün'akid: (Meclis, komisyon vb. için) Toplanmış, kurulmuş, teşkil ve tertip edilmiş.
64 İlhad: Gerçek inançtan dönme, inançsızlık, sapkınlık.

vermiş ve episkoposlara dahi senede bir kere olsun taht-ı nezaretlerinde[65] bulunan şehre azîmetle[66] ahâlisinin akidelerinde bozukluk olup olmadığını teftiş etmeyi ve mümkün oldukça imanında iştibah[67] ettiği şahsı episkoposlara bildirmek için ahâliden bazılarına yemin vermeye mecbur etmeyi tenbih eylemiş idi.

[7] 1197 tarihinde Aragon kralı bulunan İkinci Don Pedro bir fermân neşr ederek, meâlen, tâyin eylediği Pazar gününe kadar kalemrev-i[68] hükümetinde ne kadar mülhid bulunur ise cümlesinin terk-i vatan eylemeleri ve müddet-i mezkûrenin inkizasından[69] sonra eğer kalmışları bulunur ise malları zabt olunarak, sülüsü[70] haber veren şahsa i'tâ olunacağı[71] derc olunmuş idi. Lâkin bu teşebbüsâtın faidesi görülmedikden başka bir taraftan akaid-i cedide tarafdârânını teksîre[72] ve diğer taraftan avâidinin[73] tenâkusuna[74] bâdî[75] olunduğundan, Papa mesnedinde bulunan Üçüncü İnosan, halkın efkârını ıslah için Arnold Amuri, Petro ve Raul namında üç nefer kassâsı[76] (Fransa'nın cenûb[77] tarafında kâin[78]) Landok eyaletine irsâl eyledi[79]. Bunların ifa eyledikleri vaaz ve nasihat kifâyet etmeyip, Yine Katolik Kilisesi'nin menâfi'ne muzır[80] olacak efkâr ilerlemekte bulunduğundan, bir gûne[81] semer-i

65 Taht-ı nezaret: Gözetim altı(nda bulunma).
66 Azîmet: Gitmek.
67 İştibah: Şüphelenme.
68 Kalemrev: Bir hükümdarın hükmü altında bulunan ülke, bir devletin hükmünü yürüttüğü yer.
69 İnkıza: Vadesi ve müddeti tamam olma, sona erme.
70 Sülüs: Üçte bir.
71 İ't'â: Verme, verilme.
72 Teksîr: Çoğalma, artma.
73 Avaid: Gelirler.
74 Tenakus: Azalma, noksanlaşma, eksilme.
75 Bâdi: Sebep olan şey, sebep.
76 Kassâs: Kıssa anlatan, kıssahân.
77 Cenûb: Güney.
78 Kâin: Oturan, ikamet eden, yerleşik
79 İrsal eyleme: Gönderme.
80 Muzır: Zarar veren, zararlı.
81 Gûne: Çeşit.

matlubesi[82] görülmediği cihetle salifu'l-ism[83] Arnold Amuri iş bu emr-i müşkilde kendisine muavenet[84] etmek üzere on iki rahib dahi celb eyledi. Ve bunlara Osma şehri episkoposu Reigo Asebs ile yine şehr-i mezkûr Büyük Kilisesi'nde vaiz-i sânî[85] bulunan ve muahharan[86] bin ikiyüz [8] otuz dört salı[87] hilâlinde sınıf-ı mukaddesîne ilhak olunan Dominik dahi dâhil oldular.

An be an ilerlemekte olan fesad-ı akaidin kâmilen izalesi[88] yalnız nush ve pend[89] tariki ile husûle gelemeyeceği muahharan tahakkuk edip, halkı bu mühlikeden tahlis için bazı ukubât-ı cismaniye[90] dahi ilave olunması Papa tarafından tensib ve bu yolda vüsi' mikdarı[91] çalışmayan ümera-yı millet-i Mesîhîye akisko monikasyon yani lânet-i diniye cezasıyla terhib[92] olundu. Buna dair cânib-i hükümet-i ruhaniyeden ısdâr olunan[93] hükümnâme Avrupa'nın her tarafında bulunan hükkâm ve vulât[94] ve me'murîne mahsus âdemler vasıtasıyla irsal olunarak bu sırada Toluşa[95] kontuna gidecek emirnâme dahi Petro nâmında bir rahibe teslim ve tisyâr[96] kılınmış idi. Rahib-i merkûm Ren Nehri'nden mürur ederken[97] gark[98] olarak, îfâ-yı me'muriyete muvaffak[99] olamamakla iş bu vakıâ

82 Semere-i matlube: İstenen, beklenen fayda.
83 Salifu'l-ism: Adı geçen, ismi geçen, sözü edilen.
84 Muavenet: Yardımcı olmak.
85 Vaziz-i sânî: İkinci vaiz.
86 Muahharan: Sonradan.
87 Buradan 'salı'dan maksat, sene anlamına gelen sal kelimesidir. [Yay. Hzr. Notu.]
88 İzale: Giderme, yok etme, ortadan kaldırma.
89 Nush ve pend: Nasihat ve öğüt.
90 Ukubât-ı cismaniye: Bedenî cezalar.
91 Vüsi' mikdarı: Elinden geldiği kadar, mümkün mertebe.
92 Terhib: Korkutma, yıldırma.
93 Isdar olunan: Çıkartılan.
94 Hükkam ve vulât: Hâkimler ve valiler.
95 Toulouse.
96 Tisyâr: Gönderme.
97 Mürur ederken: geçerken.
98 Gark: Boğulma, düşme.
99 Muvaffak olmak: Başarmak.

Roma'ca medâr-ı istifade olup Papa İnosan, rahib-i merkûmun mülahide tarafından katl olunmuş ve belki Toluşa kontu bulunan Reymund'un talimatıyla öldürülmüş olduğunu iddia eyledi. Rahib-i merkûmun kazâen gark olması muhtemel olduğu gibi, ekser müverrihlerin yazdıkları vechle Roma[9] hükümetinden bîzar olan ahâlinin sanı' olmak dahi me'mûldür. Çünkü ol asırlarda İspanya'da mutavattın[100] olan düvel-i islâmiyeye karşı Hristiyanların mu'tekadâtını[101] muhafaza etmek lazım gelip, bunun için Roma Kilisesi taassubu ifrat mertebesine kadar götürmüş ve ahâli iş bu taassubun seyyiesi olan papazların evzâ-yı tahammül-fersâlarını[102] çeke çeke bîzar ve nâtuvân[103] kalmış olmakla, Arnold'un lüzum-ı ıslah-ı umûr-ı diniye[104] efkârını, ekser halk kemâl-i memnuniyet ve şâdümânî ile kabul etmiş olmaları üzerine şimdi Papa tarafından bu ümidin ref' ve izâlesinde sa'y olunmasından, ol babda irsal olunan hükümnâmenin ahkâmından hoşnud olmayacakları ve bu cihetle hâmil-i hükümnâmeye[105] muhabbet edemeyecekleri ve belki ol sûretle ref'-i vücuduna[106] kadar cüret eyleyecekleri derkârdır[107].

Her ne ise hadise-i mezkûrenin intac edeceği cihât-ı nâfia[108], Papanın meşmûl-ı nazar-ı idrakı olup, evvel emirde rahib-i müteveffayı[109] sınıf-ı şüheda-yı dine idhal ve ba'dehû[110] bin iki yüz sekiz sene-i miladiyesi Mart'ının dokuzuncu günü resmen neşr eylediği ilân-nâme-i dinî ile zümre-i havass-ı evliyaya ilhak eyledi. Ve bu icraatin sebeb olduğu teşviş-i ezhanı[111] gördükde müteveffa-yı merkûmun kâtilleri üzerine ci-

100 Mutavattın: Vatan tutmuş, yerleşmiş.
101 Mu'tekadât: itikatlar, inançlar.
102 Evzâ-yı tahammül-fersâ: Tahammül edilemez vaziyetler.
103 Bîzar: Bezmek, usanmak; nâtuvân: zayıflık, güçsüzlük.
104 Lüzum-ı ıslah-ı umur-ı diniye: Dinî işlerin düzeltilmesi gereği/ihtiyacı.
105 Hamil-i hükümnâme: Hükümnameyi taşıyan/götüren.
106 Ref'-i vücud: Ortadan kaldırma.
107 Derkâr: Açık.
108 Cihât-ı nafia: Faydalı yönler.
109 Müteveffa: Ölmüş olan, rahmetli.
110 Ba'dehû: Bundan sonra.
111 Teşviş-i ezhân: Kafa karışıklığı.

had için halka vaaz etmek üzere[10] Sito nâm rahibi me'mur eyleyip, derhâl umum kürsilerde Toluşa ahâlisine lânet ve nefrîn[112] olunmaya başlandı. İş bu mevâız-ı ateş-nîsâr[113] ile ayaklanan güruh-ı mutaassıbîne ümmid-i yağma ile etraf ve eknafdan[114] fevcen fevc[115] gelen haydut ve serseri takımları dahi munzam olub[116], bu tarik ile Lyonn şehrinde küll-i asker cem' olmakla bunlara Simon Dumonfor nâmında bir serdâr nasb ile Toluşa kontunun zir-i hükmünde[117] bulunan memâlikin tahribine sevk olundu.

Böyle davet-i salîb[118] ile azm-i cihad eden başsız kıçsız başıbozuk bir askerin geçtikleri yerlerde edecekleri hasarât ve mazarrat husûle-i hayâl[119] ve tasavvurdan bî-rûn[120] olup, medâr-ı kıyas olmak üzere asker-i mezkûrun sevk ve idaresine me'mur olan serdâr Sayko'nun, fakat bir hareketinin beyanı kifâyet eder:

1209 senesi Temmuz'unun yirmi ikinci günü Toluşa dâhilinde kâin Baziyer şehri teshir olunup[121], askere yağma ve katliâm-ı emr i'tâ olunmakla, zükûr ve inâs[122], etfâl ve sıbyân[123], pîr ü bernâ[124] bi-lâ istisna bilcümle kantara-i şemşirden[125] güzerân eyledikleri[126] esnada neferât-ı askeriye rahib-i merkûme "Sahih Katolik ile mülhidi ne alâmet ile temyiz[127] edelim?" diye suâl ettiklerinde, "Hemen kesiniz,

112 Nefrîn: Lânet okuma, bedduâ etme.
113 Mevâız-ı ateş-nîsâr: Ateşli vaaz.
114 Eknaf: Taraflar, yönler.
115 Fevcen fec: Parça parça, kısım kısım, bölük bölük.
116 Munzam olma: Bir şeye sonradan katılan, üstüne veya sonuna eklenen.
117 Zir-i hükmünde: Hükmü altında.
118 Davet-i salib: Hristiyanlığa davet.
119 Husûle-i hayal: Hayal ürünü.
120 Bî-rûn: Fazla. Dış, dışarı.
121 Teshir olunma: Ele geçirilme.
122 Zükur ve inas: Adamlar ve kadınlar.
123 Etfâl ve sıbyân: Bebekler ve çocuklar.
124 Pîr ü bernâ: Yaşlılar ve gençler.
125 Şemşir: Kılıç.
126 Güzerân eyleme: Geçirme.
127 Temyiz: Ayırma, seçme.

hemen kesiniz! Cenâb-ı Hakk kendisine mensub olanları bilir." cevabını verdi.

[11] Bu sırada zikr olunan Arnold Amuri Papa tarafından mülâhidenin itikadını ıslah ile kemâfissabık[128] kilise itaatine idhal etmeye çalışmakdan ibaret olan me'muriyetini Dominik'e terk ve havale eyledi. Bu hâlde Dominik, merkûm Arnold'un ıslahına sa'y ettiği[129] mülahidenin itikadını teftişe ve mukaddema dûçar oldukları girîve-i habt[130] ve hatanın derece-i 'umkunu[131] tefahhusa[132] me'mur olub, fakat işin vüs'at ve cesameti[133] cihetle kendisine muavenet etmek üzere bir sınıf rahib tertib ve keyfiyeti[134] Papa'ya iş'ar[135] eyledikte tasdik ve tahsin olunmakla sınıf-ı mezkûre dâhil olan cemaat-i ruhbaniyeye Dominik güruhu mânâsını müfid olan *Dominikan* tesmiye[136] olundu. Ve engizisyon işte bu vechle ibtidâ ve vaz'-ı esas eyledi.

1215 senesinde, dördüncü Latran Meclisi teşebbüsât-ı vâkıaya bazı zemime[137] dahi ilâve eyledi: Birincisi, zeyy[138]-i rahibînde bulunup me'mur olan episkoposlar tarafından ilhâdına hükmolunan her rahib-i gayr-ı tâib[139] evvel emirde hâiz olduğu rütbesinden hatt ve tenzil olunduktan sonra, zabıta-ı belediyeye teslim olunarak, onun marifetiyle müstehak[12] olduğu mücazâtı[140] görmesi. İkincisi, episkoposlar tarafından ilhâdına hükmolunan şahs-ı avâmdan ise emvâli[141] zabt ve müsadere[142] olunup, eğer rahib ise zabt olunan emvali Kili-

128 Kemâfissabık: Önceden olduğu gibi, evvelki gibi.
129 Sa'y ettiği: Çalıştığı, çabaladığı.
130 Girîve-i habt: Susturma.
131 'umk: Derinilk.
132 Tefahhus: Araştırmak.
133 Vüs'at ve cesamet: Genişlik ve büyüklük.
134 Keyfiyeti: Durumu, vaziyeti.
135 İş'ar: Bildirme.
136 Tesmiye: İsimlendirme, adlandırma.
137 Zemime: Kötü davranış, kötü durum.
138 Zeyy: Toplamak.
139 Gayr-i taib: Tövbe etmeyen/etmemiş.
140 Mücazât: Cezalar.
141 Emval: Mallar, eşyalar.
142 Müsadere: El koyma.

se'ye verilmesi. Üçüncüsü, itikadında şübhe olunan her şahıs, Kilise'nin tâyin eylediği usûl-ı vechle akidesini tasfiye[143] etmek üzere tahvîf[144] olunup, eğer istima'[145] ve tanassuh[146] etmez ise onun hakkında lânetleme kaidesi icra olunması ve bu kaidenin icrası üzerine bir sene mürur edib[147] de ol şahs Kilise'nin avfına mazhar olmak ile henüz lânet altından çıkamaz ise âdeta mülhid mücazâtına layık olması. Dördüncüsü, cümle ashab-ı malikâneye ihbar ve belki tefahhusât-ı me'murîn-i diniye icbar olunarak, mutasarrıf[148] oldukları arazide ikamet ve ziraat edenlerin içinde fesad-ı akidesine hükmolunanları derhâl ref' ve tard etmeleri[149] için müekked[150] yemin verdirilmesi. Beşincisi, iş bu tenbihin icrasında tekâsül[151] eden ashab-ı malikâne metropolid veyahut metropolid vekilleri tarafından lânetleme olunup, eğer onun üzerine bir sene dahi mürur ederek, me'mur oldukları vazifeyi îfâda yine tehavün[152] ederler ise keyfiyet Papa cânibine ifade ve iş'ar olunması ve Papa dahi zikr olunan sahib-i malikânenin arazisinde müteayyiş[153] olan[13] reayanın usûl-ı câriye üzre sahiblerine sadakat için etmiş oldukları kasemleri[154] lağv ve ibtal ettikten sonra, ol araziyi elinden alıp, istimlâkını murad eden sahihü'l-itikad[155] diğer birine lâ-bedel zabt ettirilmesi ve iş bu hükm-i mukaddes mûcebince malikâne sahibi olanlar ibtidâ-yı emirde akidesi meşkûk[156] olan reayayı arazisinden tard eyleyip, madem Katolik itikad-ı müstakimîni kemâl-i ihtimam ile iltizam ey-

---

143 Tasfiye: Arıtma, saflaştırma, pak ve temiz duruma getirme.
144 Tahvîf: Korkutma, ürkütme.
145 İsmita': İşitme, dinleme, kulak verme.
146 Tanassuh: Nasihatlenme, ders alma.
147 Mürur etme: Geçme.
148 Mutasarrıf: Bir mal yahut mülkün sahibi, mâliki olup kullanma hakkını elinde bulunduran. İdarî memur.
149 Ref' ve tard: Kaldırılması ve uzaklaştırılması/sürülmesi.
150 Müekked: İyice uyulması, yerine getirmesi için sözlü yahut yazılı olarak tekrarlanmış.
151 Tekâsül: Ağırdan alma.
152 Tehavün: Ehemmiyet vermeme, önemsiz görme, önemsememe.
153 Müteayyiş: Yaşayan, geçinen, geçimini sağlayan.
154 Kasem: Yemin, ant.
155 Sahihü'l-itikad: Dosdoğru iman eden, inanan.
156 Meşkûk: Şüpheli.

leyeler ve zikr olunan hükme mugayir[157] bir gûne hareketleri vukû' bulmaya; gasb eyledikleri emlâka keyfe mâ yeşâ[158] tasarruf edebilmeleri. Ve eğer hükm-i mezkûru ihlâl edecek bir gûne amelde bulunanlar ise ol vakit reaya-yı malikâne evvelki sahiblerine ettikleri kasemler misillü[159] yeni sahiblerine ettikleri kasemler dahi mülgâ olarak, emlâk-ı mezkûreyi diğer sahihü'l-itikad bir âdemin zabt etmesi. Altıncısı, zikr olunan lânetleme hususu yalnız itikadı meşkûk olanlara has olmayıb, belki onlara iâne[160] veyahut hânelerine kabul edenlere dahi şâmil[161] olacağından, bu vechle mülâhideye iâne[162] edenler bir seneye kadar izhar-ı peşimânî[163] ve tevbe ile îfâ-yı vazife-i din[164] etmezler ise küfürlerine hükmolunarak, hukuk-ı medeniyeden[165] mahrum olmaları, yani bunlar umûr-ı hükümette istihdam olunamayacakları gibi hâkim intihabında[166] reyleri makbul olmaması[14] ve muhakeme-i arz-ı dava edemeyerek, müdde-i aleyhleri[167] dahi bunların huzur-ı hâkime davetlerinde icabete mecbur olmaları ve hukuk-ı vasiyet ve verasetten mahrum olmaları ve eğer hükemadan[168] iseler hükümleri gayr-i muteber olduğu gibi onların mahkemelerinde dava rü'yet[169] olunmaması ve eğer dava vekillerinden iseler mevkûl[170] olacakları deâvide[171] vekâletleri tutulmaması ve mahkeme kâtiblerinden iseler onların eliyle tescil olunan umûra nazar-ı sıhhatle bakılmaması ve güruh-ı ruhbandan iseler rütbeleri ref' ü tenzil ve malları zabt olunması ve resmen lânetleme olunmuş olan eşhas ile muâmele ve muva-

---

157 Mugayir: Aykırı.
158 Keyfe mâ yeşâ: Nasıl isterse, dilediği şekilde, keyfine göre.
159 Misillü: Gibi.
160 İâne: Yardım ve yataklık.
161 Şamil: İçine alan, kaplayan, kapsayan.
162 İâne: Yardım.
163 İzhar-ı peşimâni: Pişmanlık gösterme.
164 Îfâ-yı vazife-i din: Dinî görevlerini yerine getirme.
165 Hukuk-ı medenîye: Medeni haklar, sivil haklar, vatandaşlık hakları.
166 İntihab: Seçim.
167 Müdde-i aleyh: Davalı, kendisine suç isnat edilen.
168 Hükema: Hâkimler.
169 Dava rü'yet etme: Dava görme.
170 Mevkûl: Vekil tayin edilmiş bir kimseye bırakılan, bir vekile emanet edilen.
171 Deâvi: Davalar.

neset[172] edenler dahi lânetleme olup, Kilise'nin menâsik-i mukaddesesinden[173] ve hatta emvât[174] hakkında icrası mu'tad usûl-i techiziyeden mahrum olmaları ve onların emvâtı dahi Kilise makberelerine[175] defn olunamaması ve onların tarafından Kilise'ye vuku'bulacak hedâya ve itâyânın[176] red olunması ve bu hükme muhalif hareket eden papazlar eğer henüz sınıf-ı ruhbaniyete dâhil değil iseler men' ve tenbih olunmaları ve eğer rahib iseler me'muriyetlerinden çıkarılmaları. Yedincisi, bizzat Papa tarafından veyahut Katolik episkoposlarından birinden mezun olmadıkça hiçbir rahib tashih-i itikad üzerine vaaz ve nasihat edemeyip, eden olduğu hâlde ve derhâl tevbe[15] etmediği takdirde avâm misillü lânetleme olunarak, mücazât-ı saireye[177] dahi mazhar olması. Sekizincisi, her episkopos zîr-i idaresinde[178] bulunan ve ahâlisinin içinde efkâr-ı ilhâdiye[179] olduğu me'mûl olan kurra[180] ve kasabâtı senede bir kere bizzat veyahut mu'temedi[181] olan ehliyetli bir rahib vasıtasıyla yoklayıp, ahâli-i mezkûrenin emin ve mu'temedlerinden üç nefer ve iktizasına göre daha ziyade âdem celbiyle, bildikleri mülhidleri ve sûret-i hafîde[182] akd-i cemiyet[183] ve umum Hristiyanlar etvarına muhalif halde teftiş edenleri haber vermeye cebr etmesi ve haber aldığı eşhası huzuruna getirtip, masumiyetleri tahakkuk etmez veyahut içlerinden tevbe ettikden sonra tekrar ilhâda düşen olur ise vech-i meşruh üzere[184] te'dib[185] eylemesi ve episko-

172 Muvaneset: Karşılıklı yakınlaşma, arkadaşlık ve ahbaplık etme.
173 Menâsik-i mukaddese: Kutsal ibadet mekânları ve bu mekânda yapılan ibadetler.
174 Emvât: Ölüler.
175 Makbere: Kabir, mezarlık, kabristan.
176 Hedâya ve itâyâ: Hediyeler ve bağışlar.
177 Mücazât-ı saire: Çeşitli cezalar.
178 Zîr-i idaresinde: İdaresi altında.
179 Efkâr-ı ilhâdiye: Sapkınca fikirler.
180 Kurra: Kariyeler, köyler.
181 Mu'temed: İtimat edilir, güvenilir.
182 Sûret-i hafîde: Gizli surette.
183 Akd-i cemiyet: Cemiyet topla(n)ma(sı).
184 Vech-i meşruh üzere: Açıklandığı üzere.
185 Te'dib: Edeplendirme, terbiye etme.

posun emrine muhalefet eden ve bildiği eşhas-ı meşkûkeyi[186] haber vermek üzre yemin edip de iktizasını icra etmeyen olur ise ilhâdına hükolunması, velhâsıl zir-i idarelerinde bulunan memâliki levs[187]-i ilhâddan tathirde[188] tesamuhu[189] tebeyyün[190] eden epsikoposlar dahi mücrim[191] add olunup, me'muriyetlerinden azl olunmaları hususlarını emr ü ilân eyledi.

Engizisyon me'murları ahkâm-ı meşrûhayı icraya âğâz ederek, gamz ve nemime[192] ve gadr ve intikam gereği gibi küşâd[16] olundu[193] ise de iş bu mevaid-i intifâiye[194] ve tahvifât-ı müdhişe[195] engizisyonun muradınca gammaz ve casuslara medâr-ı şevk ve himmet olamadığından, her gûne cemiyetlerde bulunabilecek ve her bir hâneye girerek, umûr-ı beytîyeyeye[196] vâkıf olabilecek bazı casuslar dahi tâyini tensib olunup, bâlâda[197] ismi mürur eden Dominik nâm rahibin marifet ve himmeti ile bin iki yüz on altı sene-i miladiyesinde bir güruh-ı avret[198] tertib olundu. Ve iş bu avretlerin sınıf-ı evliya gibi vech-i hılâl[199] ile taayyüş etmeleri[200] ve yalnız güruh-ı mülâhidenin[201] esasen kal' ve kam'[202] hizmetine bezl-i mechûd[203] eylemeleri meşrut oldu. Ve biraz vakit mürurunda bunun dahi derece-i kifâyede olmadığı tâayyün etmekle yine rahib-i merkûmun vesatetiyle[204] bir sınıf-ı casus dahi tanzim

186 Eşhas-ı meşkûke: şüpheli kişiler, şüphe edilenler.
187 Levs: Pislik.
188 Tathir: Temizleme.
189 Tesamuh: Müsamaha, hoş görü.
190 Tebeyyün: Beyan etme.
191 Mücrim: Cürüm işlemiş, suçlu.
192 Gamz ve nemime: Gammazlık ve dedikoduculuk, laf taşıma.
193 Küşad olunma: Açılma.
194 İntifâiye: Faydacılık.
195 Tahvifât-ı müdhişe: Müthiş derecede korkutma, ürkütme.
196 Umûr-ı beytîyye: Ev işleri (her evde olan/yaşanan şeyler).
197 Bâlâda: Yukarıda.
198 Güruh-ı avret: Kadın topluluk.
199 Vech-i hılâl: Dostluk yönü, tarafı.
200 Taayyüş etme: Geçinme.
201 Güruh-ı mülâhide: sapkınlar topluluğu, yoldan çıkmışlar.
202 Kal' ve kam': Yok etme ve zabt etme.
203 Bezl-i mechud: Cehdetme, gayret sarfetme.
204 Vesatetiyle: Araya girme, vasıta olma, aracılık etme.

olunarak, bunlara, ehâd-ı nâs[205] beyninde[206] tâyin eyledikleri hâlde, teftiş-i akaid etmek üzere me'muriyet ve asker-i Îsâ ünvanı verildi.

Bundan sonra engizisyon için me'murlarını hıfz ve vikaye[207] ve hükmedecekleri cezaları icra etmek ve daima yanında bulunmak üzere bir takım askere ihtiyaç görünüp, fakad bin iki yüz yirmi bir senesi merkûm Dominik vefat etmekle Papanın vekili bulunan Konrad nâm[17] rahib marifetiyle bir takım atlı askeri tertib ve mücerred[208] mülâhide ile muharebe[209] etmek ve her hâlde engizisyonun yanında bulunmak üzere me'muriyetleri tahdid[210] olundukdan sonra bunlara dahi asker-i Îsâ lakabı verildi. Ve iş bu iki sınıf asker-i Îsâ engizisyonun kemâl-i mahremiyet ve kurbiyetlerine[211] mazhar olduğu cihetle kendi familyasından ma'dûd olmakla[212], ikisine dahi *Famille de l'Engizisyon* yani Engizisyon Mahremleri ünvanı verilip, iş bu ünvanda birleştirildi.

İşte evâil-i zuhurunda[213] engizisyon rahib ve vaizlerden mürekkeb olarak, sonra Fransisken tabir olunan güruh-ı rehâbîn dahi bunlara mülhâk[214] oldular. Meclis-i mezkûrun vazifesi zikrolunduğu üzere tertib ve istihdam eylediği casuslar vasıtasıyla zahire çıkardığı mülâhideyi muhakeme etmek ve ilhâdı tahkik eylediği hâlde zabıta-ı beldeye teslim ile onun marifetiyle müstehak olduğu mücazâtı icra ettirmek idi. Lâkin iş bu meclis tevellüd[215] eylediği mevkide çok zaman

205 Ehâd/âhâd-ı nâs: Avam tabakası, sıradan kimseler.
206 Beyninde: Arasında.
207 Hıfz ve vikaye: Koruma ve muahfaza etme.
208 Mücerred: Yalnız, yalnızca, tek.
209 Muharebe: Savaşma, harbetme.
210 Tahdid: Sınırlama, hudutlandırma.
211 Kurbiyet: Yakınlık.
212 Familyasından ma'dud olmak: Ailesinden sayılmış/addedilmiş olmak.
213 Evâil-i zuhur: Ortaya çıkış.
214 Mülhâk: Bir bütüne sonradan katılmış, eklenmiş, ilave edilmiş. Bir merkeze bağlı.
215 Tevellüd: Doğma, meydana gelme.

ârâm etmeyip[216], çok yerlere dağılmış ve hatta Fransa'ya dahi sokulmuş ise de köklenememiştir.

İtalya kıtasında o zamanlar Papa hükümeti pek nâfiz[217] olmakla, orada dahi engizisyon cemiyeti teşkil olunarak, *Jiblin* tabir olunan güruhtan ahz-ı intikam[218] için Papa'ya bir silah hükmünde hizmet eyledi.

[18] Ama İspanya'da engizisyon, ibtidâları hakir ve zayıf kopup, iki yüz sene kadar imtidad bulmakla[219], kendisini tabii hâline koymazdan evvel pek çok şah ve berk[220] peyda eylemişdi. Kral II. Petro'nun vefatıyla memleketçe tahaddüs eden[221] şûriş[222] ve ihtilâlden istifade ile ilk defa olarak, engizisyon, Aragon ve Katalan memleketlerine sokulub, ancak gûna gûn efâl-i zâlimiye ile halkı terhib ve kendilerinden tenfir eylediklerinden, orada matlub olan derecede tevsî' edemeyerek, azâ-yı merkûmenin ekserisi eşedd-i ukubâtla[223] itlaf olundular. Hatta içlerinden Pedra nâm rahib bin iki yüz yetmiş yedi senesinde recm olunarak[224], Ferdinand ve İzabel zamanlarına kadar engizisyon meclisi Aragon dairesinde hâliyle kalmış ve müverrih Lorant on üçüncü asrın ibtidâsında Kastila'da bir engizisyon teşekkül ve teessüs eylediğini yazar ise de sair tarihlerin hiç birinde buna şehadet eder bir rivayet görülmeyip, bilakis bin dört yüz seksen bir sene-i miladiyesinde engizisyon İsabella'nın memâlikine[225] getirilmiş olduğu sabit olmuştur.

İsabella tassub-ı cahilânesi sebebi ile engizisyonu evvela Endülüs dairesine ve sonra sair taht-ı tasarrufunda bulu-

---

216 Ârâm etme: Karar kılma.
217 Nâfiz: Nüfuz sahibi, sözünü geçiren.
218 Ahz-i intikam: İntikam alma.
219 İmditad bulmak: Uzamak, devam etmek.
220 Şah ve berk: Boynuz ve dal.
221 Tahaddüs eden: Ortaya çıkan, yaşanan.
222 Şûriş: Karışıklık, kargaşa.
223 Eşedd-i ukubât: Şiddetli cezalar.
224 Recm etmek: Taşa tutarak öldürmek, taşlamak.
225 Memâlik: Memleketler.

nan[19] memâlike idhal eylediği maznun[226] olup, Ferdinand gibi hırs ve tamahdan başka mezheb ve intifa' ve temettu'dan[227] gayri illet ve sebeb tanımayan ve hatta kendisine "XII. Lui size iki defa aldanmış olduğundan şikâyet ediyor!" denildikde "Benim onu aldatışım iki defa değildir; yalan söylemiş, on defadan ziyade aldattım." cevabını vererek, böyle hılf-ı vaad[228] ve nakz-ı iman[229] ile müftehir[230] olan bir şahsın engizisyona olan rızası zikr olunan tassuba mebnî olmayıp, belki bir faide-i zahire dahi aranmak iktiza eder[231] ve bu dahi meydandadır.

Çünkü mütetâbian[232] vukû'bulan muharebât[233] ile Ferdinand'ın hazinesi nükûddan[234] tehi[235] kalmış olduğu hâlde engizisyon kendisine müsadere edeceği emvâlin sülüsünü i'tâ etmeyi ve İspanya'da her milletten ziyade servet ve yesâr[236] ile mütenâim[237] olan millet-i İslâmiye ve Mûsevîye'yi bilcümle müsadere eyleyeceğini müteahhid olmakla[238] engizisyon, himmetiyle hazine-i devlete vüs'at geleceği ve engizisyon mücazâtına hükm eylediği mücrimin cünhasını[239] ve hükmünü ve cezanın icrasını daima sûret-i mahfîyede[240] tesviye[241] eylediği cihetle umumun malumâtı olmayacağından, bu usûl dahi Ferdinand'ın alenen[242] te'dib ve mücazâtına cesaret edemediği düşmanlara zafer bulması için bir güzel

226 Maznun: Zannedilen.
227 Temettu': Kazanma, kâr etme, kazanç.
228 Hılf-ı vaad: Vaate aykırı olma, sözünde durmama.
229 Nakz-ı iman: İmanı bozan.
230 Müftehir: İftihar eden, övünen.
231 İktiza eder: Gerekir.
232 Mütetâbian: Peşpeşe, birbiri ardınca.
233 Muharebât: Haberleşme.
234 Nükûd: Nakit para.
235 Tehi: Boş.
236 Yesâr: Zenginlik.
237 Mütenâim: Bolluk, ferah içinde yaşama.
238 Müteahhid olmak: Taahhüt etmek, bir işi üzerine almak.
239 Cünha: Suç, günah.
240 Sûret-i mahfîye: Gizli surette.
241 Tesviye: Bir işi halletme, sonuçlandırma:
242 Alenen: Açıkça, göz önünde.

âlet olacağı yani[20] gerek Aragon ve gerek Kastila rüesa[243] ve zâdegânı[244] her vakitte hükümet aleyhine kıyama müsteid[245] ve muktedir olduklarından ve Papa dahi sair yerlerde bu misillü alenen cezasından çekindiği düşmanlarının izalesine engizisyonu âlet ederek, nâil-i matlub[246] olduğundan, Ferdinand dahi bu usre[247] iktifa[248] ile gerek zikr olunan düşmanlarının ve gerek nazar-endaz[249]-ı hırs ve tamah olduğu Navar Krallığı hânedânının izâlesi için bundan âlâ bir silah olamayacağı cihetleriyle, bu kadar menâfi' uğruna serberti-i mülk ve millet ve belki istiklâl-i hükümet için terettüb edecek mazarrâttan iğmâz-ı ayn[250] ile evvel emirde İşbiliye şehrinde bir engizison teşkil eyledi.

Bin dört yüz seksen bir senesi Kânûn-ı sânîsinin[251] altıncı günü altı ve yine o sene Martın yirmi altıncı günü on yedi ve Teşrîn-i sânînin dördüncü günü iki yüz doksan sekiz nefer mücrim şehr-i mezkûrda arz-ı ateş-i kahr ve tedmir[252] olup, elhâsıl sene-i merkûmede yalnız Endülüs kıtasında suhte-i nâr-ı gadr[253] olan mazlumînin[254] adedi iki bine bâliğ olmuş ve muhakemeden havf ve firar eden birçok nüfusun eşkâl-i mürtesemeleri[255] yakıldığı gibi, on dört bin kadarı dahi mücazât-ı mütenevvia[256] ile tenkil[257][21] ve müsadere olunan emvâl ve emlâkın hazine-i devlet ile engizisyon beyninde taksim kılınmış olduğu muhakkaktır.

---

243 Rüesa: Reisler.
244 Zâdegân: Soylu, asil, aristokrat.
245 Kıyama müstcid: Ayaklanmaya yatkın.
246 Nâil-i matlub: Emeline ulaşma.
247 Usre: Güçlük.
248 İktifa: Arkasından gitme, uyma.
249 Nazar-endaz: Göz dikme.
250 İğmaz-ı ayn: Göz ardı etme.
251 Kânûn-ı sânî: Ocak.
252 Tedmir: Yok etme.
253 Suhte-i nâr-ı gadr: Zulüm ateşinde yanma.
254 Mazlumîn: Mazlumlar.
255 Eşkâl-i mürtesemeleri: Resmedilmiş şekilleri/tasvirleri.
256 Mücazât-ı mütenevvia: Çeşitli cezalar.
257 Tenkil: Herkese örnek olacak şekilde cezalandırma, ceza verme.

Bu gûne mücrimler günden güne çoğaldığı cihetle icra-yı cezaları için bir mahâl tahsisi lazım geldiğinden, Tâbilâde Meydanı'nda mermerden masnû[258] bir câ-yı mürtefî[259] bina ve muhrika mânâsına olan Komodor nâmı i'tâ olundukdan sonra, dört peygamber nâmıyla muhrika-i mezkûrenin çâr köşesine[260] azimu'ş-şekl[261] dört kıt'a[262] sanem[263] dahi rekz[264] ve inşa eyledi. Ve zaman-ı putperestîde Droyed tabir olunan papazlar tarafından ilahe-i müttehâzelerine[265] arz olunan karâbîn-i beşeriye[266] sazdan ma'mül[267] samanlar içine vaz'[268] ile diri diri ihrâk olunduğu[269] gibi, Endülüs'te dahi cünha-i ilhâd ile müttehim[270] olanlar zikr olunan esnâm-ı erba'nın[271] içine konulup ihrâk olunur idi.

İş bu icraat-ı dehşet-engîzin[272] ibtidâsında engizisyon meclisi azâsının birincisi Thomas Torquemada nâmında bir rahibdir ki İzabel'in idrak-i bülûğunda ilk defa günahını çıkarmış ve mümaileyhâ[273] "Eğer kraliçe olmak mukadder olur ise kâffe-i mehâmm-ı devlete[274] te'dib-i mülâhide[275] hususunu takdim etmesi" için yemin ettirmiş ve İzabel dahi kraliçe olduğu zaman ettiği kasem üzerinde sebat[22] ederek mümaileyhi engizisyon reisi nasb eylemiş idi.

Zikr olunan rahib-i mutaassıbîn ne mertebe cahil ve ahmak olduğu mutekadât-ı avamdan olan ne kadar tahayyülât var ise

---

258 Mermerden masnû: Mermerden yapılmış, üretilmiş.
259 Cay-ı mürtefi: Yüksekçe yer.
260 Çar köşe: Dört köşe.
261 Azimu'ş-şekil: Büyük bir şekil.
262 Kıt'a: Tane, adet.
263 Sanem: Put.
264 Rekz: Dikme, saplama.
265 İlâhe-i müttehâze: Benimsenmiş tanrı-tanrıçalar.
266 Karâbin-i beşer: Kurban edilen insanlar.
267 Ma'mül: "Ürün"den üretilmiş.
268 Vaz': Koymak.
269 İhrâk olunduğu: Yakıldığı.
270 Müttehim: İtham edilmi, suçlanmış.
271 Esnâm-ı erba': Dört put.
272 Dehşet-engiz: Dehşet verici.
273 Mümaileyh (erkek)/mümaileyha (kadın): Adı geçen, sözü edilen.
274 Kâffe-i mehamm-ı devlet: Devletin bütün önemli işleri.
275 Te'dib-i mülâhide: sapkınların yola getirilmesi, cezalandırılması.

cümlesine inanmaklığından mâlum olup, hatta denizgergedanı denilen hayvan-ı bî-vücudun[276] boynuzunu her gûne zehrin tesirine mukabil panzehir olmak üzere itikad etmesiyle ve kendisinden halkın bîzar olduğunu dahi bilmesiyle daima taâm ettiği[277] sofrada güya hayvan-ı mezkûrun boynuzu olmak üzere bir boynuz eksik etmez ve nâgehân[278] hançer ile vurulmaktan tahaffuz[279] için yanında elli nefer süvari[280] ve iki yüz nefer piyade[281] asker-i îsâ olmadıkça bir yere gitmezdi.

Engizisyonun harekâtına dair yüz sene mukaddem Aragon engizisyon reisi rahib Nikola Aymera marifetiyle kaleme alınmış olan ahkâm-ı siyasiye bu defa kifâyet etmeyip, daha şiddetli olması lazım gelmekle bin dört yüz seksen sene-i miladiyesi Teşrin-i evvelinin yirmi altıncı günü, yirmi sekiz bend üzerine ve talimat nâmıyla bir kanun-ı cedidi[282] neşr ve ilân olundu.

Engizisyonca meşkûku'l-itikad olmak için bir Hristiyan'ın ebâ ve ecdadı[283] arasında ya bir Yahudi veyahud ilhâdına hükm olunmuş bir şahs bulunmak kifâyet edip[23], bunlara Yeni Hristiyan ıtlâk[284] olunduğundan ve bu takım Yeni Hristiyan İspanya kıtasında hadd ve hesaba gelmez mertebede kesret üzre bulunduğundan, meclis-i mezkûr her hangi memlekette teşekkül ve teessüs etmek murad etti ise ahâli hüsn-i kabule bedel[285] isyana kıyam etmiş ve hatta Aragon'da epeyce bir ihtilâl dahi zuhura gelmiş idi. Bundan dolayı krala müteaddid[286] arzuhâller takdim ve kavanin-i kadimede[287] mü-

276 Müellif burada böyle bir hayvanın olmadığını ifade ediyor.
277 Taam etmek: Yemek yemek.
278 Nâgehân: Ansızın, birden bire.
279 Tahaffuz: Korunma.
280 Süvari: Atlı asker.
281 Piyade: Yaya asker.
282 Kanun-ı cedîd: Yeni kanun.
283 Ebâ ve ecdad: Baba ve dede.
284 Itlâk: Deme, deyiverme, - diye adlandırma, tabir olunma.
285 Bedel: Karşılık.
286 Müteaddid: Çok sayıda, birçok.
287 Kavanin-i kadim: Eski kanun.

sadere usûlünün memnûiyeti[288] ile işhad olunup[289], Ferdinand ile İzabel Aragon ahâlisinin arzuhâlini henüz buyurmamış oldukları cihetle daha ümid mahalli var iken her sınıfın içinde tarika-ı cebr ve zûru[290] kavanin-i mülkiye[291] yerine isti'mâle[292] müstaid ve acûl[293] âdemler bulunduğu gibi zikr olunan Yeni Hristiyan güruhundan bir takımı engizisyon azâsından birini katl ve ihlâk ile emsalini terhib etmeye karar verdiler ve azâ-yı merkûmeden Ser Kosta Meclisi Reisi Petro Arboiz ismindeki rahibi katl etmek için birkaç kimse tedarik ettiler.

Rahib-i merkûm münselik olduğu[294] tarik-i gadr ve i'tisafın[295] ne gûne semere vereceğini müdrik[296] olduğundan, ihtiyat üzre bulunarak, hafiyet-i esvâbının[297] altına zırh-ı ahenin[298] ve başına pulâddan[299] bir takye[300] iktisa[301] eder idi. Her ne ise[24], kâtiller kendisinin kilisede bulunduğu zamanda fırsat düşürerek, üzerine hücum ile birisi sol koluna şiddetle bir kılıç vurdu ve diğeri dahi, ensesinden hançer ile boynuna darb ederek, amîk bir ceriha[302] açtığından, iki gün mürurunda[303] müteessiren vefat eyledi.

Lâkin bu hareket me'mul olunan hüsn-i neticeyi vermediğinden başka bilakis Yeni Hristiyanlar haklarında muzır oldu. Eski Hristiyanlar yani ebâ ve ecdadında Yehûd veyahud mülhid bulunmayan takım yine papazların iğvasıyla[304] güruh

288 Memnûiyet: Yasak olmaklık.
289 İşhad olunup: Şahit gösterilip.
290 Tarika-ı cebr ve zûr: Baskı ve zor kullanma yolu.
291 Kavanin-i mülkiye: İdarî kanunlar.
292 İsti'mâl: Kullanma.
293 Acûl: Sabırsız, aceleci.
294 Münselik olduğu: Yolunu tutmuş olduğu.
295 İ'tisaf: Zulüm ve haksızlık.
296 Müdrik: İdrak etmiş, anlamış.
297 Hafiyet-i esvâb: Gizlenilen örtü.
298 Zırh-ı ahen: Demir zırh.
299 Pulâd: Çelik.
300 Takye: Takke, başlık.
301 İktisa: Giyme, giyinme.
302 Amîk bir ceriha: Derin bir yara.
303 Mürurunda: Geçtiğinde.
304 İğva: Baştan çıkartma, yolunu şaşırtma, ayartma.

güruh tecemmu'[305] ile Yeni Hristiyanları bilcümle itlaf etmeye azîmet eylediler. Fakat Ser Kosta episkoposu hayvanına râkiben[306] ardlarından yetişerek ve cinayet-i mezkûrenin failleri elbette bulunup müstehak oldukları cezaları verileceğine vaad ederek, güruh-ı mezkûru tevkif[307] eyledi. Ve bu cihetle mesele-i mezkûre ezhânın ziyadesiyle teşvişini mûceb olup, egizisyona hayli faide-bahş oldu. Maktül-ı merkûm alelâde sınıf-ı evliyaya idhal olunarak mesele-i mezkûrede müdahili olmak zannıyla ne kadar Yeni Hristiyan var ise cümlesi teftiş ve tefahhus olunmaya başladı. Ancak engizisyon yalnız cinayet-i mezkûre faillerinin ardına düşmekle iktifa etmeyip, mâzanne-i töhmet[308] olanları ihfâ eden[309][25] veyahud firar etmeleri için teshilât[310] göstermiş olan cümle şüphelileri tefahhus eylemekle ne ulu rütbe ve neseb ve ne kesret-i mâl[311] kimseyi iş bu idare-i mukaddese tabir olunan engizisyonun yedd[312]-i zulmünden tahlis[313] edebildi. Ve hatta Navar krallığı hânedânında veliahd-ı saltanat olan ve zikr olunan Kral Ferdinand'ın hemşiresi[314] Lona Leonard ile Gasto'nun oğlu ve bu cihetle Ferdinand'ın hâssaten yeğeni bulunan Cokum aranılan birkaç mücrimin firarına iğmâz-ı ayn[315] etmiş olmasından dolayı habs ve tevkif olunup, Ser Kosta engizisyonu zindanına ilka[316] ve hakkında tevbe-i âleniye kaidesi icra olundu.

Kral Ferdinand engizisyonu Kastila'ya idhâlinde her ne vakit olsa, meclis-i mezkûru daima kendi hükümetinde bulundurmak itikadıyla ileride diğer bir meclis-i âlü'l-âl[317] dahi

305 Tecemmu': Toplanma, yığılma.
306 Hayvanına râkiben: Hayvanına binerek.
307 Tevkif: Tutuklama.
308 Mâzanne-i töhmet: Töhmet altında, itham altında.
309 İhfâ etme: Gizleme.
310 Teslihât: Kolaylık.
311 Kesret-i mâl: Servet, zenginlik, mal çokluğu.
312 Yed: El.
313 Tahlis: Kurtulma.
314 Hemşire: Kız kardeş.
315 İğmaz-ı ayn: Göz yumma.
316 İlka: Atma, koyma, yerleştirme
317 Âlü'l-âl: Yücelerin yücesi, pek yüce.

tertib olunmak imtiyazını istihsal[318] etmiş bulunmakla bu defa meclis-i mezkûru teşkil eyledi. Ve riyasetini[319] kayd-ı hayat[320] ile engizisyon reisine tefviz[321] ederek, müsteşar ünvanıyla dahi yanına Sicilya'da vâkî Mâzare episkoposu Alfons ile Sanşuva Leskez ve Ponis nâmında iki rahib terfik[322] ve bu üç müsteşarın reyleri devlet ve hükümete[26] müteallik olan mevâdda hükm-i kat'î kuvvetinde olup, fakat umûr-ı diniyede sahib-i ferman yalnız engizisyon reisi olacağından, o vechle dine müteallik hususâtta dahi müsteşarların reyleri istifsar[323] mertebesinde olmasını tâyin ve tahdid etmekle envâı' münazât[324] zuhur etmeye başladı. Ezcümle müsâde-i mezkûreden bi'l-istifade doğrudan doğruya hükümet-i cismaniye ve zabıta-ı beldeye aid olan mesalihin[325] birçoğunu engizisyon zabt eylediğinden hükkâm-ı saire tarafından şikayât-ı mütevâliye[326] zuhur eyledi. Hatta bin dört yüz seksen altı senesi hilâlinde Bânisya[327] serdarı bulunan zât engizisyon emriyle habs olunmuş bir şahsın sebilini[328] tahliye etmek ile kâffe-i hareketinden suâl olunup, her birine cevab vermeye ve andan sonra kendini teftiş eden rehâbîn-i melânet-âyinin afv ve mağfiretlerini istihsal eylemeye mecbur oldu. İşte bu cihetle hakkaniyet ve insaniyetin hilafına olarak, hukuk-ı hükümdârî engizisyonun cühela-yı azâsı yeddine geçmiş olduğundan ve bir de Roma hükümeti engizisyonların müsadere ve cem eyledikleri emvâl-i bî-girânı[329] görüp, bu yağmadan kendisi dahi hisse-mend[330] olmak üzere engizisyonların ver-

---

318 İstihsal: Meydana getirme, hâsıl etme, ele geçirme.
319 Riyaset: Reislik, başkanlık, liderlik.
320 Kayd-ı hayat: Ömür boyu.
321 Tefviz: Bir iş veya şeyi bir kimsenin üstüne bırakma, ihale.
322 Terfik: Birinin yanına arkadaş olarak katma, katılma, refakat etme.
323 İstifsar: Kapalı bir şeyi açıklamak.
324 Münazât: Çekişme, anlaşmazlık, ağız dalaşı, ihtilaf, niza.
325 Mesalih: Maslahatlar, işler.
326 Şikayât-ı mütevâliye: Sürekli şikâyet, devamlı şikâyet, sürgit şikâyet.
327 Belensiye/Valencia.
328 Sebil: Yol.
329 Bî-girân: Yükte hafif (pahada ağır).
330 Hissemend: Pay sahibi.

dikleri hükın-i cezayı kıymet-i nakdîye ile mübeddel afv ve safh[331] etmeye ınüsâde göstermekle mecâlis-i mezkûreden aleyhine[27] hükm taalluk eden Yeni Hristiyanların çoğu ağır bahâlar ile Roma'dan afv fermanları getirtip, iktizasında ibraz eylemeye ve bu sebeble müsadere kaidesine küllî[332] hâlel gelip, bi't-tabii akçe kazanmak menba'ı[333] kurumaya başladığından, gerek engizisyonlar ve gerek Ferdinand tarafından Roma'ya şikâyetler vukû' buldu. Ve bunun üzerine birçok mübahasât[334] ve münazâttan sonra bin dört yüz doksan yedi senesi Ağustosunun yirmi üçüncü ve bin dört yüz doksan sekiz senesi Eylülünün on yedisi tarihleriyle Papa Aleksandr Borciya tarafından neşr olunan evâmir-i mukaddese[335] ile gerek kendisinin ve gerek eslafının[336] vaktinde akçe ile verilmiş olan afv fermanlarının hükümleri ilga[337] olundu. Ve lâkin bunca bin nüfus-ı masûmeden li-ecli't-tahlîs[338] alınmış olan akçelerden bir habbesi[339] sahibleri tarafına verilmedi.

1508 senesinde Kastila ve Aragon ve Portugal hükümetlerinde engizisyon meclisleri bütün bütün takarrur ederek, memâlik-i saireye gönderilmek üzere bu meclisler marifetiyle ayrı ayrı cemiyet-i seyyareler teşkil olundu. Her bir şehrin me'muru dahi bunların derece-i nüfûz ve kudretlerini bildiğinden, cemiyetin vürudunda[340] bizzât istikbâl[341] ile reis-i cemiyetin[28] huzurunda elinden gelen iâneyi diriğ[342] etmeyeceğine ve mülhidlerin mümkün mertebe teftiş ve ihbarında kusur eylemeyeceğine yemin ettikten sonra, bunları bir muntazam mahâlde ikame ile her gûne tazimât ve ihtiramât

331 Safh: Affetme.
332 Küllî: Bütün bütün, bütünüyle, tamamen.
333 Menba': Kaynak.
334 Mübahasât: Bahisler, konular.
335 Evâmir-i mukaddese: Mukaddes emirler.
336 Eslaf: Öncekiler.
337 İlga: Ortadan kaldırma, hükümsüz bırakma, lağv ve feshetme.
338 Liecli'-ttahlis: Kurtulmak maksadıyla.
339 Habbe: En ufak şey, tane, zerre.
340 Vürudunda: Gelişinde.
341 İstikbâl: Karşılama
342 Diriğ: Esirgeme.

icrasına ikdam[343] ve evâmir-i vâkıalarını bilâtehir[344] infaza ihtimam ederdi.

Çünkü Papa tarafından kraldan âhâd-ı nâsa kadar milletin teftiş-i itikadâtı cemiyet-i mezkûreye muhavvel[345] olmakla, her cemiyet krala mürâcaat etmeksizin bir memleketin valisini azl ve habs ve belki lânetleme ederek, hukuk-ı insaniyeden[346] ıskat[347] edebilirdi.

İş bu cemiyetler şehirden şehre ve kasabadan kasabaya gidip, teftiş-i akaid ederler idi. Lâkin bu cemiyet mâdam[348] bir mahâlde ikamet-i daime üzere değildir, gerek kral Ferdinand'ın ve gerek Torquemada'nın asıl maksadlarını kemâ hüve hakkahû[349] îfâ edemeyeceğinden, Toledo, İşbiliye, Kurtuba[350], Marsiya, Kenga, Loronu, Dâlâdolid[351] ve Lorna ve muahharan dahi Gırnata[352] şehirlerinde birer mukîm engizisyon meclisi teşkil ve yalnız bir şahsın ya tahriran veyahud şifahen[353] haber vermesi esası talimat olmak üzere tâyin olundu. Bu cihetle ismi nâmâlum veyahud kizb[354] ve fesadı müteayyin[355] her muhbir-i meşkûku'l-adlin verdiği haber zikr olunan meclislerce müsavi[356][29] ve mu'teber olup, fakat şifahen haber veren muhbire resmen doğru söylemesi için bir yemin verilir ve bâdehû hükm-i lâhık icra edilirdi. Ve vesail[357] gûne gûn ile muhbirlerin urûk-ı gayret ve hamiyetleri tahrik olunarak, rahibler günahını çıkardıkları eşhasa ihbar-ı mülâ-

343 İkdam: Gayret etme, çaba gösterme.
344 Bilâtehir: Geciktirmeksizin.
345 Muhavvel: Havale olunmuş.
346 Hukuk-ı insaniye: İnsan hakları.
347 Iskat: Düşürme, hükümsüz bırakma.
348 Mâdam: Mademki.
349 Kemâ hüve hakkûha: Hakkıyla, gerektiği gibi.
350 Cordoba.
351 Valladolid.
352 Granada.
353 Tahriren yahud şifahen: Yazarak veya söyleyerek.
354 Kizb: Yalan.
355 Müteayyin: Bilinen, ortada olan.
356 Müsavi: Eşit.
357 Vesail: Vesileler.

hideyi birinci sevab olmak üzere telkin ve tavsiye ederler ve perhiz günlerinin üçüncü pazar günleri kiliselerde İncil'den sonra, ihbar emri nâmıyla bir hükümnâme kıraat olunup[358], meâlinde muayyen olan safvet-i imaniyeye mugayir her kimden her ne gûne bir hareket sudur ettiği bilinir veya işitilir ise altı gün zarfında cemiyet-i mukaddese tarafına haber verilmeyi ve vermeyen olur ise lânetleme kaidesinin derece-i müntehâsıyla[359] mel'ûn olduğu tenbih olunur ve ertesi Pazar günü dahi bade'l-incil[360] kilise kürsüsünde diğer bir emirnâme okunarak, müfadında[361] geçen hafta emr olunan hususa mugayir hereket edenler yani zikr olunduğu üzere bildiğini ve işittiğini gelip söyleyemeyenler lânetleme olduğu ilân kılınır idi.

Engizisyonun ittihaz eylediği meslek-i nâhemvârın[362] ne mertebe garib ve acib olduğu bilinmek için zikr olunan hüküm nâmenin bir sûreti bu mahâlle derc olundu:

[30] "Biz ki ilhâd ve şûriş[363] itikadı teftiş için Roma hükümet-i mukaddesesi tarafından Bolonesya ve Tarşuş ve Sagurab ve Alberâsin ve Turatveil şehirlerine me'mur olmuşuz, bizim daire-i me'muriyetimizde hangi şehir ve kasaba ve karye olursa olsun mukîm bulunan ve hangi sınıf ve rütbe ve me'muriyet ve hâl ve şânda bulunur ise bulunsun sûret-i me'muriyetimize ve iş bu hüküm nâmeye ilmi lâhık olan kâffe-i ahâliye bilâistisna ilân ederiz. Ve necât-ı sahih[364] din-i îseviyede olduğu muhakkak ve söyleyeceğimiz her söz dahi mukaddes ve musaddak[365] olmakla muktezası[366] vechle hareket etmek lazıme-i din ve fariza-yı imandır.{!}

358 Kıraaat oluma: Okunma.
359 Derece-i münteha: Son derece, en üst seviye.
360 Bade'l-İncil: İncil'den sonra (İncil okundukta sonra).
361 Müfadında: İfadesinde.
362 Meslek-i nâhemvâr: Düzgün ve devamlı, uygun olmayan yol.
363 Şûriş: Karışıklık, kargaşa.
364 Necât-ı sahih: Hakiki kurtuluş.
365 Musaddak: Doğru söz, sadık söz.
366 Muktezası: Gereği.

Mâlum olduğu üzere bu şehrin kurrâ ve kasabâtında bizim mâlumâtımız olmayarak, Katolik mezheb-i mukaddesine mugayir teessüf olunacak bir takım nâmerdî hâlât[367] *vukû'bulup, bir müddetten beri teftiş ve tefahhus olunmamış olduğundan, tashih-i itikad ve tasfiye-i din etmek[31] ve müstehak-ı ceza olanları âlâ-yı şân-ı din için mücazât eylemek üzere iktiza eden teftişâta ibtidâr*[368] *ederiz.*

İmdi sizden biriniz sağ, müteveffa, hâzır ve gâib bir veya birkaç şahsın ilhâd-ı mezhebini veya ilhâd-ı itikadını veyahud din-i mukaddes-i îsâ üzerine veya Katolik mezheb-i sahihi aleyhine veya vâlide-i muhterememiz[369]*, Roma Kilisesi'nin ittihaz-gerdesi olan usûl-ı müneccîyeye*[370] *karşı olarak, meşkûk-ı hatââlûd*[371] *ve ahrârâne*[372] *ve nâmakbul ve muzır ve şetme*[373] *lâyık bir tariki tervic*[374] *veya kabul ettiğini bilmiş ve öğrenmiş veyahud görmüş veya işitmiş iseniz derhâl gelip bize haber vermelisiniz! Yani usûl-ı İsrâiliye üzere bazı eşhasın sebt gününe*[375] *ihtiram ile beyaz gömlek ve mu'taddan*[376] *ziyade elbise-i nazife iktisa eylediklerini ve sofralarına beyaz örtü ve yataklarına temiz çarşaf serdiklerini ve cuma günü akşamından sonra ateş iş'âlinden*[377] *ve sair âmâlden*[378] *keff-i[32] yed*[379] *imtina eylediklerini ve lahmi deminden tathir*[380] *için su içinde mükerreren tanzif*[381] *ve şühumâtı*[382] *ve ganem*[383] *ve sair hayvanât parçalarını izale*

367 Hâlât: Haller, durumlar.
368 İbtidâr: Bir işe girişme, başlama.
369 Hz. Meryem kastedilmektedir.
370 Usûl-i müneccîye: Kuratıcı yol/usul.
371 Hataâlud: Hataya bulaşmış.
372 Ahrarâne: Hürcesine
373 Şetm: Küfür ve hakaret.
374 Tervic: Tutma, destekleme, revaç verme.
375 Sebt günü: Cumartesi günü. Yahudilerin kutsal günü.
376 Mu'tad: Âdet olan, alışılmış olan.
377 İş'âl: Tutuşma, yakma.
378 Âmâl: Ameller, işler.
379 Keff-i yed: El çekme.
380 Lahmi deminden tathir: Eti kanından temizleme, arındırma.
381 Tanzif: Temizleme.
382 Şühûmât: Yağlar.
383 Ganem: Koyun, küçükbaş hayvan.

ettiklerini ve şikâr[384] ve sair hayvanâtı kesmezden evvel bazı şeyler okuduklarını ve bıçağın zâğını[385] aklamak için tırnaklarını üzerine sürttüklerini ve rûy-ı hâk-i rîzân[386] olan kanı yerden kaldırdıklarını ve bir icab-ı zarurî olmadıkça perhiz günlerinde ve Katolik din-i mukaddesesinin neyh eylediği sair günlerde lahm ekl[387] ettiklerini ve ekl ettikleri hâlde mücrim olmayız zann veyahud iddiâ eylediklerini ve yine kavm-i Musâ'nın sıyâmu'l-mağfire tabir ettikleri savm-ı tavîle riayet ile o savm[388] esnasında bürehne-pâ[389] yürüdüklerini vâdiye-i Mûsevîye tilavet[390] ettiklerini ve gece yekdiğerinden istifâ[391] edip, istavroz çıkarmaksızın çocuklarının başlarına ellerini vaz' ile usûl-ı Mûsevîye üzre 'Ben senden razıyım Cenâb-ı Hakk[33] sana rahmet eylesin.', duasını tilavet ettilerini görür ve işitir iseniz hemen cemiyet tarafına ihbar etmelisiniz!

Ve eğer Ester[392] nâm melek için veyahud beyt-i mukaddesin tahribini tahattur zımnında âyin-i Mûsevîye üzre oruç tutarlar veyahud hafta içinde Pazar ertesi ve pençşenbe günlerinde akşamleyin birinci kevkebin[393] zuhuruna kadar eklden ictinab veyahud zikr olunan yevm-i sıyâmdan[394] evvel olan günlerin akşamı istihmâm[395] ve kalem-i izfâr ve kıssa şi'r edip, kalem ve kıssa ettikleri şeyleri hafz veyahud ateşte ihrâk ve ellerini su veyahud turâb[396] ile gasl ettikten[397] sonra, yüzlerini duvara tutup, başlarını indirip kaldırarak, ed'iyye-i

384 Şikâr: Av hayvanı.
385 Zağ: Ağız.
386 Rûy-ı hâk-i rîzân: Toprağın yüzeyine akan.
387 Ekl: Yeme, içme.
388 Savm: Oruç.
389 Bürehnepâ: Yalın ayak.
390 Tilavet: Okuma.
391 İstifâ: Faydalanma.
392 Ester: Babil'de zamanın musevi düşmanı Haman tarafından Yahudilerin kıyıma uğratılmasını son anda engelleyen melek.
393 Kevkeb: Yıldız.
394 Yevm-i sıyam: Oruç tutulan gün.
395 İstihmam: Hamama girme, yıkanma.
396 Turâb: Toprak.
397 Gaslettikten: Yıkadıktan.

Mûsevîye[398] kıraat etmek ve sûf ve şâlî[399] misillü yünden ve ketenden mensuc[400] ve vusta-yı müteaddid ukdeleri[401] olan şerid veyahud kayışla ma'kûd[402] elbise iktisa eylemek gibi hareketlerde bulunurlar ise kezâlik[403] haber vermelisiniz!

[34] Ve yine hamursuz[404] denilen bayrama hürmet ile marul ve kerefiz {kereviz} misillü bostanî sebzeler ekl ederek, paskalya ederler; veyahud kandil-i 'îdi yakmak için birer birer on adet kandil iş'âl ettikten sonra, bazı ed'ıyye-i Mûsevîye tilavetiyle cümlesini söndürürler ise ve bir Yehûd eliyle yapılmış şarab içerler ve içerken bahre dedikleri usûlü yani bazı sözler söyleyerek, kadehi eline aldıktan sonra, herkese bir yudum içirmek kaidesini icra ve bir Yehûdun kestiği hayvanın etini ekl ederler ve Yahudilerin oturduğu sofrada otururlar ve yedikleri yemekten yerler ise ve Katolik âyin-i sahihi üzre gulurya pânire sözünü telaffuz etmeksizin mezâmir-i Dâvûdî[405] tilavet ederler ve kitab-ı Tevrat'ta vürud-ı meb'ûs olan Mesîh'e intizar[406] ile 'Mesîh-i mezkûr henüz gelmedi ve geldiği zaman taife-i Benî İsrâili esaretten tahlis ile[35] arzu'l-mîâda[407] götürecek.' gibi sözler söylerler ve usûl-ı Mû-

398 Ed'iyye-i Mûsevî: Musevi duaları, niyazları.
399 Sûf ve şâlî: Yün ve tiftik kumaş.
400 Mensuc: Dokunmuş
401 Vusta-yı müteaddid ukde: Ortasında birçok düğüm.
402 Ma'kûd: Bağlanmış, düğümlenmiş.
403 Kezâlik: Buda öyle, yine öyle, keza.
404 Hamursuz bayramı: Hamursuz bayramı/Pesah. Pesah, ilk İbranilerin "İsrail Oğulları" kolunun Mısır köleliğinden tanrısal irade gereği kurtulmalarının yıldönümü olarak kutlanan ve Musevi inanç sistemiyle toplumsal yapılanmasının ekseni niteliğini taşıyan bir bayramdır. Mısır'dan çıkışı anmak için, ibrani takviminin ilk ayı olan nisan ayının 14. günü akşamı başlayan ve bir hafta süren bayrama İsrail dışında yahudi paskalyası da denilmektedir. Pesah, antik çağlarda, arpa hasatına rastlıyordu. Yahudilerin evde kutladığı tek bayramdır. Bayram öncesinde tüm mayalı ürünler evden çıkarılır ve hafta boyunca tüketilmez. Evlerde, ekmeğin yanı sıra, buğday, arpa, çavdar, darı ve yulaf ve yan mamullerinin bulunmadığından emin olmak için etraflı temizlik yapılır ve kutlama yemeğinin verileceği günün sabahı son hamur artığı kırıntılar da sembolik olarak yakılır. Mayalı ekmek yerine, matsa adı verilen mayasız ekmek yenir.
405 Mezâmir-i Dâvûdî: Hz. Davut'a indirilen Zebur adlı kitap.
406 İntizar: Beklemek, gözlemek.
407 Arzu'l-miâd: Arz-ı mevud, vadedilmiş topraklar.

sevîye üzre bir mer'et-i nüfesâ[408] *kırk gün tamam olmadıkça evinden çıkıp, mabede girmezler ise ve tevellüd eden etfâle resm-i hıtânı*[409] *icra ve âyin-i Benî İsrâil üzre ism-i i'tâ ederler ve Hristiyan oldukları vakit usûl-ı mezheb-i Îsevî vechle üzerlerine sab*[410] *olunan dühn-i mukaddesi*[411] *muahharan hal*[412] *veyahud gasl ederler ve bir taşt*[413] *suyun içine altın ve gümüş ve inci ve hınta*[414] *ve şa'r*[415] *misillü bir nesne atıp, tıfl-ı nevzâdlarını*[416] *veladetinin yedinci günü ol suya vaz' ile bazı şeyler tilavetinden sonra, gasl ederler ve etfâlin tâli'*[417]*-i veladetleriyle zâyiçe yaparlar*[418] *ve âyin-i Mûsevî üzre tenâküh ve tezevvüc*[419] *ederler ve sofra azimetlerinde ziyafet tertib edip, dostlarını davet ve din-i Mûsevîde bulundukları hengâmda tesemmî*[420] *ettikleri isimlere riayet ederler ve hamur yoğurur iken bir kıt'a koparıp kurban sûretinde ihrâk ederler ve eceli[36] takarrüb eden*[421] *şahs-ı muhtazarın*[422] *yüzünü duvara çevirterek, vefatına değin o hâlde terk ederler ve bâdevefatihi*[423] *sıcak suyla gasl edip, sakalını ve koltuklarını ve sair mahâllerini tıraş ederler ve cedid kefene vaz' ile ayakkabılarını ve gömleği ve cübbesi üstünde olarak defn ederler ve makberde başlarının altına gayr-ı müsta'mel*[424] *topraktan visâde*[425] *vaz' ederler ve ağzına nakd-i meskûk*[426] *ve bir inci veyahud sair bir şey korlar ve âyin-i Mûsevî üzre müteveffa-*

---

408 Mer'et: Kötü, azgın, uğursuz kimse; nüfesâ: Loğusa
409 Resm-i hıtân: Sünnet merasimi.
410 Sab: Bir acı otun suyu.
411 Dühn-i mukaddes: Kutsal su/yağ.
412 Hal: Çözülme, çözme, erime.
413 Taşt: Leğen.
414 Hınta: Arpa.
415 Şa'r: Kıl/arpa/şehriye.
416 Tıfl-ı nevzât: Yeni doğan çocuk.
417 Tali': Doğan (doğmak'tan).
418 Zâyiçe bakmak: Yıldızlara bakarak bir kimsenin tâlihini ve geleceğini okumak.
419 Tenâküh ve tezevvüc: Nikâhlama ve evlendirme.
420 Tesemmî: Bir adla adlanma.
421 Takarrüb eden: Yaklaşan.
422 Muhtazar/muhtazır: Ölmek üzere olan.
423 Bâdevefatihi: Ölümünün ardından.
424 Gayr-ı müsta'mel: Kullanılmamış.
425 Visâde: Yastık.
426 Nakd-i meskûk: Nakit sikke, madenî para.

nın hânesinde desti[427] ve bardak misillü kablarda olan suları o hâneye ve hemcivarlarının mâtemini tutmak için toprakta ve kapı arkasında oturup zeytin ve balık ekl ile lahm tenâvülünden[428] ictinab ederler ve bir sene mütemâdiyen[429] hânelerinde kalıp, dışarı çıkmazlar ve mevtâlarını nâmüsta'mel[430] toprağa defn veyahud kavm-i Benî İsrâil'e mahsus lâhide[431] vaz' ederler ve kaide-i ta'mîd[432] üzre Hristiyan olduktan[37] sonra, din-i asliyelerine ricât ederler veyahud 'Mûsa'nın dini dahi –necât-bahş-ı nev'-i beşer[433] olan{!}– Îsâ'nın dini gibi sahihtir.' derler ise haber vermelisiniz!"

İş bu hüküm nâme buradan aşağı dahi Müslümanların ahvâl[434] ve harekât-i dinîye[435] ve muamelât-ı mezheblerini kemâl-i dikkat ile ta'dâd ve tezkir[436] edip, hatta Cuma günü Muhammedîlerin yevm-i mu'teberi[437] olduğundan, o günde beyaz elbise iktisası bile ihbara şâyân bir töhmet-i azîme olduğunu beyan eder.[438]

Engizisyon hüküm nâmelerinin esası zikr olunan hususât olup, zaman ve mevkiinin icabâtına göre muahharan birinci tafsilât dahi ilave olunarak, tedkikât iki üç batın[439] daha ilerletilmiştir.

Luterîn[440] ve müteyakkızîn güruhunun ve Roma Kilisesi'nin ilhâdına hükm eylediği sair sunûfun[441] usûl-i itikadiye-

---

427 Desti: Testi (toprak sürahi).
428 Tenâvül: Yeme içme.
429 Mütemâdiyen: Devamlı, aralıksız, sürekli.
430 Nâmüsta'mel: Kullanılmamış.
431 Lahid: Lahit. Üstü kapak taşı ile örtülü, iç kenarlarına taş veya tuğla ile duvar örülmüş mezar. Taş veya mermerden tabut şeklinde oyulmuş sanduka.
432 Ta'mid: Vaftiz etme.
433 Necât-bahş-ı nev'-i beşer: İnsana kurtuluş bahşeden türden.
434 Ahvâl: Hâl ve tavırlar.
435 Harekât-ı dinîye: Dinî sebeplerle yapılan iş ve fiiller.
436 Ta'dât ve tezkir: Sayma ve hatırlatma, zikretme.
437 Yevm-i mu'teber: Önemli gün, mübarek gün, kutsal gün.
438 Ziyâ Paşa merhûm muamelât-ı mezheb-i İslâm'a dair fıkraları mûcib-i teessür-ı ehl-i İslâm olmamak için nakilden sarf-ı nazar etmiştir.
439 Batın: Nesil, kuşak.
440 Luterîn: Martin Luther'ciler.
441 Sunuf: Sınıflar.

leri nazar-ı tedkikten imrar olunarak[442], kehanet ve arâfet[443] gibi müştemilât-ı cehliyye ve cüz'îyât-ı fesadiye[444] dahi engizisyona külliyetli gıda istihzar eyledi[445]. Engizisyonun nazar-ı dikkatince hiçbir hükmü müntic[446] olmayan en zararsız söz mücazât-ı şedide[447] iktiza edip, meselâ esnaf-ı rehâbîn için bir nizam[38] lüzumu bahsinde, velev şübhe ve zan ve tevriye[448] ve telmih[449] tarikiyle olsun, söz söylemek ve cemiyet-i mukaddese tarafından men' ve nehy olunmuş bir kitabı okumak ve temellük etmek[450] pek büyük cünha sayılır, ve bu cünhaların teşdid-i mücazâtında Torquemada'nın gayret ve himmeti endaze-i kıyas[451] ve tahminden bâlâ-ter[452] idi. Velhâsıl ahvâl-i mezhebiyeye bütün bütün bîgane[453] olan hususât bile engizisyonca mahkumunaleyh[454] olarak mesela Pirene limanlarından harice bargir[455] çıkaran ve füruht edenler[456] mülhid sayılır idi(!) ve eğer el-hâletü hâzihî[457] elde bulunan engizisyon hüküm nâmelerinde münderic olan fasl-ı mahsus meydanda olmasa zikr olunan garîbeye inanılmaz idi.

Fasl-ı mezkûr şudur:

Bir kimsenin veya birkaç şahsın başka edyânda[458] bulunanlara veyahud mülhid ve Luterîn güruhlarına Fransa topra-

442 İmrar olunarak: Geçirilerek.
443 Arafet: Müneccimlik.
444 Cüz'iyât-ı fesadiye: Küçük fesatlıklar.
445 İstihzar etme: Hazırlama.
446 Müntic: Bir şeyin sonuç olarak ortaya çıkmasına sebep olan, doğuran, hâsıl eden, meydana getiren. Netice veren.
447 Mücazât-ı şedide: Şiddetli cezalar.
448 Tevriye: Meramını gizli tutma, manasını gizleme.
449 Telmih: Kastedilen bir şeyi açık olarak değil söz arasında îmâ yoluyla söyleme.
450 Temellük etmek: Mülk edinmek, malın sahibi olmak.
451 Endaze-i kıyas: Mukayese ölçüsü/mertebesi/derecesi.
452 Bâlâ-ter: Daha yüksek.
453 Bîgane: İlgisiz olmayan, alakasız.
454 Mahkumunaleyh: Aleyhinde hüküm verilen, hüküm giymiş, davayı kaybetmiş.
455 Bargir: Beygir.
456 Füruht etme: Satma.
457 El-hâletü hazihi: Şimdiki, günümüzdeki.
458 Edyân: Dinler.

ğında bulunan Byarne ve Gaskûn limanlarından ve sair taraflardan bargir ve esliha[459] ve mühimmât ve zahire vermiş ve satmış, veyahud verilip satılmasına vesile olmuş veya ileride verecek ve satacak veyahud vasıta olacak olduğunu veya hariçten almış veya alacak ve alınmasına vasıta[39] olmuş ve olacak olduğunu sizden bilir ve işitmiş olan olur da engizisyon tarafına habervermez ise mülhidîn sınıfına dâhil olup, onlar gibi lânetleme olacaktır.

İş bu tahvîfât ve tehdidât ile bazı sadedil ve gayretkeşân-ı din[460] havfa düşüp, bir kimse hakkında ser-rişte[461] verecek olsalar der-saat engizisyon "cemiyet-i mukaddesesi" îfâ-yı me'muriyette kusur etmeyip, yani hakikât-i hâlin zâhire çıkarılması tarafına asla rağbet etmeyerek, ancak mücrim-i müştekânın[462] işkence ve katl veya ihrâkına hükm ve emlâkının kabz ve zabtına müsâraat eder[463], ve hulâsa-i meram olan iş bu ümniyeye[464] vüsûl için muhakeme ve istintak[465] yolları bir sûret-i mertebe üzre olmakla, iş bu meclis-i gadr-mu'tâd[466] muhakemesine mübaderet eylediği[467] mesela iki bin şahs-ı müttehimin içinden ekseriya bir şahsı bile muaf çıkaramaz idi!

Engizisyon reisi salifu'l-ism[468] Aymera ile Torquemada'nın kaleme aldıkları hüküm nâmeler eğer ki muahharan bazı ilavât ile sûreta ta'dil olunmuş ise de ahkâm-ı icraiyeleri[469] asla tagayyür[470] etmemiştir.

---

459 Esliha: Silahlar.
460 Gayretkeşân-ı din: Din için gayret gösterenler.
461 Serrişte: İpucu.
462 Mücrim-i müştekâ: Şikâyet edilen suçlu.
463 Müsaraat etme: Acele etme, çabukluk gösterme, süratli olma.
464 Ümniyye: Arzu, istek.
465 İstintak: Konuşturma, sorgulama.
466 Meclis-i gadr-şiâr: Âdeti zulmetmek olan meclis.
467 Mübaderet eyleme: Başlama.
468 Salifu'l-ism: İsmi geçen.
469 Ahkâm-ı icraiye: Yürürlükte olan hükümler.
470 Tagayyür: Değişme, başkalaşma, gayrılaşma.

Zikr olunan hüküm nâme-i gadr-ı ilâmenin[471] ikdam-ı şerâiti[472] mürafaa edeceği mesailde şehadet-i istimaiyeyi kabul etmek[40] olup, bu cihetle hakkında şikâyet olunan müddei aleyh[473] davet olunduğu vakit kendisinin ne sebeb üzerine cemiyet-i mukaddese tarafından istenilmiş olduğu söylenilmediğinden, mürafaaya durdukta cemiyet-i mezkûrenin tahkik ve tedkikine mecbur olacağı ne gûne bir hareketi vukû' bulmuş idüğünü tahattur etmek için yine müddei aleyhe cebr ve ibrâm[474] edip, o şahıs kabahati ne olduğunu bilmeksizin mücazât olunur idi.

Ve ekseriya şahidler şehadet ettikleri hususta ihtilaf ve hata edip, mesela onların beyan eyledikleri ahvâl ile husus-ı müddeânın asla münasebeti olmadığından başka sonradan nakl ve işhâd[475] eyledikleri mevâd ile mukaddema şikâyet ettikleri şahsı bırakıp, eşhas-ı saireyi ittiham ederler ve engizisyon dahi bu makûle ihbarâtı kemâl-i ihtimam ile istima' ve kabul ettikten sonra, bir de kisve-i sıhhat giydirip, hatta teftişât-ı saire için dahi mebde ve masdar[476] itibar ederler idi!

Bu kabilden olarak Dalladolid şehri engizisyonunda ru'yet olunmuş bir mürafaanın evrak-ı asliyesi el-hâlet-i hâzihi elde olmakla numune olmak için nakl ederiz:

Ramuza şehri sakinlerinden Don Kristeval nâm kimse Luterîn güruhundan ve efkârı-ı ilhâdiyede bulunan takımdan olmak üzre ihbar olunmuş idi. şâhitlerin biri istintak olunup, husus-ı mezkûra[41] dair olan malumâtı suâl olundukta Sabudra memleketi sakinlerinden Don Pablo Sisenros nâm şahsın zevcesi[477] Dona Marianna güruh-ı mülhidînin meclis-i vaazlarında bulunmuş olduğunu tefevvüh etmekle[478] iş bu ha-

471 İlam: Bildirme.
472 Akdem-i şerâit: İlk şart.
473 Müddeialeyh: Davalı, sanık.
474 İbram: Zorlama, baskı.
475 İşhad: Şahit gösterme.
476 Mebde ve masdar: Başlangıç ve dayanak.
477 Zevcesi: Hanımı.
478 Tefevvüh etmek: Dile getirmek.

ber-i mücerred[479] üzerine merkûme için mürafaa tebeddül ve teceddüd ederek, engizisyon azâsının müteayyinânından[480] Franso Vaka ve Gijelmo taraflarından Bin dört yüz elli sekiz senesi Nisanının yirmi ikinci günü merkûmenin habsine hükm olundu.

Bunun üzerine iki tabib engizisyona gelip, merkûmenin hummadan hasta ve zemn ve meflûce[481] olduğunu ve vücudunda numâyân[482] olan titremek bir an munfasıl olmadıktan başka şuuru dahi meslûb[483] ettiğini yemin ve kasemler ederek, beyan ve isti'taf[484] etmiş oldukları hâlde engizisyon tarafından rû-yı terahhum[485] gösterilmedikten mâ'da ertesi sene Mayısın yirmi birinde "Valladolid" şehrinde ilân ve icra olunan mücazât-ı aleniyede merkûme habse ve hakkında vech-i meşruh üzre şehadet vukû' bulan Don Kristeval sair kendi gibi on üç nefer mücrim ile beraber ateşe ilka edildi.

Ve resm-i mezkûrda mücazâtı icra olunanlar içinde Leonard nâm şahıs dahi bulunmuş ise de fakat ötekiler misillü diri diri yakılmayıp, bahtı yâver olduğundan, mukaddema vefat etmiş ve kabre defn olunmuş olmakla, cesedi mezarından çıkarılarak, hükm-i mukaddes(?) yerini bulmak üzere İhrâk olundu.

Resm-i mezkûrun esna-yı icrasından mezbûre Marianna dahi arkasında tevbekârlara mahsus olan bu nev'î elbise ile ihzar olunup, her nasılsa tevbesi hîz-i kabule geçmekle ihrâk edilmekten sarf-ı nazarla[486] çilesi dolmak için müebbeden habse ilka ve ne kadar emlâkı var ise zabt ve müsadere olundu.

---

479 Haber-i mücerred: Tek bir haber.
480 Müteayyın: Tanınmış
481 Meflucc: Felç geçirmiş.
482 Numâyân: Aşikâr, belli, açık.
483 Meslûb: Giderilmiş, alınmış, soyulmuş.
484 İsti'taf: Yardım, merhamet ve şefkat dileme.
485 Terahhum: Acımak.
486 Sarf-ı nazar: Vazgeçme, hesaba katmama.

Engizisyon ahvâline müteallik[487] tarih zabt eden muasırlardan[488] Lorant kitabının yirminci faslında zikr olunan[42] icra-yı resmî[489] gününü nakl ve tafsil ettiği sırada iş bu Marianna için "tavil idi."[490] diye zikr eder. Lâkin müellif-i merkûm engizisyonun kitâbetinde müstahdem[491] olup, evrak-ı mürafaât bilcümle elinde olacağı cihetle bu hususlarda sairlerinden ziyade malumâtı bulunacağı derkâr olduğu ve kendisi sair müelliflerin cümlesini tahtie eylediği[492] hâlde "Men harefa bi're li ahihi feqad veqaa fî hî"[493] mazmununa mâsadak olmuştur. Çünkü bizim elimizde bulunan evrak-ı asliye meâllerine göre bin dört yüz elli dokuz senesi Mayısının otuz birinci günü yani resm-i mezkûrun icrasından on gün sonra, Don Pablo Sisetros, cemiyet-i mukaddese tarafına takdim ettiği arzuhâlde habs olunmuş olan zevcesinin zemn ve meflûce olup, resm-i mezkûrun icrası günü pek ziyade korkmuş ve bütün bütün akıl ve şuuru muhtell[494] olarak, âdeta illet-i cünûn[495] getirmiş olduğundan bahisle li-ecli't-tedavi[496] kendisine i'tâ ve ihsan olunmasını niyaz etmiş ve o gün cemiyet-i mezkûre tarafından merkûmenin Ramûze şehrine azîmetine müsaade olunup, i'tâ olunan ruhsatnâmede merkûmeye zevcinin hânesi muvakkaten[497] hapis ittihaz olunduğu muharrer bulunmuştur. Ve merkûm Pablo'nun hasbu'z-zevciyye[498] tedavisine çalışmak üzre engizisyonun hükm-i icrası altında bulunan zevcesi hakkında vukû'[43] bulan istid'ası[499] kendi hakkında dahi cemiyet-i mezkûrenin şübhesini davet

487 Müteallik: Ait, dair, ilgili, alakalı.
488 Muasır: Çağdaş, hem asır.
489 İcra-yı resmî: Merasim icrası.
490 Tavil: Uzun (bu cümlede ise "uzun ömürlüydü" anlamına gelmektedir).
491 Müstahdem: İstihdam edilmiş, görevlendirilmiş.
492 Tahtie eylemek: Hatalı bulmak.
493 Kim kardeşi için bir kuyu kazarsa, içine kendisi düşer.
494 Muhtell: Bozulmuş, karışık, karışmış.
495 İllet-i cünun: Aklını oynatma.
496 Li-ecli't-tedavi: Tedavi etmek maksadıyla.
497 Muvakkat: Geçici olarak.
498 Hasbü'z-zevciye: Hanımına yönelik.
499 İstid'a: Dilekçe.

eylemesinden li-ecli't-tefahhus[500] onun dahi arkasına casuslar tâyin olunmuştur.

Bin dört yüz altmış üç senesinde mezbûre Marianna bi't-tekrar[501] engizisyon mahbesine ilka olunup, dûçâr-ı kemâli-i zillet ve safalet[502] olmakla, meclis-i mezbûre âtîü'l-meâl[503] bir arzuhâl takdim eylemiştir:

Azametli, merhametli, âbâ[504]-i muhteremimiz efendilerimiz! Îsâ Efendimizin aşkına ve bunca zamandan beri giriftâr olduğum enva'-ı azab ve âlâma[505] terahhumen ve âleme şamil olan merahim-i kerîmânelerinin[506] hakk-ı âcizanemde dahi bî-diriğ[507] tutulmasını niyaz ederim. Zevcim Sisetro'nun mürafaât-ı sâbıka üzerine dûçâr olduğu ahvâl ve benim yüzümden çektiği şedaid[508] ve melâl[509] hasebiyle tahfif-i acz ve meskenetime[510] medâr olcak vechle beni idareden âciz kaldığı malum-ı rahimâneleri buyuruldukta bu şiddet-i şitâda[511] bulunduğum hâl-i sefalette kalmaklığımı caiz görmeyip, mübtelâ olduğum zaaf ve felce müdâvât etmek[512] üzre hâneme azîmete müsâde olunması müsted'âdır[513].

İş bu arzuhâlin zîrinde[514] engizisyon tarafından dört satır yazı muharrer olup, eğer ki kıraat olunmaz mertebede ise de biraz mahâlli okunmakla, istid'a-yı mezkûre cevab-ı redd i'tâ olunduğu münfehimdir[515].

500 Li'ecli't-tefahhus: Araştırmak maksadıyla.
501 Bi't-tekrar: Tekraren, yeniden.
502 Dûçâr-ı kemâli-i zillet ve safalet: Büyük bir zillet ve sefalete düşme.
503 Âtîü'l-meâl: Aşağıda açıklanacak olan.
504 Âbâ: Büyük, ileri gelen, baba-ata ve cedler.
505 Âlâm: Elemler.
506 Merahim-i kerimane: Merhameti yüce, merhameti pek çok.
507 Bîdiriğ: Elinden geleni yapma, esirgememe.
508 Şedaid: Eziyetli, zahmetli, sıkıntılı durumlar, belalar, felaketler.
509 Melâl: Sıkıntı, dert.
510 Tahfif-i acz ve meskenet: Acziyet ve miskinliği hafifletme.
511 Şitâ: Kış.
512 Müdavât: Hastayı tedavi etmek, bakıp ilaç vermek.
513 Müste'da: Dilekçe ile istenen, rica ve talep edilen.
514 Zîrinde: Altında.
515 Münfehim: Anlaşılmış.

Mütalaa-yı güzerân-ı kitabdan[516] iş bu istitratın[517] afvını temenni ile beraber cemiyet-i mukaddesenin ahvâl-i murafaâtını zikre nakl-i makâl[518] ederiz:[44]

Engizisyon, gelen şahidlerin edâ-yı şehadet[519] edecekleri bahs-i suâlden mukaddem şahidlere îrâd olunacak[520] es'ilenin[521] ve verekceleri ecvibenin[522] kimseye ifşa edilmemesi için yemin verir ve teftiş edeceği eşhasın bir biri aleyhine edecekleri şehadeti mu'teber tutar idi. Meclis azâsı bu makûle şahidleri istintakında me'mulü[523] vechle cevab zuhur etmez ve mesele kendine aid olur ise mâdemki şahiddir ve bildiğini ketm[524] eylemiştir; yine işkence olmasına hükm eylerdi.

Bir engizisyon azâsı sûret-i mahfiyede olarak, bir şahsın aleyhinde bazı ihbarât eline geçirir ise derhâl İspanya kıtasında ne kadar engizisyon var ise cümlesiyle muhabere[525] ederek, yine o şahsın ahvâline dair diğer bir mecliste dahi malumât ve evrak bulunduğu hâlde onları takımıyla celb edip, gerek husus-ı müştekânın[526] hakikâtini ve gerek şuhûdun[527] keyfiyetini li-ecli't-tedkik[528] o evrakın bir sûreti yazdırıldıktan ve fakat evrakta zaman ve mekân ve isim ve ünvan mahâlleri izale olunduktan sonra Müsemmiyân[529]-ı Engizisyon ünvanıyla be-nâm bir sınıf-ı ulemâ-ı ilm-i ilâhîye[530] arz ve irâe[531]

516 Mütalaa-yı güzerân-ı kitab: Kitabın değerli okuyucuları.
517 İstitrat: Asıl konuya âit olmayıp sırası gelmişken arada söylenen söz, ara söz. Arada bir söz veya fıkra söyleyerek yine dönmek üzere asıl konudan ayrılma, saplama.
518 Nakl-i mâkal: Sözü nakletme.
519 Edâ-yı şehadet: Şahitlik etme.
520 Îrâd olunacak: Söylenecek.
521 Es'ile: Sualler, sorular.
522 Ecvibe: Cevaplar.
523 Me'mul: Umulan.
524 Ketmetmek: Gizlemek.
525 Muhabere: Haberleşme.
526 Husus-ı müştekâ: Şikâyete konu olan şey.
527 Şuhud: Şahitler.
528 li-ecli't-tedkik: Araştırılması için.
529 Müsemmî: İsimlendirilmiş, adlandırılmış.
530 Sınıf-ı ulema-yı ilm-i ilahî/ilmü'l-ilahî: Dinî ilimlerin âlimleri olan sınıf.
531 İrâe: Gösterme.

olunur ve bu cihetle ulemâ-ı mümaileyhim maddenin hangi zaman ve mekânda vukû' bulduğunu bilmeyerek ve yalnız ellerine verilen kâğıdlarda[45] yazılan suver-i ibarâtı mütalaa ederek, rey ve kararlarını tahriren beyan ederler idi.

Beytü'l-mâl me'muru iş bu karar kâğıdını alıp, şahs-ı mahkûmun ahz ve girift[532] olunmasını taleb eder; ve engizisyon tarafından dahi hükm-i mezkûrun icrası için, "el-gavâzil" tabir olunan zabtiye askerinden birisinin eline mumzî[533] bir tezkire[534] verilip ve yanına meclis kâtibi terfik olunur idi. kâtib-i merkûmun me'muriyeti müttehimin müsadere olunacak emvâlini engizisyona teslimden ibaret olmakla, îfâ-yı me'muriyette asla tekâsül etmez ve emvâl-i mezkûre bir kere engizisyonun eline geçtikten sonra, bir daha izi bilinmez idi.

Habs olunacak şahsın üstünde bulunan silahı ve akçesi ve kâğıdları selb[535] olunup, gizli bir yerinde zehir veya akçe veya bir âlet-i ceriha[536] olmasın diye elbisesinin her tarafı kemâl-i dikkatle aranıldıktan sonra, engizisyona mahsus zindana vaz' olunur idi. İş bu zindana girenlerden sağ çıkanlar nadir olduğu hâlde bir takrîb ile tahlis-i câna[537] muvaffak olmuş olanlardan bazılarının beyanına göre mezkûr zindanlar gayet zîk[538] ve karanlık ve rutubetli ve müteaffin[539] olup, mahbuslar ikisi bir yerde olmayarak ayrı ayrı habs olunmuş ve hiçbir kimse ile ihtilât[540] eylemekten mahrum olmuş olduklarından, böyle bir mevzi'-i muzlım[541][46] ve müteaffin içinde tenhaca müd-

---

532 Girift: Tutma, yakalama.
533 Mumzî: İmzalanmış.
534 Tezkire/tezkere: Küçük mektup, pusula. Bir iş için izin verildiğini bildiren veya bir hususu ispata yarayan resmî belge. Aynı şehirde resmî daireler arasındaki yazışma pusulası, makamlar arasında gidip gelen kısa yazı.
535 Selb: Zorla alma, gaspetme, ortadan kaldırma, yok etme.
536 Âlet-i ceriha: Kesici alet, yaralamakta kullanılan şeyler.
537 Tahlis-i cân: Canını kurtarma.
538 Zîk: Dar.
539 Müteaffin: Pis kokulu.
540 İhtilât: Karışık, bir arada.
541 Mevzi'-i muzlım: Karanlık yer.

det-i medîde[542] kalan bir âdem ne kadar kavîü'l-bünye[543] ve ne kadar rezînu'l-akl[544] dahi olsa girdiği gibi çıkamayacağı derkârdır.

Eğer ki bu makûle tenha-i habs olunan mücrimîn terahhuma şâyân oldukları derkâr olup, ancak bir mücrim sebeb-i habsi olan cürmünü ve yevm-i mürafaasını bildiği cihetle müddet-i mahbusiyetini ona mücazât sayarak, müddet-i mezkûrenin inkizasına[545] intizaren müteselli[546] olur ammâ, engizisyon mahbusları bu kabilden olmayarak, zikr olunan meclislerde mürafaâtın bir müddet-i mahduda[547] içinde ru'yeti için bir gûne nizam olmadığı cihetle mahbusîn mürafaalarının ne vakit hitam[548] bulacağını bilmedikten başka cürmünün ne olduğunu ve terettüb edecek cezası ne mertebeden olacağını dahi bilmediğinden, daha ziyade şefkat ve terahhuma şayeste[549] idiler.

Bu bâbda engizisyonların mültezimi[550] olan usûl tabiâtıyla mesalihin müddet-i medîde sürüncemede kalmasını müstelzim[551] olur idi. Zira evvel emirde mahkûmun-bih[552] olan deâvî[553] için iktiza eden hucec[554] ve senedât[555] sûretleri çabuk yazılmayıp, birçok zamanlar kalır ve bir âdeme mukaddema şehadet ettiği bir maddeyi tekrar tasdik ettirmek lazım geldiği hâlde evvelki zabt-ı dava kâğıdı aynıyla kendisine irsâl ve

542 Müddet-i medîdc: Uzun süre.
543 Kavîü'l-bünye: Güçlü, sağlam bir beden sahibi.
544 Rezînu'l-akl: Ağır başlı, aklı başında.
545 İnkıza: Vâdesi ve müddeti tamam olma, bitme, sona erme.
546 Müteselli: Teselli bulan, avunmuş olan.
547 Mmüddet-i mahdud: Sınırlı bir süre.
548 Hitam: Son, nihayet.
549 Şayeste: Layık, uygun.
550 Mültezim: Gerekli gördüğü şeyi veya kimseyi destekleyen, o şey yâhut kimsenin tarafını tutan kimse.
551 Müstelzim: Gerekli kılan, gerektiren.
552 Mahkûmun-bih: Hüküm giymiş.
553 Deâvî: Davalar.
554 Hucec: Hüccetler, deliller.
555 Senedât: Senetler.

o âdem mukaddema temekkün[556] eylediği memleketinden diğer bir memlekete [47] nakl etmiş ise dahi yine o kâğıd oraya isbâl[557] olunup, mürafaanın icrası varaka-i mezkûrenin avdetine[558] taalluk olunur idi. Malumdur ki bu kabilden olarak, bir şehadet kâğıdı Hindistan'a gönderiliyor iken esna-yı râhde[559] zâyi' olup, zikr olunan kâğıdın mahâlline vâsıl olmadığı[560] beş sene sonra istihbar[561] olunmuş ve bu kadar müddette bîçare mahbus her gûne teselliyâttan ve istişare ve ihtilâttan mahrum ve me'yûs[562] olduğu ve bu ta'vik[563] ve te'hirin[564] ve hem de ne cünhaya mebni[565] habs olunduğunun sebeplerini bilmediği hâlde, genç zindanda kalmıştır.

Hangi mezheb üzerine olur ise olsun, her bir mahkeme-i deâvide ihzar olunan müddei' aleyh sebeb-i ihzarını[566] bilip ve eğer bilmez ise bildirilmekle anlayıp, ne yolda cevap vermesi lazım geleceğini mülahaza eder. Amma engizisyonlarda hâl böyle olmayıp, ihzar olunan âdem ne için ihzar olunduğunu dahi kendisi bilip, itiraf etmek lazım idi. Cemiyet-i mukaddese huzuruna bir âdem çıkarıldıkta, evvel emirde cemiyet-i mezkûre Katolik mezheb-i mukaddesi aleyhine olarak, delâil-i vazıha[567] ile cünhası sübut bulmayan bir şahsı celb ve mürafaa etmeyeceği müsellem[568] olduğu bast[569] olunduktan sonra, o âdeme kendi cünhasını tav'an[570] ikrar ve itiraf etmek üzre cebr ve gâh irâe-i rû-yi taltif[571] edilerek, eğer doğru

---

556 Temekkün: Yerleşme, mekân tuma.
557 İsbâl: Gönderme, yollama.
558 Avdet: Dönüş, geri geliş.
559 Esna-yı râhda: Yoldayken, yol esnasında.
560 Vâsıl olma: Ulaşma, kavuşma.
561 İstihbar: Haber alma.
562 Me'yûs: Ümitsiz, kederli.
563 Ta'vik: Geciktirme, alıkoyma.
564 Te'hir: Öteleme, ileri atma.
565 Mebnî: Bir şeye dayanan, binnaen, istinat eden, -den dolayı, -den ötürü.
566 Sebeb-i ihzar: Hazır bulundurulma sebebi.
567 Delail-i vazıha: Açık, kesin kanıtlar.
568 Müsellem: Şüphe götürmezi inkâr edilemez.
569 Bast: Yayma.
570 Tav'an: İsteyerek, kendi rızasıyla, zorlanmadan.
571 İrâe-i ru-yu taltif: Güzel davranma, gönlünü hoş etme, iyi niyet gösterme.

söyleyecek[48] olur ise engizisyon onun hakkında merhamet edeceği vaad olunup, şahs-ı mezbûr üç defa bu tarz ile huzura çıkarılır ve bu muameleye *tenbihât-ı selase* ıtlâk edilirdi. Bundan sonra o âdem arîz ve amîk[572] düşünüp, engizisyonun celbine sebebiyet verecek sûrette bulunduğu her türlü ahvâl ve harekâtı der-piş[573] ile madde-yi müştekâbihâyı bulabilir ve doğruca ifade eder ise gerek mürafaasının müddetini taklîl[574] ve gerek müstehak olacağı mücazâtı oldukça tahfif edeceği me'mul gibi tasavvur olunur ise de bu yol dahi papazların mücrimîni söyletmek için tertib eyledikleri dâm-ı desîselerden[575] biri olarak, o tasavvurun tamamıyla zıddını intac eder idi. Çünkü o mücrimin zihninde bulduğu hareketini esna-yı itirafında lisanından sudur eden ibarât mukaddema aleyhinde şehadet olunan haberin mazbut ve mukayyed[576] olan zabt kâğıdında ibarâtın tertibine ve elfazı elfazına tamamıyla tevafuk[577] etmez ise itiraf eylediği madde-i hakîka mukaddema ihbar olunan madde ise dahi şart-ı hükümnâme üzre makbul olmayıp ve belki cünhasını hafif göstermek için ibarât-ı leyyine[578] ile ifade veyahud bazısını ketm ettiği hasebiyle engizisyon gibi bir meclis-i mukaddesi aldatmak istemiş olacağından beytü'l-mâl me'muru onun mücazâtını daha şiddetli olmak üzre tahrir ve emr eder idi.

[49] İş bu şartın icrası ise nev'-i beşerce mümteni'[579] olan halâttan olmasıyla engizisyon mürafaasına çıkanlardan hiç birisi mazhar-ı merhamet olmadığı zahir olur. Hatta bazı maznunlar[580] teklif-i itiraf emri üzerine zihnini toplayıp da mazide ne kadar hatiâtı[581] geçmiş ise birer birer kantara-i

572 Arîz ve amîk: Etraflıca, enine boyuna, derin bir şekilde düşünme.
573 Der-piş: Göz önünde bulundurmak.
574 Taklil: Azaltma, indirme.
575 Dâm: tuzak; Desîse: Düzen, hile, entrika.
576 Mazbut ve Mukayyed: Kayıt altına alınmış, kaydedilmiş.
577 Tevafuk: Uygunluk.
578 İbarât-ı leyyine: Nahif, ince sözler.
579 Mümteni': Çekinen, geri duran.
580 Maznun: Zanlı, sanık.
581 Hatiât: Hatalar.

hatıradan emrar ile[582] içinde cemiyet-i mukaddesece dâîye-i 'itâb[583] olabilecek bir kusurunu ikrar eyleyecek olduğu hâlde, çünkü cemiyete haber verilen ve zabıt nâmede mukayyed bulunan kabahâttan başka olmak lazım geleceği cihetle, bîçareler bu yüzden dahi cezalarının şiddetini artırmış olmaktan başka bir semere göremezler idi.

Velhâsıl iş bu *tenbihât-ı sesale*nin icrasından sonra, beytü'l-mâl me'muru marifetiyle husus-ı müştekâ mücrimin eline verilip, fakat hakkında kim şehadet ettiği kendisinden mektûm[584] tutulurdu. Bâdehû istintakına âğâz olunarak, her madde ayrı ayrı suâl olunup, eğer mücrimin verdiği cevablar engizisyonun me'mulüne muvafık sûrette vâki'[585] olmaz ise derhâl işkence ısmarlanır idi.

Zikr olunan Lorent yazdığı tarihte der ki:

İş bu işkencelere dair müellifler ne kadar tafsilât yazmışlar ise yine hakikâtin mâdûnundadır[586].

Çünkü işkenceler o mertebe dehşet-bahş-ı ukûl-ı beşer[587] idi ki bunca mezâlim[588][50] ve teaddiyâta[589], hanak/hınak[590] ve katl ve kesr ve ihrâk gibi muâmelât-ı bâğiyede[591] bulunarak, cellatlığa alışmış olan engizisyona bile sonraları tesir ettiğinden, bir mücrim işkence olunur iken suâllerin tekrar olunmaması hüküm nâmeye zeyl[592] ve ilâve olundu.

582 Kantara-i hatıradan emrar ile: Hatırladıklarını zihnen hesaba çekerek. Ziya Paşa burada bir şeyi tartmak veya mecazen birini sınamak anlamına gelen "kantara çekmek / kantara vurmak" deyimini farklı bir şekilde kullanmış ve kişinin kendi zihninde hatırladığı şeyleri sınaması anlamına gelebilecek bu terkibi oluşturmuştur.
583 Dâîye-i itab: Azarlanan, aşağılanan arzu ve istekler
584 Mektûm: Gizli, gizlenmiş.
585 Vâki': Meydana gelmiş.
586 Mâdûn: Alt, alt taraf. Mevki, servet, seviye ve rütbe olarak altta bulunan.
587 Dehşet-bahş-ı ukûl-ı beşer: İnsan aklını dehşete düşüren.
588 Mezalim: Zulümler.
589 Teaddi: Zulmetme, birinin hakkını tecavüz etme, saldırma.
590 Hanak/hınak: Hiddetlenme, kızma.
591 Bağî: Asi, serkeş, eşkıya.
592 Zeyl: Ek, ilave.

Lâkin Engizisyon me'murları bu memnûiyete dahi adem-i riayet[593] için çareler bulup, mesela bir mücrime mevt[594] hâline bir ramak kalıncaya kadar eziyet ettikten sonra işkencenin temâdi[595] ve tekrarına tâb ve tûvân[596] hasıl etmek için cefaya faysal verirler[597] ve bîçarenin aklı başına gelir gelmez yine evvelki işkenceye bıraktıkları yerden başlayarak, ke'l-evvel[598] ölüm hâline yaklaşıncaya kadar eziyet ederler; ve sorulduktа "Biz ona evvel ki suâli tekrar sormuyoruz; belki o suâli bıraktığımız yerden alarak, itmama sa'y ediyoruz." derler idi. Velhâsıl bu tarik ile güya hakikât-i hâli söyetip, beytü'l-mâl me'muru tarafından madde-i müştekâ-bihânın tâyin ve tahakkuk ettiği tahriren zabt ve ilân olunur; ve lâkin cünha-i mütehakkikânın[599] ne hangi zamanda ve ne hangi mekanda vukû' bulduğu sübut bulmaz idi.

Mücrimîn esna-yı muhakemede ismet[600] ve beraatini[601] isbat için îrâd eyleyeceği i'tirazât ve edillenin[602] en kuvvetllisi cünha-i müsennedenin[603] vukû' bulduğu mahâlde "Ben yok idim." demek olup, hâlbuki madde-i müştekâbihâ vech-i hakkaniyet[51] üzre meydana çıkarılmadıkça bu delilin ne hükmü olabilir? Zira müddei' ve müddei' aleyh beyninde vukû'a gelen madde-i nizâın[604] sübut ve tahakkuku ikisinin muvacehesine[605] mütevakkıf[606] olarak, engizisyon mahkemesine çıkan davalarda müddei' şahid ve muhbirler olduğu

593 Adem-i riayet: Riayetsizlik, uymama, dikkate almama.
594 Mevt: Ölü, ölüm.
595 Temâdî: Uzama, sürüp gitme, devam edegelme.
596 Tâb ve tûvân: Güç ve dayanıklılık.
597 Cefaya faysal vermek: Cefaya son vermek.
598 Ke'l-evvel: Önceki gibi.
599 Cünha-i mütehakkikâ: Gerçekleşen suç.
600 İsmet: Namuslu, dürüst, günahsız olma.
601 Beraat: Bir davadan aklanma, temiz çıkma.
602 Edille: Deliller.
603 Cünha-yı müsennede: İsnat edilen, (karşı tarafa) yüklenilen suç.
604 İnizâ: Çekişme, kavga, anlaşmazlık, ihtilaf.
605 Muvacehe: Yüz yüze gelme, yüzleşme.
606 Mütevakkıf: Bağlı.

ve şahid ve muhbirler iddia eylediği hususta müteyakkin[607] olsalar bile hasbe'l-beşeriye[608] mücrimin ismini hıfz ve zabt etmekte hatası olabilip, mesela Hristo yerine Hristovâl anlamış ise muvacehe olunduklarında müddei' aleyh müddei'ye kendini arz ile "Bana bir iyice bak! Gördüm dediğin şahıs ben mi idim?" diyebilecek iken, iş bu muvacehe usûlü ve müddei' aleyh müddei'nin nâmını dahi bilmesi engizisyonca bütün bütün memnû bulunduğu hâlde, sübut-ı müddeâ nâmümkündür! Bu cihetle engizisyon müdafaâtı hakikat (körebe) oyunundan bir numune olup, müddei' aleyh gözü bağlı olduğu hâlde muzlıme-i cehl[609] içinde bais-i halâs[610] olacak esbab ve delâil[611] arayıp, etrafına çarpınır ve bazen dahi mücrime avukat istishabına[612] müsâde olunmakla bu dahi müvekkilinin lehinde bazı müdafaâtı-ı hafîfede bulunur idi. Fakat bunda dahi bir hadd-i muayyen[613] olup, yani mücrimin tâyin edeceği avukat engizisyonun daire-i kabul ve müsâdesinde bulunan eşhas-ı ma'dûdeden olması meşrut olduktan başka, lehinde iltizam edeceği müddeâya müteferri'[614] evrakın hiç birisi kendisine[52] gösterilmeyip, müvekkili olan mücrim ile dahi muhabere ve mülâkat etmeksizin, fakat kendisine i'tâ olunan evrak-ı mütebeddile[615] ve masnû'a[616] ve malumât-ı müşevvişeden[617] istinbât[618] ile davayı tutar idi. Bu hâlde avukat, husus-ı müddeânın keyfiyet ve hakikâtini bilemeyeceği gibi müddei' olan şahidlerin dahi kimler olduğunu bilmediği cihetle ne me'mur olduğu müdafaayı yakîn-i sahih üzre

607 Müteyakkin: Yakin(tam ve kesin bilgi) sahibi olma.
608 Hasbe'l-beşeriye: İnsanlık hâli, insanlık icabı.
609 Muzlıme-i cehl: Cehalet karanlığı.
610 Bais-i halâs: Kurtuluşuna sebeb, çare olacak.
611 Esbab ve delâil: Sebepler ve deliller.
612 İstishab: Sahip çıkma.
613 Hadd-i muayyen: Belirli bir sınır.
614 Müteferri': Bir kökten çıkıp dallara, kollara, kısım ve şubelere ayrılan. Burada da aynı davaya dair olan evrakın bütünü kastediliyor.
615 Evrak-ı mütebeddile: Oynanmış, değiştirilmiş evrak.
616 Masnu'a: Uydurulmuş.
617 Malumât-ı müşevvişe: Karışık, çelişik bilgiler.
618 İstinbat: Bir sözden, bir işten bir anlam çıkarma, dolaylı yoldan anlama.

ve ne de şahidlerin ahvâlince etmesi melhuz[619] olan i'tirazâtı ayân-ı vech ile edebilip, pek olsa mücrim hakkında engizisyonun merhametini istid'a veya eğer mümkün ise müddei' aleyhin beraatini izhar için bazı şahid ikame edebileceğinden ve bununla beraber mücrimin lehinde şehadet edenler dahi engizisyon nazarında meşkûkîn dairesine girerek, verilmesi murad olan hükmünün tahfifi ve izalesi hakkında bu gûne şehadetin tesiri pek az olduğundan, demek olur ki ne mücrimin sahihen masûmiyeti ve ne şuhûd ve beyyinenin[620] sıhhat ve hakikâti engizisyonun icrasını tasmîm[621] eylediği hükme mümanaat[622] edebilirdi.

İşte bu kabildendir ki yukarıda zikri mürur eden Dona Marianna muhakemesinde Zamûre papazlarından Antonio Şansz ile yine şehr-i mezkûr güruhlarından bir rahib ve Antonio Kârut isminde diğer bir rahib ile yine o şehir ahâlisinden mevsuk[623] ve mu'teber bir nice âdemin mezbûre hakkında sahihü'l-itikad Katolik olduğuna ve[53] fukarâya sadakât-i vefîre[624] i'tâ eyleyegeldiğine umumen ve âlenen şehadet etmeleri yine bîçare Marianna'nın habs-i ebedî ile mücazât olunmasına ve kâffe-i emlâkının zabt ve müsadere edilmesine mâni' olamadı.

Ve cemiyet-i mukaddesenin tahkik-i madde sûretinde muhaberât-ı tahririye ile temdid-i mürafât[625] etmesi dahi, şi'ir-i manzumu tazminât-ı hezeliye[626] ile medlûl-ı evvelinden[627] sarf etmek gibi bir hareket olarak, bir müddet iş bu tarz-ı

---

619 Melhuz: Beklenen, düşünülen.
620 Beyyine: Bir husûsun doğruluğunu ortaya koyan şey, burhan, hüccet. Davacının iddiasını ispat eden belge, zabıt ve senet gibi sağlam delil.
621 Tasmim: Kesin olarak kararlaştırma.
622 Mümanaat: Mâni olma, engelleme, karşı çıkma.
623 Mevsuk: Güvenilir.
624 Sadakât-ı vefire: Bolca sadaka.
625 Temdid-i mürafât: Duruşmanın (mahkemenin) uzaması.
626 Hezeliyat: Alay ve şaka tarzında söylenen, kimseyi incitmek amacıyle yazılmaması bakımından hicivden ayrılan manzûmeler:
627 Medlûl: Gösterilen, işaret edilen, mana, mefhum; medlûl-ı evvel: ilk anlam, kelimenin sözlük anlamı.

riyakârâne[628] ile güya gadr olunmamak ciheti iltizam olunduğu gösterildikten sonra, hakkı güneş gibi meydanda olan maddeyi aleyhinde olan bir varaka-yı gayr-ı mu'teberin[629] hükmüne itibar ile töhmet şekline îkâ'[630] ve maslahatın rengi değiştirilerek, murad olunan ceza icra olunur idi.

Ve cemiyet-i mukaddese hâkimlerince silsile-i muhakemede ârız olan bir şübhe-i hafife mücrimi azıcık lekeleyebilip, bu hâl dahi musammem[631] olan cezaya mazhariyetten kendisinin tahlis edemediğinden, cemiyet-i mezkûrenin pişgâh[632]-ı muhakemesine çekilip, mazhar-ı afv olan hususât iki binde bir düşmez idi. Eğer mücrimin akide-i fâsidesi hakkında hâkimlerin şübhesi daha ziyadece olur ise mücazâtı dahi tezayüd[633] edip hele o şübhe sûret-i resmiyede bulunur ise cezası ona göre teşeddüt[634] eder idi. Lâkin eğer mücrimde alâmet-i âleniye-i tevbe ve peşîmânî[635] müşahede olunur ise i'dâm cezasından halâs olmaya istihkak-ı kesb[636] eder idi. İş bu[54] ahvâl-i selasede[637] mücrim lânetleme dairesinden ve teftişât-ı diniye belâsından kurtarılabilip, lâkin cünhanın suğr ve kibrine[638] göre engizisyon tarafından mücrime çileler tâyin ve emr olunur ve eğer zikr olunan şübhe pek hafif ise engizisyon meclisinin kapıları mesdûd[639] olduğu hâlde azânın huzurunda veyahud kapılar açık olarak, iş bu resmi görmeye hücum eden halkın önünde mücrimin afv resmi[640] icra edilir idi. Ve bu resm üzre mazhar-ı afv olacak mücrim başı açık

628 Riyakâr: İkiyüzlü, mürai, içi dışı bir olmayan.
629 Varaka-yı gayr-i mu'teber: Güvenilemez, itibar edilemez bir belge.
630 İkâ': Meydana getirme, yapma, yaptırma, işleme.
631 Musammem: Hakkında kesin karar alınmış.
632 Piş-gâh: Ön, huzur.
633 Tezayüd: Ziyadeleşme, fazlalaşma, artma.
634 Teşeddüt: Şiddetlenme.
635 Peşîmânî: Pişmanlık.
636 İstihkak-ı kesb: Hak kazanma.
637 Ahval-i selase: Üç hâl, üç durum.
638 Suğr ve kibr: Küçüklük ve büyüklük.
639 Mesdud: Kapalı.
640 Afv resmi: Af merasimi.

ve bu resme has bir nevî' elbise ile mütelebbis[641] olduğu ve elinde yeşil bal mumundan bir şema'[642] tuttuğu hâlde huzur-ı cemiyete gelip, dizlerinin üstüne kapanarak, hakkında şübhe olunan akide-i fâsideden tevbe ve ric'ât ettiğini takrir eder ve mukaddema iş bu tevbe-i resmî cünhanın ağırlığına göre şehrin kilisesinde veyahud meydanda ve huzur-ı ahâlide icra olunup, resm-i mezkûre *hükm-i din* tabir edilir idi.

Fakat bu vechle sûret-i âleniyede tevbe edip, levs-i zillet ile alûde[643] olmak mücrim için bir büyük ceza olacağından, bununla bütün bütün engizisyonun netice-i kahr ve gazabından halâs olması iktiza eder gibi bir hatıra gelir ise bu ümidde bulunulmamalıdır. Zira merd-i tevbekâr cünhasına göre çok az bir müddetler *hükm-i din* resminin icrası esnasında iktisa eylediği kisve ile telebbüs[644] etmek cezasından halâs[55] olamayıp, müsadere olunan emvâlinin cümlesi veyahud mikdar-ı külliyesi bâdehû eline geçmez ve min ba'd[645] bargire ve estere[646] süvar[647] olmak ve üzerinde mücevher ve altın ve gümüş ve harir taşımak hukukundan mahrum olur idi. ve daha garibi budur ki şahs-ı tevbekâr resm-i mezkûrdan sonra mülkiye ve ilmiye tariklerinden istihdâma gayr-ı kâbiliyeti ilân olunduğu gibi bu hükmün altına girdikten sonra, kendisinden tevellüd edecek evlâd ve ahfâd[648] ve ahfâdı dahi mahrumiyette müşârik[649] olup, fakat tarih-i mezkûrdan mukaddem tevellüd edenler bu kabiliyetsizlikten muâf tutulur idi.

Hatta zikri mürur eden Dona Marianna'nın beş oğlu ve zâtü'z-zevc[650] iki kızı olup, oğullarından Jean, Zamûre Ki-

641 Mütelebbis: Giyinmiş.
642 Şema': Mum, muma batırılmış fitil.
643 Alûde: Bulanmış, bulaşmış.
644 Telebbüs: Giyme, giyinme.
645 Min ba'd: Bundan sonra.
646 Bargir ve ester: Beygir ve katır.
647 Süvar: Bir binek hayvanına, özellikle ata binmiş kimse. Süvari kelimesi de buradan türemiş atlı askerdir.
648 Evlad ve ahfad: Çocuklar ve torunlar.
649 Müşarik: Beraber bulunan, ortaklık eden.
650 Zâtü'z-zevc: Evli.

lisesi'nde rahib ve Petro ile Kristopal Malta Şovalyeleri güruhundan ve diğer ikisi henüz hâl-i tıfûliyette[651] olduklarından bir hizmette değil idiler. Bâlâda beyan olunduğu üzere merkûmenin bulunduğu yevm-i resmiyeden birçok seneler sonra, bunlar cemiyet-i mukaddese tarafına arzuhâller takdimiyle validelerinin muahharan afv olunduğu cünhaya hangi tarihte başlamış olduğunun tâyin ve beyanını istida' eylediklerinde, cemiyet-i mezkûreden bir hüküm sâdır oldu ki; merkûmenin cünha-i mezkûreye[652] ibtidâ-yı mübâdereti[653] bin dört yüz elli yedi senesinde vâki' milad-ı îsâ yortusu gününde ve merkûmların velâdetinden[56] sonra vâki' olmakla, bu sûrette kendilerinin taharet-i ırk-ı neseblerine[654] ve asilzâdelik itibarlarına bir gûne hâlel gelmeyip, me'muriyet-i sâbıkalarında ibkâ[655] olunduklarını tebşirden[656] ibaret idi.

Engizisyonun Bazı Istılahâtı ve Alâmâtı

Cemiyet-i mukaddese tarafından ihdâ[657] ve ıslahlarına nasihat olunduğu hâlde mutekâdât-ı ilhâdiyede ısrar edenlere gayr-ı tâib[658] ve bâ'de't-tevbe yine evvelki rafza ric'ât edenler mürted[659] tabir olunup, iş bu iki sınıfa bi't-ta'mim[660] dahi *azâde* ıtlâk olunur idi. Lâkin iş bu tesmiyeden bunların hakikâten azâde olduğuna zâhib[661] olmamalıdır ki cemiyet-i mezkûre esası âtıfet[662] ve şefkat olmak lazım gelen bir dinin nâmını ortaya koyarak, azrâr-ı nâsî iltizam[663] ve Raûf ve

651 Tufliyet: Çocukluk.
652 Cünha-yı mezkûre: Zikredilen suç.
653 İbtidâ-yı mübâdereti: Başlangıç anı, ilk dönemi.
654 Taharet-i ırk-ı neseb: Soy temizliği.
655 İbka: Yerinde, vazifesinde bırakma.
656 Tebşir: Müjdeleme.
657 İhdâ: Hidayete erdirme.
658 Taib: Tövbekâr.
659 Mürted: Dinden dönmüş, irtidat etmiş.
660 Ta'mim: Genelge, tamim.
661 Zahib: Bir düşünceye, bir zanna kapılan.
662 Âtıfet: Merhamet, esirgeme, acıma, ihsan, cömertlik.
663 Azrâr-ı nâsı iltizam: Umumun/insanların zararına dokunan.

Rahîm olan Zât-ı Hakk'ın ismi vasıtasıyla akbeh[664] işkence ve ezâya ikdam ettikleri hasebiyle isti'mâl ettiği tabirâtta dahi her lugatı[665] mâvaz'-ı lehinden[666] çıkarıp, ahar[667] mânâda kullanır idi.

Mesela engizisyon ıstılahına[668] göre afv etmek mâfüvün[669] emvâl ve emlâkını gasb ve evlâd ve ensâbını terzil ve tahkir[670] eylemek mânâsına ve azâd etmek dahi katl ve i'dâm eylemek mânâsına olup, iş bu mefsedetin tevârih-i âlemde[671] bir misli dahi aranılsa Fransa İhtilâl-i Kebîri'nden[672] başka yerde bulunamaz ki "Spitân Terîzûr" tabir olunan güruh-ı mekrûh-ı meşhur[673] büyük kilise mahbuslarını katlgâha[674] sevk eylediklerinde hükümet-i[57] belediyeyi hezl ve tahkir için kendilerini hâkim ve bir mahâllî[675] mahkeme ittihaz ve engizisyon lügatnâmesini isti'mâl ile bir mahbus getirildikte "Kovuverek, azâd edek!" deyip, tabir-i mezkûr ile katl edek demek murad ederler idi.

Hatta engizisyonların isti'mâl ettikleri huruf-ı mermûze[676] ile muharrer alâmetlerde[677] bile iş bu usûl-ı riyâkârâne cârî olup, zikr olunan alâmetlerde "Yâ îsâ! Kalk, davanı ru'yet eyle!" ibaresi muharrer olduğu hâlde bu davayı engizisyon me'murları ru'yet ederler. Ve "Şer'îye me'murları olduğu-

---

664 Akbeh: En kahip, en pis.
665 Lugât: Kelime.
666 Mâvaz'-ı lehinden: Konulduğu anlamdan.
667 Ahar: Diğer, öteki.
668 Istılah: Sadece bir ilim ve sanat dalına mahsus olan kelime, terim. Herkesin bildiği anlamı dışında belli bir meslekten olanların belirli bir manada kullandıkları kelime.
669 Mâfüc: Affedilmiş.
670 Terzil ve tahkir: Rezil (etme) ve hakaret etme.
671 Tevârih-i âlem: Dünya tarihi.
672 İhtilâl-i Kebîr: Fransız İhtilali (1789).
673 Güruh-ı mekruh-ı meşhur: Kötü şöhretli topluluk.
674 Katlgâh: Katledilme yeri.
675 Mahallî: Yerel, bölgesel.
676 Mermûze: Çıkça belirtilmeyip işaret ve ima yoluyla anlatılan, üstü kapalı ve dolaylı olarak ifade edilen, remizli.
677 Alâmet: Sembol, işaret, simge.

muz ecilden[678] bir mücrimin katli hükmünü telaffuz etmek bize yakışmaz." deyip fakad edevât-ı işkenceyi[679] ihzar ettirdikten sonra, o mücrimi siyasetgâha[680] kendileri götürüp teslim ederler ve "Zâbıta-ı beldeye teslim ettik ve o mücrim mahbustan azâd olup, zâbıta-ı mezkûreye teslim olundu ve hükm-i siyâseti hükkâm-ı mülkîyeden biri i'tâ eyledi." derler ve mücrime zümâre tabir olunan bir nev'î kisve[681] ilbas[682] ederler idi.

Engizisyon evâilinde[683] rahib Dominik mücrimînden afv olanlara akide-i sahiha ve müstakimeye ricât ettiklerine nişâne-i alenî olmak için halâs alâmeti yani çelîpâ[684] sûreti taşımalarını münasib görüp, fakat o zaman Albi Jovâ güruhuyla muharebe etmek üzre gelen kâffe-i askerde dahi alâmet-i mezkûre bulunmakla biri birinden tefrik için mâfüv[58] takımının elbiseleri rengine muhalif diğer bir renk kumaştan ma'mül ve iki memeleri üzerinde çelîpâ taşımalarını tenbih eylemiş ve biraz sonra, bu usûl değişip çelîpânın biri sadırda ve diğeri omuzda taşınmış idi. Daha sonra, zikr olunan çelîpâlar episkoposların ed'iye-i müteberrikeleri[685] ile mütekaddes[686] olan mukaddes torbaya tebdil olunup, o torbanın dibi boğazdan geçirilerek, iktisa olunur idi! Lâkin bu dahi engizisyon nazarında âdî kisve hükmüne girdikten başka, bazı papaz elbiselerine dahi müşâbih gibi olmakla, torbanın şekli tebdil olunup, iki yanının yırtmaçları uzun ve üzerinde kızıl haçlar donanmış; diz kapağına dek sarı renk bir kisve iktisası emr olundu.

678 Ecilden (Ecl): Arapça'da "sebep" anlamına gelen kelime dilimizde "Ecilden" ve "Li-ecli..." söyleyişlerinde geçer.
679 Edevât-ı işkence: İşkence aletleri.
680 Siyasetgâh: Siyaset (idam) edilme yeri.
681 Kisve: Elbise, bir sınıfa, mesleğe mahsus olan veya belirli bir yerde giyilen özel kıyafet.
682 İlbas: Giydirme.
683 Evail: İlk zamanlar, başlangıç dönemleri.
684 Çelîpâ: Haç, put, istavroz, salip.
685 Ed'iye-i müteberrikeleri: Bereketli duaları.
686 Mütekaddes: Takdis olunmuş, kutsanmış.

Muahharan engizisyon reisi kardinal (Şemiz) "Çelîpâ-yı muhteremin[687] mâfüvler üzerinde nişâne-i tahkir[688] olması lâyık değildir." diyerek, minbâ'd[689] bunların zümâre üzerinde âdî[690] ve doğru çelîpâ tersim[691] etmeyerek fakat sûretini nakş etmelerini emr eyledi. Velhâsıl engizisyon efkâr-ı mahsüldârı[692] erbâb-ı cürme tâyin eylediği merâtib-i mütefâvite[693] ve mekâdîdr-i mütenevviâya[694] göre kisve-i mahsusalar icad edip, mâfüvler için üç nev'î libas ihtirâ olundu. Şimdi eğer ma'fûn[695] itikadındaki hâlel pek hafif ise zümâre iktisa edip, fakat üzerinde çelîpâ sûreti olmaz ve eğer hakkında olunan şübhe kuvvetli ise yine zümâre iktisa ile[59] evsatında[696] nısf-ı çelîpâ ve eğer mülhid-i resmî ise zümârenin evsatında[697] nâm-ı çelîpâ tasvir olunur idi.

Azâde tabir ile i'dâmına hükm olunan mücrimîn daima boğazlarında birer ip taşıyıp, üç fırkaya münkasım[698] ve kisveleri dahi üç nev' ile mütenevvi' idi.

İ'dâmına hükm olunmazdan mukaddem tevbekâr olan *azâde* üzeri kızıl ve tam haçlarla donanmış sarı zümâre sevbi[699] giyip, başında dahi yine o renk kumaştan ve keza kızıl haçlarla münakkaş[700] dört köşeli ve tepesi sivri bir külah olduğu hâlde siyasetgâha sevk olunmakla, iş bu alâmetler ile o mücrim tevbekârın katl ve i'dâm olunacağı ve fakat vücudu ateşte yakılmayacağı anlaşılır idi.

---

687 Çelîpâ-yı muhterem: Hürmete yaraşır ve kutsal haç.
688 Nişâne-i tahkir: Hakaret alameti, sembolü.
689 Minbâ'd: Bundan sonra.
690 Âdî: Sıradan, alelade, herhangi.
691 Tersim: Resmini yapma, şeklini çıkarma, çizme.
692 Mahsûldâr: Mahsulü bol olan, verimli, bereketli, mümbit.
693 Meratib-i mütefâvite: Farklı-çeşitli mertebeler.
694 Mekâdîdr-i mütenevviâ: Çeşitli miktarlar, çeşitli kısımlar.
695 Ma'fûn: Kokuşmuş, bozulmuş.
696 Evsatında: Üstünde.
697 Evsatında: Ortasında.
698 Münkasım: Kısımlara ayrılmış.
699 Sevb: Giyisi.
700 Münakkaş: Nakşolunmuş.

İ'dâmına hükm olunduktan sonra, tevbe eden *azâde* yine zikr olunan renkte libas ve külah giyip, fakat sevb-i mezkûrda lehib-i ateş[701] üzerinde bir şahs tasvir ve sair taraflarında dahi ateş resmi nakş ve tersim olunur ve ama tersim olunan ateşin alevi ma'kûs[702] gösterilmekle bu alâmetten ol mücrim tevbekârın ateşte yakılacağı ve şu kadar ki evvelce hanak[703] ve i'dâm olunduktan sonra, yalnız cesed-i bîruhî[704] nâra ilka olunacağı istifham[705] olunur idi.

Eğer bir mücrim asla tevbe etmediği hâlde i'dâmına hükm olunur ise kisve-i mezkûrede bir güruh-ı cehennemnümâ[706] içinde bir şahs tasvir olunarak, alevler dahi tor-ı âdî[707] [60] üzre gösterilir ve sair taraflarında dahi yer yer ateşler ve eşkâl-i şeyâtîn[708] nakş olunup, bu nişâne ile dahi mücrimin diri diri ateşte kebab edileceği iş'ar olunur idi.

Engizisyon i'dâmına hükm ettiği *azâde*yi dest-i bîaman-ı cellada[709] yani ıstılah-ı ma'hûd[710] üzre hükümet-i beldeye teslim ederken cünhasını ve hakkında mukarrer olan hükmü ihbar ederler ve amma mâfüv olanlar ne töhmette bulunduklarını ve ne türlü cezaya müstehak olduklarını yalnız hengâm-ı icrada anlayabilirler idi.

İcra-yı resm günü ki evtûdâfe[711] ıtlâk olunur; mücrimler mahbeslerden ihrac olunup, kisve-i mahsusalarıyla sokak so-

---

701 Lehib-i ateş: Ateşin sıcaklığı, alevi.
702 Ma'kûs: Ters.
703 Hanak: Kızma, hiddetlenme, boğazını sıkıp öldürme.
704 Cesed-i bîruh: Cansız bedeni.
705 İstifham: Fehm(anlamak) kökünden türemiş olup soru anlamına gelir fakat burada "anlaşılma" mânâsını vermektedir.
706 Güruh-ı cehennemnüma: Cehennem topluluğuna benzeyen.
707 Tor-ı âdî: Tor: Bir dairenin aynı düzlemde, fakat kendisini kesmeyen bir doğru etrafında dönmesiyle oluşan geometrik şekil. (âdî: sıradan, alelade, vasıfsız, niteliksiz) normal/alelade tor. Fransızca: tore.
708 Eşkâl-i şeyâtin: Şeytan şekilleri, resimleri.
709 Dest-i bîaman-ı cellad: Aman vermeyen cellat. Burada dest (el) ise cellatın eli olmayıp cellatın kendisini kasteden bir mecazdır.
710 Ma'hud: Bilinen, herkesin bildiği, adı geçen, malum.
711 EvTudâfe/otodafe/ auto-da-fe: act of the faith (iman hareketi). Engizisyon tarafından verilen bir cezanın herkesin önünde infazı. Yakma cezası.

kak dolaştırıldıklarıntan sonra, mevki'-i icra olan meydan-ı mahsusa götürülür ve o vecihle gezdirilir iken, mültezim olan kaideye riayet ile i'dâmına hükm olunanlar ileride ve tevbekârlar onların ardında ve me'mur-ı icra olan avene-i din daha arkada ve Îsâ askeri etrafta olduğu hâlde alay ile meydan-ı mezkûre varılıp, onda devlet me'murları ve rüesa-yı memleket[712] için mevâki'-i mahsusa[713] müstahzır olmakla, bunların huzurunda mücrim katlgâh olan yüksek bir mahâlle is'âd[714] ve orada her mücrimin gadrnâmesi kıraat ve ilân olunur ve garibtir ki zikr olunan nâme hükümet-i beldenin mücrim hakkında şefkat ve merhamet eylemesi müsterca[715] olduğuna dair bir fıkra ile hitam bulur idi.

[61]Melşiyur Maknaz, engizisyon lehinde kaleme aldığı Tarih-i mâzeretnümâsında[716] der ki "İlhâdda musırr[717] olanlar için cemiyet-i mukaddese bir şey demeyip, hatta mücrimin i'dâm olunmamasını ister ve eğer tevbe ve rücû' eder ise yalnız kavânin-i mer'iye-yi şer'îye[718] üzre bazı çileler tâyiniyle iktifa eder[719] ise de lâkin seyf-i hükümet[720] ki te'dib-i mücrimîn için cemiyet-i mezkûrede durur idi; bazı kere onların kanlarıyla televvün[721] ve ihrâmdan[722]-geri durmayıp, bununla dahi yekdiğerinin hâllerinden itibar ile bir nice eşhasın tarik-i selâmet-i refîk-i hidayete[723] gelmeleri faide-i mânevîyesi husule gelir idi." güzel i'tizar!

İkinci mertebede melânet-i riyakârâne[724] değil midir ki;

712 Rüesa-yı memleket: Memleketin reisleri, ileri gelenleri.
713 Mevâki'-i mahsusa: Özel mevkiler, yerler.
714 İs'âd: Yükseltme, kaldırma.
715 Müsterca: Ümit edilen, umulan, rica edilen.
716 Mâzeretnüma: Mazeret bildiren.
717 Musırır: Israrcı, inatçı.
718 Kavânin-i mer'iye-yi şer'îye: Yürürlükte olan dinî kanunlar.
719 İktifa eder: Yetinir.
720 Seyf-i hükümet: Hükümetin kılıcı (burada kılıç bir mecaz olup iktidarın cezalandırma kudreti kastedilmektedir).
721 Televvün: Renk değiştirme, renkten renge girme.
722 İhram: Arabların sıcaktan korunmak için giydikleri dikişsiz yün çarşaf.
723 Tarik-i selâmet-i refik-i hidayete: (Tarik: yol; refîk: yoldaş) Hidayete götüren yol.
724 Melânet-i riyakârâne: Lanetlenesi ikiyüzlülük.

muhrikalar[725] müstahzır ve mücrimler seyirci olan mutaassıbîn-i ahâlinin hedef-i lâ'n[726] ve düşnamı[727] oldukları hâlde yanmaya müteheyyi[728] iken, cellâdân-ı bîaman rehâbînin ağızlarında henüz insaniyet kelimesi mütelaffız olup, hatta bu mânâda olan insaniyetin bir numunesi bin beş yüz elli dokuz senesi Mayısının yirmi birinci günü vukû' bularak, mârü'l-ism[729] Marianna'nın mazhar-ı afv olduğu meşhur evtûdâfe resminde zuhura gelmiştir ki yevm-i mezkûrda azâde sınıfından Antonio Herzveill muhrikanın üstüne çıkarılıp, etrafından yığılan odunlar müştâil olmak[730] üzre iken, rahibler mukteza-yı insaniyetleri olarak, ilhâdından ric'ât için kendisine nasihat etmeye başladılar. Ancak bîçare mücrim nasihat-ı vâk'ayı istimâ' ile ric'ât ettiği hâlde dahi mukarrer olan cezadan halâs olmak mümkün olmadığını bildiğinden, veyahud o güne kadar giriftâr olduğu enva'ı renciş[731] ve işkenceler veyahud hâlet-i mezkûreden[62] nâşî[732] müstağrak[733] olduğu hafv ve haşyet[734] sebebiyle tekellüme[735] mecâli kalmadığından, sükût etmekle asker-i îsâ neferâtından bir mutaassıb-ı bîrahm elindeki hişt[736] ile böğrüne dürtüp, mânend-i çeşme[737] kan seyelân etmeye[738] başladı. Ve tamam-ı ateş iştiâl bulup vücudunu hark ve ifnâ[739] etmedikçe cereyandan kalmadı[740].

725 Muhrikâ: Yakıcı ateş.
726 Hedef-i la'n: Lanetine hedef(olma).
727 Düşnam: Küfür, sövme, sövüp sayma, ta'n.
728 Müteheyyi: Hazır.
729 Mârü'l-isım: İsmi geçen, adı geçen.
730 Müştail olmak: Yanmış, tutuşmuş, alevlenmiş.
731 Renciş: İncinme, incitme-i ızdırap, keder.
732 Nâşî: Dolayı.
733 Müstağrak: Batmış, dalmış, içine gömülmüş, garkolmuş.
734 Havf ve haşyet: Korku ve ürperme.
735 Tekellüm: Söyeleme, konuşma.
736 Hışt/hişt: Küçük mızrak şeklindeki harp âleti.
737 Mânend-i çeşme: Çeşme gibi, çeşme misali.
738 Seyelan etmeye: Akmaya.
739 Hark ve ifna: Yanma ve yok olma, fena bulma.
740 Galiba burada "Cereyandan kalmadı." derken "Cereyandan hâli kalmadı; cereyandan geri kalmadı." gibi bir mana verilmek istenerek kanın akışının berdevam olduğuna vurgu yapılıyor.

Engizisyon nazarında rütbe ve haysiyet ve ilm ve fazilet temyize şâyân şeyler olmayıp, iş bu imtiyazât ashabı bilcümle dâhil-i daire-i teftişât[741] olmakla hatta Ferdinand asrında müverrih-i meşhur Antonio dahi tahlis-i giribân[742] edemedi. Mösyo Lorent tarihinde bu makûle meşâhirden[743] olarak, engizisyonun dûçar-ı pençe-i gadri[744] olan zevât için mahsus bir defter tanzim etmiş ve her ne kadar tatvil ve teksir[745] eylemiş ise de yine nâkıs[746] olduğu muhakkaktır. Zira mümaileyhin[747] sebt-i cerîde-i tahkik eylediği[748] isimlerden başka dâhiye-i mezkûreye[749] mübtelâ olan bir nice zevât-ı meşhure dahi vardır ki isimleri o defterde mukayyed değildir. Ezcümle ikinci Philip'in tabibi olan etıbbâ-yı meşhureden[750] Vâsâl ki beden-i insaniyetin hey'et-i terkibîyesine[751] dair olan ilmi ecsâd-ı beşeriyeden[752] istinbât edip, ilm-i teşrihin[753] bu mikdar ilerlemesine bâis olmuştur; kendisinin ulûma olan şiddet-i muhabbeti engizisyon nazarında fesâd-ı akidesine şübhe îrâs etmekle[754] ne kendisinin şan ve şöhreti ve ne mümaileyh Philip'in tarafdârı ve hamiyeti mümaileyhi cemiyet-i mukaddese pençesinden kurtarabilip müddet-i ömründe nice meşâkk[755] ile[63] cem' eylediği tecârib-i ilmîyesine[756] dair olan evrakı evvel emirde alef-i ateş-i cehl ve nâdânî edildikten sonra, mazhar-ı

741 Dahil-i daire-i teftişât: Denetle(n)me dairesine girmiş.
742 Giribân: Gölek yakası; tahlis-i giribân: Yakayı kurtarmak.
743 Meşâhir: Meşhurlar, ünlüler, şöhret sahipleri.
744 Dûçar-ı pençe-i gadr: Zulmün pençesine düşme.
745 Tatvil ve teksir: Uzatma ve çoğaltma-arttırma.
746 Nâkıs: Noksan, eksik.
747 Mümaileyh: Adı geçen, sözü edilen.
748 sebt-i cerîde-i tahkik eylediği: Araştırmalarını defterine kaydettiği. Sebt: kaydetme; cerîde: Resmî dâirelerde önemli olayların kaydedildiği kâğıt veya defter, kayıt defteri.
749 Dâhiye: Musibet, bela, felaket.
750 Etıbbâ-yı meşhure: Meşhur tıpçılar.
751 Hey'et-i terkibîyesine: Vücut bileşenlerine.
752 İlm-i ecsad-ı beşer: Anatomi.
753 İlm-i teşrih: Otopsi.
754 Îrâs: Sebebiyet verme, meydana getirme, sebep olma.
755 Meşâkk: Sıkıntılar, zorluklar, zahmetler.
756 Tecârib-i ilmîye: Tecrübeye dayanan ilim/bilgi.

afv[757] olmuş ve fakat mâşiyen[758] Küdüs-i Şerîf'e gitmek çilesine mazhar edilmiştir:

Cemiyet-i mezkûre bizim asrımıza kadar devam edip, ancak şiddet-i buhrân[759] hâleti temâdî edemeyeceğinden, evvelki raddede kudret-i zulmiyesi kalmamış velâkin ne kavâni-i kadîme[760] ve ne ahkâm-ı mer'îyesi[761] tağyir[762] edilip, müsaid bir vakitte yine evvelki derecesine vusûle[763] müteheyyi idi. Ve Napolyon Bonaparte'ın İspanya'ya duhûlüne kadar cemiyet-i mukaddese meclisleri mücrimlerin i'dâmını ru'yet edip hatta bin sekiz yüz senesinde Kengâ şehrinde bir mülhîde engizisyon meclisinde itlaf olunmış ve şekl-i mürtesimi[764] ber-kaide[765] ihrâk edilmiştir.

Bin yedi yüz doksan senesi hilâlinde "Mîşel Mâfir" bir hizmette istihdâm olunmak üzre İspanya'ya azîmet edip[766], sınıf-ı askerîye dehâlet[767] ile ale't-tedric[768] miralaylık rütbesini haiz olmuştu. Bir gün latîfegûne-i dine[769] dair bazı kelimât tefevvüh etmekle engizisyon mahbesine vaz' olunup, fakad istintakında bulunan me'murîn-i dinîye eğer isnad[770] olunan cürmü kendisi bi't-tamam itiraf ederse sûret-i mahfîyede afv olunacağını mümaileyhe ifade eylediklerinden bîçare bu vaade firîfte[771] olarak, hıfz-ı nâmus için istediklerini söyledi. Bâdehû iş bu din me'murları ilânnâmeler neşr ile[64] rüe-

757 Mazhar-ı afv: Affedilme, bağışlanma.
758 Maşiyen/maşiyan: Yürüyerek.
759 Şiddet-i buhran: Şiddetli kriz.
760 Kavânin-i kadîme: Kadim/eski kanunlar.
761 Ahkâm-ı mer'iye: Yürürlükteki/carî hükümler.
762 Tağyir: Değiştirme, başka şekle sokma.
763 Vusûl: Ulaşma, erişme, varma.
764 Şekl-i mürtesimi: Resmedilen şekli.
765 Berkaide: Kural üzere, esas üzere.
766 Azimet etmek: Gitmek.
767 Sınıf-ı askeriyeye dehâlet: Askeriyeye girme, askerlik mesleğine girme.
768 Ale'-ttedric: Derece derece, yavaş yavaş.
769 Latifegû: Şakacı.
770 İsnad: Bir suçu veya bir işi bir şeye veya kişiye atfetmek, yüklemek, bağlamak, yakıştırmak, dayandırmak.
771 Firîfte: Aldanmış.

sa-yı memleket ve ahâliden pek çok kimseyi şehrin büyük kilisesine davet ve mümaileyhi dahi zümâre kisvesi ile o cemiyetgâha ihzar eylediler. Zavallı âdem kilisenin kendi temâşâsına[772] gelen halk ile mâlâmâl[773] olduğunu göricek[774] papazların dâmına giriftâr olduğunu[775] teyakkun ve kemâl-i gazab ve hiddet ile "Birkaç kelime-i hezl-âmiz[776] için bir merd-i hâyâ-şiârı[777] böyle terzil eden dine lânet olsun!" demekle tekrar mahbese ilkâ olundu. Orada dest ve pâ-beste-i sicni-i cefâ[778] olduğu hâlde kemâl-i ye's ve hırmân[779] ile her nasılsa kendini boğup kayd-ı mihnetten[780] azâde oldu.

772 Temaşa: Seyretme, izleme.
773 Mâlamâl: Ağzına kadar dolu, dopdolu, lebaleb.
774 Göricek: Görünce.
775 Dâmına giriftâr olma: Tuzağına düşme, oyununa gelme.
776 Hezl-âmiz: Şakayla karışık söz.
777 Merd-i hâyâ-şiâr: Namusu ilke edinmiş mert kişi.
778 Dest ve pâ-beste-i sicni-i cefâ: El ve ayağı bağlı olarak hapiste eziyet.
779 Hırmân: Nasipsizlik, mahrumiyet.
780 Kayd-ı mihnet: Elem/sıkıntı kaydı.

HÂTİME

Fransızlar İspanya'ya vaz'-ı kadem[781] tahattî[782] ettikleri esnada engizisyonlarda derdest-i tasavvur ve icra olan bu makûle pek çok mürafaât olup, nice bin mazlum, mâsum, me'yûs ve melûm[783] iken bin sekiz yüz sekiz senesi Kânûn-ı evvelinin[784] dördüncü günü Napolyon Bonaparte tarafından ısdâr olunan fermân mûcebince iş bu mecâlis-i muzırra[785] mahv ve ilgâ ve nevmîd-i hayat[786] olan binlerle bîçarelerin hürriyet ve hayatları iade ve i'tâ olundu. İmparator müşa-ru'n-ileyhin bu hususta insaniyete ettiği hizmet hiçbir vakitte hatırlardan çıkmayacak sûrette iken İspanya bu âtıfet-i uzmâ-yı[787] pek çabuk nisyân[788] eyledi.

---

781 Vaz'-ı kadem: Ayak basma.
782 Tahattî: Haddini aşma. Saldırma, hücum etme.
783 Melûm: Elemli.
784 Kânûn-ı evvel: Aralık.
785 Meclis-i muzırra: Zararlı meclis. Mazarra kelimesi tamlamalarda müennes şekli olan muzırra halini alır.
786 Nevmîd: Ümitsizlik.
787 Âtıfet-i uzmâ: Büyük cömertlik.
788 Nisyan: Unutma.

SADELEŞTİRİLMİŞ
METİN

Okuyucular İçin

Merhum Ziyâ Paşa, bundan yirmi iki sene önce, iki güvenilir Fransız tarihçinin eserinden birleştirerek tercüme etmiş ve yazmış olduğu *Engizisyon Tarihi,* yine onun gayretli kaleminin eseri olan *Endülüs Tarihi* gibi mühim ve muteberken, nasılsa hayattayken yayımlanmamış ve vefatından sonraysa mirasyedilerinin servet düşkünlüğüyle kamaşmış gözlerindeki hırs ve tamahı, böyle hayırlı ve ciddi bir eseri merhumun Atina'daki geride kalmış mallarının içinden bir çeyrek mecidiye karşılığında elden çıkarmayı reva görmüştü!

Onun gibi, fikir ve kalemiyle bu ülkeye hakikaten pek çok faydalı hizmetlerde bulunmuş olan bir zatın işte bu faydalı eserinden, milletin bilgi hazinesini mahrum etmemek maksadıyla zikredilen kitap, terekede satılan fiyatın dört yüz katını fedayla yerinden getirilerek matbaamızda basılmıştır.

Ebuzziyâ Tevfik

ENGİZİSYON TARİHİ

Engizisyon öyle bir lafızdır ki işaret ettiği mana, hiçbir millette meydana gelmemiş olduğundan, hiçbir dilde eş anlamlısı bulunmaz. Ve her ne zaman bu kelime telaffuz olunsa, çağrışımlarının dehşetinden tüylerin ürpermemesi ve kalbin çarpıntı geçirmemesi mümkün olmaz.

Engizisyon, din memurlarından oluşan bir meclistir ki, memuriyeti ahalinin mezhepçe itikatlarını teftiş etmektir. İşte bu engizisyonun ilk görülüşü İspanya'da değilse de etkisi her yerden fazla orada olduğundan, bu söz akla geldiğinde derhâl İspanya'da meydana gelen korkunç etkisi hatırlanır. Özellikle, Benî Ahmer Devleti'nin yıkılışından sonra Hristiyan hükümetlerine halk olarak kalmış bulunan Müslüman ahalinin ne işkence ve eziyete tahammül etmesi ne de mezhep değiştirmesi onları bu zalim mahkemenin elinden kurtaramamış, nice binlercesi çeşitli cezalarla öldürülmüş veya bütün bütün vatanlarından göç edilmeleri de onun gayretiyle meydana gelmiştir.

Zikredilen meclisin ortaya çıkış şekline ve din adına uyguladığı kabahat ve günahlarına dair pek çok kitap yazılmışsa da, hepsinin içinde en kısa ve güvenilir olanı Chéruel ile Lavéllee'nin İspanya ve Engizisyon hakkındaki eserleri olduğundan, bunları birleştirmek ve özetlemek yoluyla dilimize nakledilmesi uygun görülmüştür.

Fî sene 1277 (1861), Abdülhamid Ziyâ

Miladın XII. asrında, Hristiyan devletlerde dinî işler öyle çok bozulmuştu ki cehaletin gölgesi ve açgözlülük, zina ve eşkıyalık, kiliselerin süslemelerini çalıp satmak ruhbanların her gün alenen işlediği suçların en hafifleriydi.

Meşhur ruhbanlardan Abiller'in öğrencisi Arnold, işte bu fesatların yasaklanması için her yerde vaaz ve nasihat ver-

meye başlamış, dinî hususlara bir düzen getirme ihtiyacını iddia ettiğinden halktan pek çok kişi kendisine taraftar olmuştur. Ancak bu yüzden, cereyan eden yolsuzluktan faydalanan ruhbanlar orada burada, bunları taciz etmekten ve sıkıştırmaktan geri duramadığından Arnold'un takımı da her biri, bir tarafa dağılarak reislerinin fikirlerini ilan etmeye ve yaymaya başladılar.

Rivayet olunduğuna göre bu adamların esas inancı, Roma Kilisesi'nin belirlediği ve kabul ettiği akideye tamamıyla uygun değilse de ikna edici sözler, iyi geçinme ve taltifle doğru yola çekilmeleri mümkündü. Ve hatta Roma'daki ruhani hükümetin dayanağı olan St. Bernard dahi bu görüşü paylaşıyorduysa da o esnada kendisi vefat edince Roma hükümeti o görüşü terk etmiş ve bahsedilen şahıslar hakkında baskı ve zor kullanmayı en hızlı ve kolay yol görmüşlerdir. 1170 senesin başında Latran[1] dinî meclisi, kan dökmeyi gerektirecek olan her türlü işkence yöntemi İsa'nın yolunda yasak olsa da işkence korkusunun, çoğunlukla imanı kurtarmak için etkili bir çözüm olması(!) nedeniyle, bahsedilen sapkınların yola getirilmesi konusunda Hristiyan devletler tarafından meydana gelecek yardımı Roma Kilisesi'nin reddetmeyeceğini ilan etti.

1184 senesinde toplanmış olan Verona ruhani meclisi daha da ileri giderek, piskoposlar[2] tarafından sapkınlığına hükmedilen her şahsın, hükümet tarafına teslim olunmasına karar vermiş ve piskoposlara dahi senede bir kere olsun gözetimi altında bulunan şehre giderek ahalisinin akidelerinde bozukluk olup olmadığını teftiş etmeyi ve mümkün mertebe imanından şüphelendiği şahsı piskoposlara bildirmek için ahaliden bazılarına yemin vermeye mecbur etmeyi tembihlemişti.

1 Latran (Lateran), Roma'da bir saraydır. Binanın yapımı milattan 322 sene önce Roma'da konsolosluk yapanların ilki olan Laterannus'a nispet edilir. Hristiyanlıktan sonra Papalar tarafından tesis edilen beş ruhani mekândan biri de bu saray addedilmiştir. Burada büyük dinî meselelere dair meşveret meclisleri toplanırdı. [Ziyâ Paşa'nın Notu]
2 Bir bölgenin ruhani idaresiyle görevlendirilmiş olan başpapaz.

1197 tarihinde Aragon kralı ikinci Don Pedro bir ferman yayınlayarak, Pazar gününe kadar, ülkesinde ne kadar sapkın bulunuyorsa hepsinin vatanı terk etmeleri gerektiğini ve zikredilen süre dolduktan sonra eğer kalanlar bulunursa malları zapt olunarak, üçte birinin de ihbar edecek kişiye verileceğini yazmıştı. Lakin bu girişimin bir faydası görülmediği gibi diğer taraftan da yeni akidenin taraftarı çoğalmaya ve bu durumun da, Kilisenin gelirlerinin azalmasına sebep olduğundan, Papa mesnedinde bulunan Üçüncü İnosan halkın fikirlerini ıslah etmek için Arnold Amuri, Petro ve Raul isminde üç nefer kıssacıyı[3] (Fransa'nın güneyinde ikamet eden) Landok eyaletine gönderdi. Bunların verdikleri vaaz ve nasihat yeterli olmayıp, yine Katolik Kilisesi'nin menfaatine zararlı olacak fikirler ilerledi. Bir türlü beklenen faydanın görülememesi yüzünden, sözü edilen Arnold Amuri bu zor işte kendisine yardım etmek üzere on iki rahip daha çağırdı. Ve bunlara Osma şehri piskoposu Reigo Asesb ile yine o şehrin büyük kilisesinde ikinci vaiz bulunan ve sonradan 1234 yılı başında mukaddesler sınıfına eklenen Dominik de dâhil oldu.

An ve an ilerlemekte olan akidedeki bozulmanın tamamen izalesi yalnızca öğüt ve nasihat yoluyla hâsıl olmayacağı sonradan anlaşılmış, halkı bundan kurtarmak için bazı bedenî cezaların da eklenmesi Papa tarafından uygun bulundu ve bu yolda elinden geldiği kadar çalışmayan Mesih ümmetinin beyleri *akisko monikasyon* yani dinî lanetlenme cezasıyla korkutuldu. Buna dair ruhani hükümet tarafından çıkarılan hükümname Avrupa'nın her tarafında bulunan hâkimler, valiler ve memurlara mahsus adamlar vasıtasıyla buralara gönderildi. Bu sırada Toluşa (Toulouse) kontuna gidecek emirname de, Petro adında bir rahibe gönderilerek teslim edilmişti. O rahip Ren Nehri'nden geçerken boğularak memuriyetini yerine getirmeyi başaramayınca işte bu olay Roma tarafından bir fırsat olarak görüldü. Papa İnosan, o rahibin sapkınlar ta-

3 Kısa ve ibretli hikâyeler anlatan kişi.

rafından katledilmiş veya belki de Toluşa kontu Reymund'un talimatıyla öldürülmüş olduğunu iddia etti. Bu Rahibin kazayla boğulması muhtemel olduğu gibi, çoğu tarihçinin yazdığı şekilde Roma hükümetinden zarar gören ahalinin bir işi olması da düşünülebilir. Çünkü o asırlarda İspanya'da vatan tutmuş İslâm devletlerine karşı Hristiyanların itikadını korumak lazım geliyordu. Ve bunun için Roma Kilisesi, taassubu aşırı derecelere vardırmış ve ahali işte bu taassubun neticesi olarak papazların tahammül edilemez vaziyetini çeke çeke bezmiş ve zayıf düşmüştü. Arnold'un dinî işlerin ıslah edilmesinin lüzumuna dair fikirlerini, halkın çoğu tam bir gönül rahatlığı ve memnuniyetle kabul etmiş olmaları üzerine şimdi Papa tarafından bu ümidin kaldırılmasına çalışılması, o konuda gönderilen hükümnamenin hükümlerinden hoşnut olmayacakları ve bu cihetle hükümnameyi taşıyana muhabbet edemeyecekleri ve belki de o suretle varlığını ortadan kaldırmaya kadar cüret eyleyecekleri açıktır.

Her neyse, zikredilen olayın faydalı sonuçları olabileceği, Papa'nın gözünden kaçmamıştı. İlk önce ölen rahibi şehitler sınıfına dâhil etti ve sonra da 1208 senesi (miladi) Martı'nın dokuzuncu günü resmî olarak yayınladığı dinî ilanla, evliyaların yüksek zümresine kattı. Ve bu icraatın sebep olduğu zihin karışıklığını görünce de ölen rahibin katillerine karşı cihat etmek için halka vaaz etmek üzere Sito adlı rahibi memur ederek, derhâl bütün kürsülerde Toluşa ahalisine lanet ve nefret olunmaya başlandı. İşte bu ateşli vaazlarla ayaklanan mutaassıp bir güruha, yağma ümidiyle etraftan parça parça gelen haydut ve serseri takımları dahi eklendi ve ayrıca Lyonn şehrindeki askerin hepsini toplayarak başlarına Simon Dumonfor adında bir komutan tayin edilerek Toluşa kontunun hükmü altında bulunan memleketlerin tahribine sevk olundu.

Bu şekilde Hristiyanlığa davetle cihata azmeden başsız kıçsız başıbozuk askerlerin geçtikleri yerlerde verecekleri

hasar ve zarar, hayal ve düşünce mahsulü olmaktan uzaktır. Mukayese olması için bu askerin sevk ve idaresine memur olan komutan Sayko'nun, yalnız bir hareketinin beyanı yeterli olur:

1209 senesi Temmuz'unun yirmi ikinci günü, Toluşa içindeki Baziyer şehri ele geçirildi. Askere, yağma ve katliam emri verildi. Erkek, kadın; çocuk, bebek; yaşlı ve genç demeden istisnasız herkesin kılıçtan geçirildiği esnada askerler, sözü edilen rahibe "Gerçek Katolik ile sapkını hangi sembol ile ayıralım?" diye sorduklarında, "Hemen kesiniz, hemen kesiniz! Cenabı-ı Hak kendisine mensup olanları bilir." cevabını vermişti.

Bu sırada zikrolunan Arnold Amuri, Papa tarafından sapkınların itikadını ıslah ve önceden olduğu gibi kilise itaatine dâhil etmeye çalışmaktan ibaret olan memuriyetini Dominik'e terk ve havale etti. Bu hâlde Dominik, Arnold'un ıslahına çalıştığı sapkınların itikadını teftişe ve öncelikle maruz kaldıkları susturma ve hatalarının ne kadar derin olduğunu araştırmaya memur oldu. Fakat meselenin büyüklüğü ve derinliği yönünden kendisine yardım etmek üzere bir rahip sınıfı tertip etmiştir. Durumu Papa'ya bildirdiğindeyse tasdik edilmiş ve hoşça karşılanmış olup zikrolunan sınıfa dâhil ruhban cemaatine Dominik güruhu anlamına gelen *Dominikan* ismi verilmiştir. Ve engizisyon işte bu yönüyle başlamış ve esasları belirlenmiştir.

1215 senesinde, dördüncü Latran Meclisi bu girişime bazı yasaklar ilave eyledi: Birincisi, ruhbanların toplanmasında bulunup memur piskoposlar tarafından sapkınlığına hükmolunan tövbe etmemiş her rahip, evvelemirde sahip olduğu rütbesi indirildikten sonra belde zabıtasına teslim olunarak, onun aracılığıyla hak ettiği cezayı görmesi. İkincisi, piskoposlar tarafından sapkınlığına hükmolunan kişi halktan biriyse mallarına el koyulması; eğer rahip ise zapt olunan malların Kilise'ye verilmesi. Üçüncüsü, itikadından şüphelenilen her

şahsın, Kilise'nin tayin ettiği yöntem üzere akidesini arındırmak üzere korkutulması. Eğer dinleyip nasihat almazsa onun hakkında lanetleme kaidesinin icra olunması ve bu kaidenin uygulanması üzerine bir sene geçip de o şahıs Kilise'nin affına mazhar olarak lanet altından çıkamazsa, âdeta sapkın cezasına layık görülmesi. Dördüncüsü, bütün malikâne sahiplerine haber verilerek ve belki dinî memurlar araştırma yapmaya zorlanarak, idare ettikleri arazide ikamet eden ve ziraatla uğraşanların içinde akidesinin bozuk olduğuna hükmedilenleri derhâl uzaklaştırmaları için sağlam yemin ettirilmeleri. Beşincisi, işte bu tembihin icrasını ağırdan alan malikâne sahiplerinin, metropolit veyahut metropolit vekilleri tarafından lanetlenmesi; eğer bunun üzerinden bir sene daha geçmesine rağmen memur oldukları vazifeyi yerine getirme konusunda yine ciddiyetsizlik gösterirlerse durumun Papa tarafına bildirilmesi. Papa'nın da zikrolunan malikâne sahiplerinin arazisinde yaşayan halkın uygulanan yöntem üzere sahiplerine sadakat için etmiş oldukları yeminleri kaldırması ve iptal etmesinden sonra, o araziyi elinden alması ve mülk edinmek isteyen düzgün itikat sahibi birisine bedelsiz olarak zapt ettirilmesi. Ve işte bu mukaddes hüküm icabınca, malikâne sahibi olanlar evvelemirde akidesinden şüphelenilen halkı arazisinden uzaklaştırması. Mademki doğru yol olan Katolikliği tam bir özenle tercih eylemekteler o hâlde zikrolunan hükme aykırı bir çeşit hareketleri meydana gelmemeli; gasp ettikleri mülkleri istedikleri gibi idare edebilmeli. Ve eğer zikredilen hükmü ihlal edecek bir çeşit işte bulunurlarsa o zaman malikâne halkından evvelki sahiplerine ettikleri yeminler gibi, yeni sahiplerine ettikleri yeminlerin de kaldırılması. Zikredilen mülklerin diğer düzgün itikatlı bir adamın zapt etmesi. Altıncısı, zikrolunan lanetleme hususu yalnız itikadından şüphe edilenlere has olmayıp, belki onlara yardım veyahut evlerine kabul edenleri dahi kapsayıcı olacağından, bu yönde sapkınlara yardım edenler bir seneye kadar pişmanlık göstererek ve tövbe ederek dinî vazifelerini yerine

getirmezlerse küfürlerine hükmolunarak vatandaşlık haklarından (sivil hukuk/medeni hukuk) mahrum olmaları. Yani bunlar, hükümet işlerinde istihdam olunamayacakları gibi hâkim seçiminde oylarının makbul olmaması ve mahkemeye dava arz edememesi. Ve yine davalının dahi bunların hâkim huzuruna davetlerine icabete mecbur olmaları, vasiyet ve veraset hukukundan mahrum olmaları ve eğer hâkimlerdenseler hükümleri güvenilmez olduğu gibi onların mahkemelerinde dava görülememesi. Eğer dava vekillerindenseler vekil olacakları davalarda vekâletlerinin tutulmaması, mahkeme kâtiplerindenseler onların eliyle tescil edilen işlere iyi gözle bakılmaması ve ruhban sınıfındansalar rütbelerinin sökülmesi, düşürülmesi ve mallarının zapt olunması. Resmî olarak lanetlenmiş olan şahıslarla iş yapan ve yakınlık kuranların da lanetlenerek Kilise'nin mukaddes ibadet yerlerinden, hatta ölenler için icra edilen cenaze işlemlerinden mahrum olmaları ve bunların ölülerinin dahi Kilise kabirlerine defnolunamaması. Ve bu kişiler tarafından Kilise'ye verilecek hediye ve yapacakları bağışların reddedilmesi, bu hükme muhalif hareket eden papazlar eğer henüz ruhban sınıfına dâhil değilse men ve tembih olunmaları, eğer rahipseler memuriyetten çıkarılması. Yedincisi, bizzat Papa tarafından veyahut Katolik piskoposlarından biri tarafından mezun olmadıkça hiçbir rahip itikadı düzeltmeye yönelik vaaz ve nasihat edememesi; edenlerin tövbe etmemesi hâlinde halk gibi lanetlenerek çeşitli cezalara çarptırılması. Sekizincisi, her piskopos, idaresi altında bulunan ahalinin içinde sapkın fikirleri olduğu düşünülen köy ve kasabaları senede bir kere bizzat veyahut itimat ettiği ehliyetli bir rahip vasıtasıyla yoklaması. Ahalinin emin ve itimat edilenlerinden üç nefer ve gereğine göre daha fazla adam celbederek, bildikleri sapkınları ve gizli surette cemiyet toplayan ve Hristiyanların genelinin davranışına muhalif hâlde teftiş edenleri haber vermeye zorlaması. Ve haber aldığı şahısları huzuruna getirtip, masumiyetleri doğrulanmaz veyahut içlerinden tövbe ettikten sonra tekrar sapkınlığa

düşen olursa açıklandığı üzere yola getirilmesi. Ve piskoposun emrine muhalefet eden ve bildiği şüpheli şahısları haber vermek üzere yemin edip de gereğini yerine getirmeyen olursa sapkınlığına hükmolunması. Velhasıl idareleri altında bulunan memleketleri sapkınlık pisliğinden temizlemek yerine hoşgörülü davranan piskoposlar dahi suçlu[4] addedilip, memuriyetlerinden azlolunmaları hususlarını emir ve ilan eyledi.

Engizisyon memurları açıklanan hükümleri icra etmeye başlayınca gammazlık, dedikoduculuk, zulüm ve intikam kapısı açıldıysa da faydacılık hususu ve müthiş derece korkutmalar engizisyonun murat ettiği kadar gammaz ve casuslar için şevk ve gayret sebebi olamadı. Her çeşit cemiyetlerde bulunabilecek ve her bir haneye girerek ev işlerine vâkıf olabilecek bazı casusların dahi tayinleri onaylandı. Yukarıda ismi geçen Dominik adlı rahibin beceri ve gayretiyle de miladi 1216 senesinde bir kadın topluluğu tertip edildi. Ve işte bu kadınların evliyalar gibi dostça geçinmeleri ve yalnız sapkın topluluğunun esasen sıkıştırma ve zapt etme hizmetinde gayret sarf etmeleri şartı kondu. Biraz vakit geçtiğindeyse bunun da yeterli olmadığı görüldü. Yine Rahip Dominik'in vasıtasıyla bir casus sınıfı düzenlenerek bunlara, insanlardan biri gibi görüldükleri hâlde, akaidi teftiş etmek üzere memuriyet ve İsa askeri unvanı verildi.

Bundan sonra engizisyon memurlarını korumak, hükmedecekleri cezaları icra etmek ve daima yanında bulunmak üzere bir takım askere ihtiyaç göründü. Fakat 1221 senesinde, sözü edilen Dominik vefat ettiğinden, Papanın vekili Konrad adlı rahip yoluyla bir takım atlı asker tertip edilerek yalnız sapkınlarla harp etmek ve her hâlde engizisyonun yanında bulunmak üzere memuriyetleri sınırlandıktan sonra bunlara da İsa askeri lakabı verildi. Ve işte bu iki sınıf İsa

4 Mücrim kelimesi günahkâr, suçlu ve kabahatli gibi anlamlara gelmektedir fakat biz mücrim kelimesini bu sayfadan itibaren "suçlu" anlamıyla karşılayacağız.

askeri, engizisyonun tam mahremiyet ve yakınlığına mazhar olduğu cihetle kendi ailesinden sayılmış olduğundan her ikisine de *Famille de l'Engizisyon* yani Engizisyon Mahremleri unvanı verildi. Ve işte bu unvanda birleştirildi.

İşte ilk başta engizisyon rahip ve vaizlerden oluşmuş olarak, sonra Fransisken tabir olunan rahip topluluğu da bunlara bağlandı. Bu meclisin vazifesi zikrolunduğu üzere tertip ve istihdam ettiği casuslar vasıtasıyla ortaya çıkardığı sapkınları muhakeme etmek ve sapkınlığı araştırdığı hâlde belde zabıtasına teslimle, onun eliyle hak ettiği cezayı infaz ettirmekti. Lakin işte bu meclis doğduğu mevkide çok zaman karar kılmayıp, birçok yere dağılmış ve hatta Fransa'ya dahi sokulmuşsa da köklenememiştir.

İtalya kıtasında o zamanlar Papa hükümeti büyük nüfuz sahibiydi. Orada da engizisyon cemiyeti teşkil olunarak, *Jiblin* tabir olunan topluluktan intikam almak için Papa'ya bir silah hükmünde hizmet eyledi.

Ama İspanya'da engizisyon, başlarda hor ve zayıftı. İki yüz sene kadar devam ettikten sonra kendisini normal hâline koymadan evvel pek çok boynuz ve dal meydana getirmişti. Kral II. Petro'nun vefatıyla memlekette meydana gelen karışıklık ve ihtilalden istifadeyle engizisyon ilk defa, Aragon ve Katalan memleketlerine sokuldu. Ancak türlü türlü zalimlikleriyle halkı korkuttuklarından ve kendilerinden nefret ettirdiklerinden, orada istenen derecede genişleyemeyerek bahsedilen üyelerin çoğu şiddetli cezalarla yok edildiler. Hatta içlerinden Pedra adındaki bir rahip 1277 senesinde taşlanmıştı. Ferdinand ve İzabel zamanlarına kadar engizisyon meclisi Aragon'da kalmış olup tarihçi Lorant XIII. asrın başında Kastila'da bir engizisyon teşkil ve tesis edildiğini yazmışsa da sair tarihlerin hiçbirinde buna şahitlik eden bir rivayet görülememiş, bilakis miladi 1481 senesinde engizisyonun İzabel'in memleketine getirilmiş olduğu sabit olmuştur.

İzabel'in cehalet ve taassubuyla, engizisyonu evvela Endülüs'e ve sonra idaresi altında bulunan diğer memleketlere ithal ettiği zannedilmektedir. Ferdinand gibi hırs ve tamahtan başka yol, fayda ve kazançtan gayrı şey tanımayan, hatta kendisine "XII. Lui size iki defa aldanmış olduğundan şikâyet ediyor!" denilince, "Benim onu aldatışım iki defa değildir; yalan söylemiş, on defadan fazla aldattım." cevabını vererek, böyle vaadine muhalif ve imana halel getiren şeylerle iftihar eden bir şahsın engizisyona olan rızası İzabel'deki gibi taassuba binaen olmayıp, belki bir fayda aranması gerekir ve bu dahi meydandadır.

Birbiri ardınca meydana gelen harplerle Ferdinand'ın hazinesi boşalmış olduğu hâlde, engizisyon kendisine el koyacağı malların üçte birini vermeyi ve İspanya'da her milletten fazla servet, zenginlik ve refah sahibi olan İslâm ve Musevî milletlerini tamamen müsadere eyleyeceğini taahhüt etmekle engizisyon yardımıyla devlet hazinesine genişlik geleceği ve engizisyonun cezasına hükmettiği suçlunun günahını, kararını ve cezanın infazını daima gizli surette düzenlediği cihetle herkesin malumatı olamayacağından, bu usul dahi Ferdinand'ın uluorta terbiye ve cezasına cesaret edemediği düşmanlara karşı zafer kazanması için bir güzel alet olacaktı. Yani gerek Aragon gerek Kastila reis ve soyluları her zaman hükümet karşıtı ayaklanmaya yatkın ve imkân sahibi olduklarından ve Papa dahi çeşitli yerlerde bu gibi kişileri uluorta cezalandırmaktan çekindiği düşmanlarının izalesine engizisyonu alet ederek emeline ulaşmış olduğundan, Ferdinand da bu gücün arkasından giderek gerek zikredilen düşmanlarının ve gerek hırsla ve tamahla göz dikmiş olduğu Navar Krallığının hanedanını izale etmek için bundan iyi bir silah olamayacağını düşündü. Bu kadar fayda uğruna mülk serbestliği, millet ve belki hükümet bağımsızlığına gelecek zararları göz ardı etmekle evvelemirde İşbiliye şehrinde bir engizisyon teşkil eyledi.

1481 senesi Ocak'ının altıncı günü, altı; yine o sene Mart'ının yirmi altıncı günü, on yedi ve Kasım'ın dördüncü günü iki yüz doksan sekiz nefer suçlu zikredilen şehirde kahredici ateşe atılarak yok edilmişti. Velhasıl o sene yalnızca Endülüs kıtasında zulüm ateşinde yanmış olan mazlumların sayısı iki bine ulaşmıştı. Mahkemeden korkup firar eden birçok kişinin resmedilmiş tasvirleri yakıldığı gibi, on dört bin kadarının da çeşitli cezalarla tepelenmiş, el koyulan malları ve mülkleri devlet hazinesiyle engizisyon arasında taksim edilmiş olduğu muhakkaktır.

Bu çeşit suçlular günden güne çoğaldığı cihetle cezalarının infazı için bir yer tahsisi lazım geldiğinden Tabilade Meydanı'nda mermerden yapılmış yüksekçe bir yer inşa edilmiştir. Buraya yakıcı anlamına gelen *Komodor* adı verildikten sonra, dört peygamber adıyla zikredilen ve yakıcının dört köşesine büyük bir şekilde yerleştirilen dört adet put da inşa edildi ve dikildi. Putperestler zamanında Droyed adıyla tabir edilen papazlar tarafından benimsenen tanrı-tanrıçalarına arz olunan insan kurbanlar sazdan yapılma samanlar içine konularak diri diri yakılmış olduğu gibi, Endülüs'te de sapkınlık suçuyla itham olunanlar zikrolunan dört putun içine konularak yakılırdı.

İşte bu dehşet verici icraatların başlarında bulunan engizisyon meclisi üyelerinin birincisi Thomas Torquemada adında bir rahiptir ki İzabel'in ergenliğe ulaştığında ilk defa günahını bu çıkarmış ve ona "Eğer kraliçe olmak mukadder olursa, devletin bütün mühim işlerinde sapkınların terbiyesi konusuna öncelik vermesi" için yemin ettirmiştir. İzabel de kraliçe olduğu zaman ettiği yemin üzerinde sebat ederek onu engizisyon reisi seçmişti.

Zikrolunan mutaassıp rahibin ne mertebe cahil ve ahmak olduğu, halkın inancında ne kadar hayal varsa hepsine inandığından anlaşılıyordu. Öyle ki denizgergedanı denilen ve aslında olmayan bir hayvanın boynuzunu her çeşit zehrin

etkisine karşı güçlü bir panzehir olduğuna inandığı ve halkın kendisinden bezmiş olduğunu bildiği için, daima yemek yediği sofrada sanki o hayvanın boynuzu olmak üzere (boynuzu yerine geçen) bir boynuz eksik etmezdi. Ve ansızın hançerle vurulmaktan korunmak için yanında elli nefer atlı ve iki yüz nefer yaya İsa askeri olmadıkça bir yere de gitmezdi.

Engizisyonun hareketlerine dair yüz sene önce Aragon engizisyon reisi rahip Nikola Aymera eliyle kaleme alınmış olan siyasi hükümler artık yeterli gelmiyordu. Hükümlerin daha şiddetli olması lazım geldiğinden miladi 1480 senesinde Ekim'in yirmi altıncı günü yirmi sekiz bent üzerine ve talimat adıyla yeni bir kanun neşir ve ilan olundu.

Engizisyonca itikaden şüpheli olmak için bir Hristiyanın baba ve dedesi arasında ya bir Yahudi veyahut sapkınlığına hükmolunmuş bir şahıs bulunması yeterliydi. Böylelerine Yeni Hristiyan dendiğinden ve bu takım Yeni Hristiyan İspanya kıtasında had ve hesaba gelmez mertebede çokluk üzere bulunduğundan, engizisyon meclisi hangi memlekette teşkil ve tesis edilmeyi murat ettiyse ahali hoşça kabule değil isyana kalkışmış ve hatta Aragon'da epeyce bir ihtilal de meydana gelmişti. Bundan dolayı krala çeşitli dilekçeler sunularak eski kanunlarda müsadere usulünün yasak olduğuna şahit gösterildi. Ferdinand ile İzabel Aragon ahalisinin dilekçesini henüz buyurmamış olduklarından daha ümide yer varken, her sınıfın içinde zor kullanmayı idari kanunlar yerine kullanmaya yatkın ve aceleci adamlar vardı. Sözü edilen Yeni Hristiyan topluluğundan bir grupsa engizisyon üyelerinden birini katletmek ve yok etmekle itham ederek diğerlerine de bu surette gözdağı vermeye karar verdiler ve zikredilen üyelerden Ser Kosta (Zaragoza) Meclisi Reisi Petro Arboiz ismindeki rahibi katletmek maksadıyla birkaç kimseyi de yanlarına aldılar.

Zikredilen rahip, yolcusu olduğu zulüm ve haksızlık yolunun ne çeşit bir sonuç vereceğini idrak ettiğinden ihtiyat üze-

re bulunur ve gizlendiği örtünün altına demir zırh ve başına da çelikten bir başlık giyerdi. Her neyse, katiller kendisinin kilisede bulunduğu zamanda fırsattan istifade ederek üzerine hücumla birisi sol koluna şiddetle bir kılıç vurduğu ve diğerinin de, ensesinden hançerle boynuna vurarak derin bir yara açtığından, rahip iki gün sonra yaranın etkisiyle vefat etti.

Lakin bu hareket, beklenen neticeyi vermek şöyle dursun bilakis Yeni Hristiyanlar için zararlı da oldu. Eski Hristiyanlar yani baba ve dedesinde Yahudi veyahut sapkın bulunmayan takım, yine papazların ayartmasıyla grup grup toplanarak Yeni Hristiyanları hep beraber yok etmeye gayret ettiler. Fakat Ser Kosta piskoposu binek hayvanına binip arkalarından yetişerek ve zikredilen suçun failleri elbette bulunup hak ettikleri cezaların verileceğini vaat ederek, o grubu tutukladı. Ve bu cihetle, bu mesele, zihinlerin fazlasıyla karışmasını icap ettiğinden engizisyona bir hayli fayda sağladı. Katledilen rahip Dominik evliya zümresine dâhil edilirken bu ölümde parmağı olduğu zannıyla ne kadar Yeni Hristiyan varsa hepsi teftiş edilmeye ve araştırılmaya başlandı. Ancak engizisyon yalnız, bahsedilen cinayetin faillerinin ardına düşmekle yetinmeyip, töhmet altında olanları gizleyen veyahut firar etmeleri için kolaylık göstermiş olan bütün şüphelileri araştırmaya kalkmıştır. Öyle ki ne yüksek rütbeli ve soylu ne de servet sahibi olmak kimseyi işte bu "mukaddes idare" tabir olunan engizisyonun elinden kurtaramadı. Ve hatta Navar Krallığı hanedanında saltanat veliahdı olan ve sözü edilen Kral Ferdinand'ın kız kardeşi Lona Leonard ile Gasto'nun oğlu ve bu yönüyle de özellikle Ferdinand'ın yeğeni Cokum, aranılan birkaç suçlunun firarına göz yummuş olmasından dolayı tutuklanarak hapsedilmiş ve Ser Kosta engizisyonu zindanına gönderilerek hakkında aleni tövbe kaidesi icra olunmuştur.

Kral Ferdinand engizisyonu Kastila'ya ithalinde her ne vakit olsa da, bu meclisi daima kendi hâkimiyetinde bulundurmak düşüncesiyle ileride başka bir pek yüce meclis daha

tertip etme ayrıcalığını kazanmış bulunarak bu defa zikredilen meclisi teşkil eyledi. Ve reisliğini engizisyon reisine ömür boyu olarak verdi. Müsteşar unvanıyla da yanına Sicilya'daki Mazare piskoposu Alfons ile Sanşuva Leskez ve Ponis adında iki rahip refakatçi ilave etti. Bu üç müsteşarın görüşleri devlet ve hükümetle alakalı olan konularda kesin hüküm kuvvetindeydi. Fakat dinî işlerde ferman sahibi yalnız engizisyon reisi olacağından, o yüzden dinle alakalı hususlarda da müsteşarların görüşlerinin danışma mertebesinde olması şeklinde sınırlandırıldı ve çeşitli tartışmalar zuhur etmeye başladı. Kısacası zikredilen müsaadeden istifade ederek doğrudan doğruya cismanî hükümet (laik-seküler idare) ve belde zabıtasına ait olan işlerin birçoğunu engizisyon üzerine aldığından çeşitli hâkimler tarafından sürgit şikâyetler başladı. Hatta 1486 senesi başlangıcında Banisyạ (Belensiya/ Valencia) komutanı bulunan zat engizisyonun emriyle hapsolunmuş bir şahsın tahliye edince, bütün hareketinden sual olunmaya ve her birine cevap vermeye zorlandı. Bundan sonra da kendini teftiş ederken kötülükleri de açığa çıkmış olan ruhbanlardan af ve bağışlanma dilemeye mecbur oldu. İşte bu cihetle hakkaniyet ve insaniyetin muhalifi olarak, sahip oldukları hükümdarlık hukukuna binaen engizisyonun cahil üyelerinin eline geçmiş oldu. Bir de Roma hükümeti engizisyon meclislerinin el koydukları ve topladıkları malları görünce, bu yağmadan kendisi de hissedar olmak için engizisyon meclislerinin verdikleri ceza hükümlerini nakdî değerle değişip bağışlamaya ve affetmeye müsaade gösterdi. Engizisyon meclisinin aleyhinde hüküm verdiği Yeni Hristiyanların çoğu yüklü miktarda paralar sarf ederek, Roma'dan af fermanlarını lazım olduğunda göstermek (ibraz etmek) için getirttirdi. Bu sebeple müsadere kaidesine bütünüyle halel geldi. Doğal olarak akçe kazanma kaynağı kurumaya başladığından, gerek engizisyonlar ve gerek Ferdinand tarafından Roma'ya şikâyette bulundular. Ve bunun üzerine yapılan birçok bahis ve tartışmalardan sonra 1497 senesi Ağustos'unun yirmi

üçüncü ve 1498 senesi Eylül'ünün on yedisi tarihleriyle Papa Aleksandr Borciya tarafından yayınlanan mukaddes emirlerle gerek kendisinin ve gerek öncekilerin vaktinde akçeyle verilmiş olan af fermanlarının hükümleri kaldırıldı. Ve lakin binlerce masum kişiden kurtulmaları için alınmış olan akçelerden bir tanesi bile sahiplerine iade edilmedi.

1508 senesinde Kastila, Aragon ve Portugal (Portekiz) hükümetlerinde engizisyon meclisleri bütün bütün kararlaştırarak, çeşitli memleketlere gönderilmek üzere bu meclisler yoluyla ayrı ayrı seyyar cemiyetler meydana getirildi. Her bir şehrin memuru da bunların nüfuzunun derecesini ve kudretini bildiğinden, cemiyetin gelişinde bizzat karşılamada bulunarak cemiyet reisinin huzurunda elinden gelen yardımı esirgemeyeceğine, sapkınların mümkün mertebe teftiş ve ihbarında kusur eylemeyeceğine yemin ettikten sonra, bunları bir düzenli mahalde yerleştirirdi. Her çeşit ağırlama ve hürmet gösterme hususunda gayret eder ve emirlerini geciktirmeden infaz etmeye de dikkat gösterirdi.

Çünkü Papa tarafından kraldan tutun halktan birine kadar milletin itikadının teftişi zikredilen cemiyete havale olunmakla, her cemiyet krala müracaat etmeksizin bir memleketin valisini azil ve hapis edebilir; belki lanetlemede bulunarak insan haklarından mahrum edebilirdi.

İşte bu cemiyetler şehirden şehire ve kasabadan kasabaya gidip akaidi teftiş ederlerdi. Lakin bu cemiyet bir yerde daimî ikamet üzere değildir. Hâliyle bunlar gerek kral Ferdinand'ın ve gerek Torquemada'nın asıl maksatlarını hakkıyla ifa edemeyeceğinden Toledo, İşbiliye, Kurtuba (Cordoba), Marsiya, Kenga, Loronu, Daladolid (Valladolid), Lorna ve sonradan da Gırnata (Granada) şehirlerinde birer yerleşik engizisyon meclisi teşkil edildi. Ve yalnız bir şahsın ya yazarak veyahut sözlü olarak haber vermesi esas talimat olmak üzere tayin edildi. Bu cihetle, ismi belli olmayan veyahut yalan ve fesatı bilinen her muhbirle âdil olduğu şüpheli birisinin verdiği ha-

ber, bu meclislerce eşit ve muteber olurdu. Fakat sözlü olarak haber veren muhbire resmen doğru söylemesi için bir yemin ettirilir ve ondan sonra ilave hüküm icra edilirdi. Ve vesilelerin çeşit çeşit olmasıyla muhbirlerin gayret ve çabaları tahrik edilmiş oldu. Rahipler günahını çıkardıkları[5] şahıslara sapkınları ihbar etmeyi en büyük sevap olmak üzere telkin ve tavsiye ederler, perhiz günlerinin üçüncü Pazar günleri kiliselerde İncil'den sonra, ihbar emri adıyla bir hükümname okunur ve içinde açıkça iman saflığına/temizliğine aykırı her kimden, her ne çeşit bir hareketin ortaya çıktığı bilinir veya işitilirse altı gün içinde mukaddes cemiyet tarafına haber verilmesi ve vermeyen olursa lanetlenme kaidesinin son derecesiyle lanetli olduğu tembih olunurdu. Ertesi Pazar günü de İncil'den sonra kilise kürsüsünde diğer bir emirname okunarak, içerisinde geçen hafta emrolunan hususa aykırı hareket edenler yani zikrolunduğu üzere bildiğini ve işittiğini gelip söylemeyenlerin lanetlenecek olduğu ilan edilirdi.

Engizisyonun tuttuğu bu bozuk yolun ne mertebe garip ve acayip olduğunun bilinmesi için zikrolunan hükümnamenin bir suretine burada da yer verildi:

"Biz ki kargaşayı ve akidece sapkın olanları teftiş için Roma mukaddes hükümeti tarafından Bolonesya, Tartuş, Sagurap, Alberasin ve Turatveil şehirlerine memur olmuşuz. Bizim memuriyetimiz dairesinde hangi şehir, kasaba ve köy olursa olsun yerleşik bulunan ve hangi sınıf, rütbe, memuriyetle hâl ve şanda bulunursa bulunsun memuriyetimiz işte bu hükümnameye dayanarak bütün ahaliye istisnasız ilan ederiz. Ve gerçek kurutuluşun İsa'nın dininde olduğu mukakkak ve söyleyeceğimiz her söz dahi mukaddes ve doğru olmakla bunun gerektirdiği gibi hareket etmek dinin bir gereği ve imanın farzıdır.{!}

Malum olduğu üzere bu şehrin köy ve kasabalarında bizim bilgimiz olmadan, mukaddes Katolik mezhebine aykırı ve

5 Katolik mezhebindeki günah çıkarma ayinini kastediliyor.

teessüf olunacak birtakım namert hâller meydana gelmiştir. Bir müddetten beri teftiş ve araştırmada bulunulmamış olunduğundan, itikadı düzeltmek ve dini saf/temiz hâle getirmek ve cezayı hak edenlere dinin şanını yüceltmek için ceza vermek üzere gereken teftişlere başlarız.

Şimdi sizden biriniz sağ ve ölü, hazır ve kayıp, bir veya birkaç şahsın mezhep sapkınlığını veya itikadındaki sapkınlığını veyahut İsa'nın mukaddes dini üzerine veya Katolik hak mezhebi aleyhine veya valide-i muhterememiz[6] veya Roma Kilisesi'nin kabul ettiği kurtarıcı yola karşı olarak, hataya bulaştığı şüphesi ve özgürce, makbul olmayan, zararlı ve küfredilesi bir yolu tutmuş veya kabul ettiğini bilir, öğrenir veyahut görür veya işitirseniz derhâl gelip bize haber vermelisiniz! Yani İsrailî usule göre bazı şahısların Sebt gününe hürmetle beyaz gömlek ve âdet olandan daha şık elbise giydiklerini, sofralarına beyaz örtü ve yataklarına temiz çarşaf serdiklerini, Cuma günü akşamından sonra ateş yakmaktan ve başka işlerden el çektiklerini, eti kanından temizlemek için su içinde tekrar tekrar temizlediklerini; yağları, koyun ve başka hayvanların parçalarını ayırdıklarını, av ve başka hayvanları kesmeden evvel bazı şeyler okuduklarını, bıçağın ağzını aklamak için tırnaklarını üzerine sürttüklerini, toprak zemine akan kanı yerden kaldırdıklarını, bir zaruret icabı olmadıkça perhiz günlerinde ve mukaddes Katolik dininin yasakladığı başka günlerde et yediklerini ve yedikleri hâlde suçlu olmadıklarını zan veyahut iddia eylediklerini; yine Musa kavminin bağışlanma orucu (sıyamu'l-mağfire) tabir ettikleri uzun oruca riayetle, o oruç esnasında yalın ayak yürüdüklerini, Musa'nın vaadini okuduklarını ve gece diğer birinden yararlanıp istavroz çıkarmaksızın çocuklarının başlarına ellerini koyarak Musevî usulü üzere 'Ben senden razıyım Cenab-ı Hak sana rahmet eylesin.' duasını okuduklarını görür ve işitirseniz hemen cemiyet tarafına ihbar etmelisiniz!

---

6 Hz. Meryem kastedilmektedir.

Ve eğer Ester[7] adlı melek için veyahut mukaddes mabedin[8] tahribini yâd etmek şeklinde Musevî ayini üzere oruç tutarlar, hafta içinde Pazartesi ve Perşembe günlerinde akşamleyin birinci yıldızın zuhuruna kadar yemekten uzak dururlar, zikrolunan oruç gününden evvel olan günlerin akşamı kalem oynatıp ve şiir yazıp kıssa ettikleri şeyleri muhafaza eder, ateşte yakar ve de ellerini su veyahut toprakla gaslettikten sonra yüzlerini duvara tutup başlarını indirip kaldırarak Musevî dualarını okur ve tiftik gibi yünden ve ketenden dokunmuş, ortasında birçok düğüm olan şerit veyahut kayışla bağlanmış/düğümlenmiş elbise giymek gibi hareketlerde bulunurlarsa haber vermelisiniz!

Ve yine hamursuz[9] denilen bayrama hürmetle marul ve kereviz gibi bostan sebzeleri yiyerek, paskalya ederler veyahut bayram kandilini yakmak için birer birer on adet kandil yaktıktan sonra bazı Musevî duaları okuyarak hepsini söndürürlerse, bir Yahudi eliyle yapılmış şarap içerler ve içerken bahre dedikleri usulü yani bazı sözler söyleyerek kadehi eline aldıktan sonra herkese bir yudum içirmek kaidesini icra ederse, bir Yahudi'nin kestiği hayvanın etini yerler ve Yahudilerin oturduğu sofrada otururlar ve yedikleri yemekten yerlerse, sahih Katolik ayini üzere gulurya panire sözünü telaffuz etmeksizin Davud Mezmur'undan okurlar ve

---

7 Babil'de zamanın Musevi düşmanı Haman tarafından Yahudilerin kıyıma uğratılmasını son anda engelleyen melek.

8 Beyt-i mukaddes: Süleyman Mabedi.

9 Hamursuz bayramı/Pesah. Pesah, ilk İbranilerin "İsrail Oğulları" kolunun Mısır köleliğinden tanrısal irade gereği kurtulmalarının yıldönümü olarak kutlanan ve Musevi inanç sistemiyle toplumsal yapılanmasının ekseni niteliğini taşıyan bir bayramdır. Mısır'dan çıkışı anmak için, İbrani takviminin ilk ayı olan nisan ayının 14. günü akşamı başlayan ve bir hafta süren bayrama İsrail dışında Yahudi paskalyası da denilmektedir. Pesah, antik çağlarda, arpa hasatına rastlıyordu. Yahudilerin evde kutladığı tek bayramdır. Bayram öncesinde tüm mayalı ürünler evden çıkarılır ve hafta boyunca tüketilmez. Evlerde, ekmeğin yanı sıra, buğday, arpa, çavdar, darı ve yulaf ve yan mamullerinin bulunmadığından emin olmak için etraflı temizlik yapılır ve kutlama yemeğinin verileceği günün sabahı son hamur artığı kırıntılar da sembolik olarak yakılır. Mayalı ekmek yerine, matsa adı verilen mayasız ekmek yenir.

Tevrat kitabında gönderileceği bildirilen Mesih'i bekleyerek 'Zikredilen Mesih henüz gelmedi; geldiği zaman Benî İsrail topluluğunu esaretten kurtarmakla vadeliden topraklara (arzu'l-miad) götürecek.' gibi sözler söylerler ve Musevî usulü üzere lohusalar kırk gün tamamlanmadıkça evinden çıkıp mabede girmezlerse, doğan çocuklara sünnet merasimi icra ve Benî İsrail ayini üzere isim verirler ve Hristiyan oldukları vakit İsa mezhebi usulünce üzerine serpilen kutsal suyu sonradan eritip/çözeltip veyahut yıkarlarsa, bir leğen suyun içine altın, gümüş, inci, arpa ve kıl/arpa şehriye gibi bir nesne atarak yeni doğan çocuklarını doğumlarının yedinci günü o suya koyar, bazı şeyler okuduktan sonra yıkarlar, çocuklara doğumları için zayiçe yaparlar[10]*, Musevî ayini üzere nikâhlayıp evlendirirler, sofra açarak ziyafet tertip edip dostlarını davet ederler, Musevî dininde bulundukları hengâmda adlandıkları isimlere riayet ederler, hamur yoğururken bir parça koparıp kurban suretinde yakarlar, eceli yaklaşan ölüm döşeğindeki şahsı yüzünü duvara çevirterek vefatına dek o hâlde terk ederler, vefatından sonra sıcak suyla gaslederek sakalını ve koltuklarını ve diğer yerlerini tıraş ederler; yeni kefene koyarak ayakkabıları, gömleği ve cübbesi üstünde olarak defnederler, kabirde başlarının altına kullanılmamış topraktan yastık koyarlar ve ağzına sikke*[11]* ve inci veyahut başka bir şey koyarlar, Musevî ayini üzere ölenin evinde testi ve bardak gibi kaplarda olan suları o haneye ve civarındakilerin matemini tutmak için toprakta ve kapı arkasında oturup zeytin ve balık yiyerek et yemekten kaçınırlar, bir sene devamlı olarak hanelerinde kalarak dışarı çıkmazlar, ölülerini kullanılmamış toprağa defin veyahut Benî İsrail kavmine mahsus lahite*[12]* koyarlar ve vaftiz kaidesi üzere Hristiyan olduktan sonra asıl dinlerine dönerler veyahut 'Musa'nın dini de –insana kurtuluş bahşeden türden– İsa'nın dini gibi sahihtir.' derlerse haber vermelisiniz!"*

---

10 Yıldızlara bakarak bir kimsenin talihini ve geleceğini okumak.

11 Sikke: Madeni para.

12 Taş mezar.

İşte bu hükümname buradan aşağı dahi Müslümanların durumları ve dinî ibadetlerini ve mezhep işlerini tam bir dikkatle sıralamakta hatta Cuma günü Muhammedîlerin kutsal günü olduğundan, o günde beyaz elbise giyilmesinin bile ihbar etmeyi gerektiren büyük bir kabahat olduğunu beyan eder.[13]

Engizisyon hükümnamelerinin esası zikrolunan bu hususlardan ibaret olup, zaman ve mevkisinin icaplarına göre sonradan bir tafsilat daha ilave olunarak, soruşturmalar iki-üç nesil daha geriye kadar ilerletilmiştir.

Luterci ve gözünü açmış (müteyakkızîn) topluluğun ve Roma Kilisesi'nin sapkınlığına hükmettiği diğer sınıfların itikatları gözden geçirilerek, kehanet ve müneccimlik gibi cehalet kaynaklı ve ufaktefek bozukluklar dahi engizisyona pek çok gıda hazırladı. Engizisyonun titizliği sebebiyle hiçbir netice vermeyen en zararsız söz bile şiddetli bir cezayı gerektiriyordu. Mesela ruhban sınıfı için bir nizam lazım olduğu bahsinde velev şüphe, zan, gizleme ve ima yoluyla olsun söz söylemek ve mukaddes cemiyet tarafından yasaklanmış ve toplatılmış bir kitabı okumak veya sahip olmak pek büyük suç (cünha) sayılırdı. Ve bu suçların şiddetli cezalarında Torquemada'nın gayret ve yardımı kıyasa gelmez seviyede ve tahminden daha yüksekteydi. Velhasıl mezheple bütün bütün alakasız olan hususlar bile engizisyonca mahkûmunaleyh addedilmişti. Mesela Pirene Limanları'ndan dışarı beygir çıkaran ve satanlar sapkın sayılırdı(!). Ve eğer bundan dolayı elde bulunan engizisyon hükümnamelerinde yazılı olan özel bölümler meydanda olmasa zikredilen garip şeylere asla inanılmazdı.

Zikredilen bölüm şudur:

Bir kimsenin veya birkaç şahsın başka dinde bulunanlara veyahut sapkın ve Luterci topluluğuna Fransa toprağında

---

13 *Rahmetli Ziyâ Paşa, İslâm dinine dair işlerdeki kısımları (fıkraları) Müslümanlara keder vermemesi için nakletmekten geri durmuştur. [Ebuz Ziyâ Tevfik'in Notu]*

bulunan Byarne ve Gaskûn Limanları'ndan ve diğer taraflardan beygir, silah, mühimmat, gıda vermiş ve satmış, verilip satılmasına aracı olmuş veya ileride verecek ve satacak veyahut aracı olacak olduğunu; dışarıdan almış, alacak, alınmasına aracı olmuş, olacak olduğunu sizden bilir ve işitmiş olan olur da engizisyon tarafına haber vermezse sapkınlar sınıfına dâhil olup, onlar gibi lanetlenecektir.

İşte bu korkutma ve tehditlerle, bazı sadedil ve din gayretkeşleri korkuya düşüp bir kimse hakkında ipucu verecek olsalar saatinde engizisyon "mukaddes cemiyeti" memuriyetini yerine getirmekte kusur etmezdi. Yani hakikatin ortaya çıkarılmasına asla rağbet etmeyerek, ancak şikâyet edilen suçlunun işkence edilmesine, katline veya yakılmasına, hüküm ve mülklerinin alınıp zapt edilmesine acele ederdi. Maksat kısaca işte bu arzuya ulaşmak için kullanılan muhakeme ve sorgulama yollarını bir düzeye çekmekti ve bu zulümü âdet hâline getirmiş meclis, muhakemesine başladığı mesela iki bin itham altındaki kişinin içinden çoğunlukla bir şahsı bile muaf çıkaramazdı!

Engizisyon reisi, ismi geçen Aymera ve Torquemada'nın kaleme aldıkları hükümnameler sonradan bazı ilavelerle görünüşte değiştirilmişse de icra ettiği hükümler asla değişmemiştir.

Zikrolunan hükümnamesinin zalimce bildirisinin (ilâm) ilk şartı duruşma yapacağı meselelerde işittiği şahitliği kabul etmekti. Bu cihetle hakkında şikâyet olunan davalı/sanık davet edildiği vakit kendisinin ne sebep üzerine mukaddes cemiyet tarafından istenilmiş olduğu söylenilmediğinden, duruşmaya başladığında zikredilen cemiyetin soruşturma ve incelemesine (tahkik ve tedkik) mecbur olacağı ne çeşit bir hareketi meydana gelmiş olduğunu hatırlamak için yine davalıya baskı zorlamada bulunulurdu. Hâliyle o şahıs da kabahatinin ne olduğunu bilmeksizin cezalandırılırdı.

Ve çoğunlukla şahitler, şahitlik ettikleri hususta ihtilaf ve hata ederdi. Mesela onların beyan ettikleri durumlarla dava konusunun asla münasebeti olmadığından, sonradan nakil ve şehadet ettikleri maddelerle önceden şikâyet ettikleri şahsı bırakır başka bir şahsı itham ederler ve engizisyon dahi bu çeşit ihbarları tam bir titizlikle dinler ve kabul ettikten sonra, bir de sıhhatli bir kılıf giydirir, hatta bu şahitliği başka teftişler için de başlangıç ve dayanak addederlerdi!

Bu kabilden olarak Dalladolid şehri engizisyonunda görülmüş (ru'yet) bir duruşmanın asıl evrakları elimizde olup örnek teşkil etmesi için naklediyoruz:

Ramuza şehri sakinlerinden Don Kristeval adlı kişi Luterci topluluktan ve sapkın fikirli bulunan takımdan olmak üzere ihbar olunmuştu. Şahitlerden biri konuşturulup, zikredilen hususa dair olan malumatı sorulduğunda Sabudra memleketi sakinlerinden Don Pablo Sisenros adında şahsın hanımı Dona Marianna'nın sapkın topluluğun vaaz meclislerinde bulunmuş olduğunu söylemiştir. İşte bu tek haber üzerine sözü edilen şahıs için duruşma değiştirilerek ve yenilenerek, engizisyon üyelerinin tanınmışlarından Franso Vaka ve Gijelmo 1458 senesi Nisan'ının yirmi ikinci günü zikredilen şahsın hapsine hükmetti. Bunun üzerine iki doktor engizisyona gelip o şahsın hummadan hasta ve felç olduğunu, vücudunda açıkça görünen titremenin bir an durmadığından başka şuurunu dahi yitirdiğini, aht ve yeminler ederek beyan ve ifade etmiş oldukları hâlde engizisyon tarafından merhamet gösterilmedikten başka ertesi sene Mayısın yirmi birinde "Valadolid" şehrinde ilan ve icra olunan aleni cezalandırmada zikredilen şahıs hapse ve hakkında açıklandığı üzere şahitlik yapılan Don Kristeval kendi gibi başka on üç nefer suçluyla beraber ateşe atıldı. Ve zikredilen merasimde cezaları infaz olunanlar içinde Leonard adlı şahıs da bulunmuşsa da ötekiler gibi diri diri yakılmayıp, bahtı yaver olduğundan önce vefat etmiş ve kabre defnolunmuş olup cesedi mezarından çıkarılarak mukaddes hüküm(?) yerini bulmak üzere yakıldı.

Zikredilen merasimin icrası esnasında Marianna da arkasında tövbekârlara mahsus olan bir elbiseyle hazır bekliyordu. Her nasılsa tövbesi kabul edildiğinden yakılmaktan vazgeçilerek çilesi dolması için müebbet hapse gönderildi ve ne kadar mülkü varsa el koyuldu.

Engizisyonun vaziyetiyle alakalı bir tarih eseri kaleme alan çağdaş yazar Lorant, kitabının yirminci bölümünde zikredilen infaz merasimi gününü tafsilatıyla naklettiği sırada işte bu Marianna için "Uzun ömürlüydü." diye zikreder. Fakat bahsedilen yazar engizisyonun kâtipliğinde istihdam edilmiş olup, duruşma evrakları tamamen elinde olacağı için bu hususlarda başkalarından fazla malumatı bulunacağı açık olduğu ve kendisi diğer yazarların hepsini hatalı bulduğu hâlde "Men harefa bi're li ahihi feqad veqaa fî hî"[14] deyimine bir misal olmuştur. Çünkü bizim elimizde bulunan asıl evrakta 1459 senesi Mayısı'nın otuz birinci günü yani zikredilen merasimin icrasından on gün sonra, Don Pablo Sisetros, mukaddes cemiyet tarafına takdim ettiği bir arzuhâlde hapsolunmuş olan hanımının felç olup, zikredilen merasim gününde pek korkmuş ve bütün bütün akıl ve şuurunu yitirip âdeta delirdiğinden bahsediyor. Tedavi maksadıyla da kendisine ihsan olarak verilmesini niyaz etmiş ve o gün mukaddes cemiyet tarafından kadının Ramuze şehrine gitmesine müsaade edilerek, verilen ruhsatnamede sözü edilen Marianna'nın hanesinin geçici olarak hapis kabul edildiği yazılı bulunmuştur. Ve Pablo'nun hanımına yönelik tedavisine yardım etmek üzere engizisyonun icrası hükmü altında bulunan hanımı hakkında bir dilekçe sunması, kendi hakkında da cemiyetin şüphe duymasına sebep olmuş ve araştırılması için onun da arkasına casuslar tayin edilmiştir.

1463 senesinde Marianna tekrar engizisyon hapsine gönderilmiş, tam bir zillet ve sefalet içine düşerek engizisyon meclisine aşağıda yer verilen bir arzuhâl takdim eylemiştir:

---

14 "Kim kardeşi için bir kuyu kazarsa içine kendisi düşer."

Yüce, merhametli, muhterem ve ulu efendilerimiz! İsa Efendimizin aşkına ve bunca zamandan beri maruz kaldığım türlü azap ve elemlere hürmeten âlemi kuşatan yüce merhametinizin aciz olan benden de esirgenmemesini dilerim. Eşim Sisetro'nun önceki duruşma üzerine maruz kaldığı durum ve benim yüzümden çektiği sıkıntı ve eziyetler hasebiyle, acziyetimi ve tembelliğimi hafifletmeye sebep olacak bir şekilde beni idare edebilmekten aciz kaldığı malumunuz olduğundan bu şiddetli geçen kışta bulunduğum sefalet hâlinde kalmamı caiz görmeyip, müptela olduğum zaaf ve felci tedavi etmek üzere haneme gelmesine müsaade buyurmanız rica olunur.

İşte bu arzuhâlin altında engizisyon tarafından dört satır yazı yazılmış olup, okumaya değmezse de birazı dahi okunduğunda, zikredilen dilekçeye ret cevabı verildiği anlaşılmaktadır.

Bu kitabın kıymetli okuyucularından istitrat kabilinden bu konuyu açtığım için beni affetmelerini temenni etmekle beraber mukaddes cemiyetin duruşmalardaki hâline dair sözleri naklederiz:

Engizisyon, gelen şahitlerin şahitlik yapacakları sorulardan önce şahitlere sorulacak soruların ve verecekleri cevapların kimseye söylenmeyeceğine dair yemin verir ve teftiş edeceği şahısların birbiri aleyhine yapacakları şahitliği muteber addederdi. Meclis üyeleri bu çeşit şahitleri sorgulamalarında umduğu gibi cevaplar elde etmezse mademki şahittir ve bildiğini gizlemiştir diyerek yine işkence yapılmasına hükmederdi.

Bir engizisyon üyesi gizli bir surette, bir kişinin aleyhinde bazı ihbarlar eline geçirirse derhâl İspanya kıtasında ne kadar engizisyon varsa hepsiyle haberleşerek yine o kişinin durumuna dair diğer bir mecliste de malumat ve evrak bulunduğu hâlde onların hepsini getirtip, gerek şikâyet olunan hususun hakikatini ve gerek şahitliğin niteliğini araştırmak

amacıyla o evrakın bir sureti yazdırıldıktan ve fakat evrakta zaman, mekân, isim ve unvan yerleri izale olunduktan sonra Engizisyon unvanıyla nam salmış dinî ilimlerin uzmanı olan ulema sınıfına arzedilir; zikredilen ulema olayın hangi zaman ve mekânda meydana geldiğini bilmeyerek yalnızca ellerine verilen kâğıtlarda yazılan ibareleri okuyarak karar ve görüşlerini yazar ve beyan ederlerdi.

Devlet hazinesi memuru işte bu karar kâğıdını alıp, adı geçen şahsın yakalanmasını talep eder ve engizisyon tarafından da zikrolunan hükmün icrası için, "el-gavâzil" tabir olunan zaptiye askerinden birisinin eline imzalı bir tezkere verilir ve yanına meclis kâtibi refakatçi olarak tayin edilirdi. Zikredilen kâtibin memuriyeti töhmet edilen kişinin müsadere edilecek mallarını engizisyona teslim etmekten ibaret olup memuriyetini ifa etmekte asla ağırdan almaz ve zikrolunan mallar bir kere engizisyonun eline geçtikten sonra bir daha izi bulunamazdı.

Hapsolunacak şahsın üstünde bulunan silahı, parası ve kâğıtları zorla alınıp, gizli bir yerinde zehir, para veya bir kesici alet olmasın diye elbisesinin her tarafı dikkatle arandıktan sonra engizisyona has zindana atılırdı. İşte bu zindana girenlerden sağ çıkanlar nadir olduğu hâlde canını kurtarmayı başarmış olanlardan bazılarının beyanına göre zikredilen zindanlar; gayet dar, karanlık, rutubetli ve kokuşmuş olup, hapsedilenlerin ikisi bir yerde olmayacak şekilde ayrı ayrı hapsolunup kimseyle görüşemeyecek olduklarından, böyle karanlık bir yer ve pis kokular içinde tek başına uzun süre kalan bir adam ne kadar güçlü bir bünyeye sahip ve ne kadar aklı başında, ne kadar ağır başlı olsa da girdiği gibi çıkamayacağı açıktır.

Eğer bunlar gibi tek başına hapsedilmişse, o suçluların merhamete layık oldukları açıktır. Ancak bir suçlu hapsedilme sebebi olan suçunu ve duruşma gününü bildiği zaman hapsedilme süresini ona kefaret sayarak, zikrolunan sürenin

tamamlanmasını beklemeyip kendini teselli eder. Ama engizisyon hapsindekiler bunun gibi olmayıp zikrolunan meclislerde duruşmaların sınırlı bir zaman içinde görülmesi için bir nizam olmadığı ve hapistekiler duruşmalarının ne zaman son bulacağını bilmedikleri gibi suçunun ne olduğunu ve cezasının ne derecede ağır olacağını da bilmediğinden, daha fazla şefkat ve merhamete layıktırlar.

Bu konuda engizisyon meclislerinin taraftarı oldukları usul, doğal olarak işlerin uzun süre sürüncemede kalmasını gerektirmekteydi. Çünkü evvelemirde hüküm giymiş olan davalılar için gereken delillerin ve senetlerin suretleri çabucak yazılmayıp, birçok zamanlar öylece kalır ve bir adama önce şahitlik ettiği bir maddeyi tekrar tasdik ettirmek lazım geldiği zaman evvelki dava zabıt kâğıdı aynen kendisine gönderilirdi. O adam da, önce oturduğu memleketinden diğer bir memlekete göç etmişse yine o kâğıt oraya yollanıp duruşmanın icrası zikredilen evrakın dönmesiyle alakalı olurdu. Malumdur ki bu kabilden olarak, bir şahitlik kâğıdı Hindistan'a gönderiliyorken yol esnasında ziyan olup, zikrolunan kâğıdın yerine ulaşmadığı beş sene sonra haber alınmış ve bu kadar sürede biçare mahkûm her çeşit teselli, akıl danışma ve başkasıyla görüşme-buluşmadan mahrum ve ümitsiz olduğu, bu geciktirme ve ötelemeden habersiz hem de ne suçtan ötürü hapsolunduğunun sebeplerini bilmediği hâlde genç, zindanda kalırdı.

Hangi mezhep üzerine olursa olsun her bir davada hazır bulunan davalı neden hazır bulunduğunu bilir ve eğer bilmezse bildirilince anlar, ne yolda cevap vermesi lazım geleceğini etraflıca düşünürdü. Ama engizisyonlarda durum böyle olmaz, hazır bulunan adamın ne için orda olduğunu dahi kendisinin bilmesi ve itiraf etmesi gerekirdi. Mukaddes cemiyetin huzuruna bir adam çıkarıldığında, evvelemirde zikredilen cemiyetin mukaddes Katolik mezhebi aleyhine olarak, apaçık delillerle suçu ispatlanamayan bir şahsı celp ederek duruş-

ma yapmayacağı şüphe götürmez olduğu yayıldıktan sonra, o adama kendi suçunu kendi rızasıyla kabul ve itiraf etmek üzere zorlamada ve iltifatta bulunularak eğer doğruyu söyleyecek olursa engizisyonun onun hakkında merhamet edeceği vadolunurdu. Sözü edilen şahıs, üç defa bu tarzda huzura çıkarılır ve bu muameleye *tenbihat-ı selase* (üç defa tembih) denirdi. Bundan sonra o adam enine boyuna düşünüp, engizisyonun celbine sebebiyet verecek surette bulunduğu her türlü durum ve hareketi göz önünde bulundurmakla şikâyette bulunulan konuyu bulabilirdi. Ve doğruca ifade ederse, gerek duruşmasının süresini kısaltır ve gerek de müstahak olacağı cezayı hafifleteceği umulur gibi düşünülebilirse de bu yol da papazların suçluyu söyletmek için tertipledikleri tuzak ve entrikalarından biri olarak, o düşüncenin tamamıyla zıddı surette neticelenirdi. Çünkü o suçlunun zihninde arayarak bulduğu suçu itirafı esnasında ağzından çıkan ibareler önceden aleyhinde şahitlik yapılan haberin zapt edilmiş ve kayıt altında olan zabıt kâğıdındaki ibarelerin tertibine ve kelimesi kelimesine tamamen uymazsa itiraf ettiği gerçek madde önceden ihbar olunan maddeyse dahi hükümname şartı gereği makbul olmayıp ve belki suçunu hafif göstermek için ince sözlerle ifade eder veyahut bazısını gizlediği hasebiyle engizisyon gibi bir mukaddes meclisi aldatmak istemiş olacağından hazine memuru onun cezasının daha şiddetli olmasını emrederdi.

İşte bu şartın icrasıysa insan için çekinilecek durumlardan olmakla engizisyon duruşmasına çıkanlardan hiçbirisinin merhamete mazhar olmadığı görülür. Hatta bazı sanıkların itiraf etmesi emredilince zihnini toplayıp da mazide ne kadar hatası varsa birer birer hatırından geçirmekle içinde mukaddes cemiyetçe azarlanabilecek bir kusurunu söyleyecek olduğu durumda -çünkü cemiyete haber verilen ve zabıtnamede kayıtlı bulunan kabahatlerden başka olması lazım geleceği cihetle- biçareler bu yüzden dahi cezalarının şiddetini artırmış olmaktan başka bir netice göremezlerdi.

Velhasıl işte bu *tenbihat-ı selase*nin icrasından sonra, hazine memuru eliyle şikâyette bulunulan husus suçlunun eline verilir fakat hakkında kimin şahitlik yaptığı kendisinden gizli tutulurdu. Ondan sonra sorgusuna başlanarak her madde ayrı ayrı sorulur, eğer suçlunun verdiği cevaplar engizisyonun umduğu gibi olmazsa derhâl işkence ısmarlanırdı.

Zikrolunan Lorent yazdığı tarihte der ki:

İşte bu işkencelere dair eser verenler ne kadar ayrıntılı yazmışlarsa da anlatılanlar yine de gerçeğin bir kısmından ibarettir. Çünkü işkenceler o derece insanın aklını dehşete düşüren cinstendir ki bu zulüm ve saldırı, hiddet, katil ve yakma gibi serkeşçe muamelelerde bulunarak cellatlığa alışmış olan engizisyona bile tesir ettiğinden, bir suçluya işkence edildiği esnada soruların tekrarlanmaması kararı hükümnameye ilave edildi.

Lakin engizisyon memurları bu yasağa da riayet etmemek için çareler bulurdu. Mesela bir suçluya ölmesine bir ramak kalıncaya kadar eziyet ettikten sonra işkencenin devamı ve tekrarına güç ve kuvvet vermek için cefaya ara verirler ve biçarenin aklı başına gelir gelmez yine evvelki işkenceye bıraktıkları yerden başlayarak, önceki gibi ölüm hâline yaklaşıncaya kadar eziyet ederlerdi. Kendilerine bu durum sorulduğunda "Biz ona evvelki soruyu tekrar sormuyoruz; belki o soruyu bıraktığımız yerden alarak, tamamlamaya çalışıyoruz." derlerdi. Velhasıl bu yolla güya hakikati söyletip, hazine memuru tarafından şikâyet olunan maddenin gerçekleştiği yazılarak zapt ve ilan olunur; lakin gerçekleşen suçun hangi zamanda ve hangi mekânda meydana geldiği kesinlik kazanmazdı.

Suçlunun mahkeme esnasında suçsuz ve günahsız olduğunu ispat için yaptığı itiraz ve sunduğu delilin en kuvvetlisi, isnat edilen suçun meydana geldiği yerde "Ben yoktum." demekti. Hâlbuki şikâyet olunan husus hakikaten ortaya çı-

karılmadıkça bu delilin ne hükmü olabilir? Zira davacı ve davalı arasında meydana gelen anlaşmazlığın halledilmesi ikisinin yüzleşmesine bağlıdır. Engizisyon mahkemesine çıkan davalarda davacının şahit ve muhbirler olduğundan, şahit ve muhbirler de iddiada bulundukları konu hakkında kesin bilgiye sahip olsalar bile suçlunun ismini yanlış hatırlar, yanlış zapt edebilirdi. Mesela Hristo yerine Hristoval anlamışsa yüzleştirildiklerinde davalı davacıya kendini göstererek "Bana bir iyice bak! Gördüm dediğin şahıs ben miydim?" diyebilecekken, işte bu yüzleşme usulü ve davalının davacının adını dahi bilmesi engizisyonca tamamen yasaktır. Hâliyle suç iddiasının, savunulan görüşün ispatı da mümkün değildir! Bu cihetle engizisyon savunmaları hakikaten "körebe" oyunundan bir numune olup, davalı gözü bağlı olduğu hâlde cehalet karanlığı içinde kurtulmasını sağlayacak sebep ve delilleri arayarak etrafına çarpınır. Bazen de suçluya, avukatın sahip çıkmasına müsaade edilirdi. Bu avukat da müvekkilin lehinde bazı savunmalarda bulunurdu. Fakat bunda da belirlenen bir sınır vardı. Suçlunun tayin edeceği avukatın engizisyonun kabulünü ve müsaadesini almış kişilerden olması şart olduktan başka, lehinde yapacağı savunmada davaya dair dosya evrakının hiçbirisi kendisine gösterilmez, müvekkili olan suçluyla da konuşmak ve haberleşmeksizin, kendisine verilen üzerinde oynanmış evrakla uydurulmuş ve karışık malumattan çıkaracağı şeylerle davayı yürütürdü. Bu durumda avukat, dava edilen konunun nitelik ve hakikatini bilemeyeceği gibi, davacı olan şahitlerin dahi kimler olduğunu bilmediği cihetle ne görevlendirildiği savunma işini sağlıklı bir şekilde yapabilir ve ne de şahitlerin durumuna göre yapması beklenen itirazları dile getirebilirdi. Olsa olsa suçlu hakkında engizisyonun merhametini diler veya eğer mümkünse davalının aklanması için bazı şahitler çıkarabileceğinden ve bununla beraber suçlunun lehinde şahitlik edenler de engizisyonun gözünde şüpheliler dairesine gireceğinden, verilmesi beklenen hükmün hafifletilmesi ve iptali hakkında

bu gibi şahitliklerin tesiri pek az olduğundan, demek olur ki ne suçlunun gerçekten masumiyeti ne şahitlik ve beyanların doğruluk ve gerçekliği engizisyonun icrasına kesin karar verdiği hükme engel olabilirdi.

İşte bu kabildendir ki yukarıda zikredilen Dona Marianna mahkemesinde Zamûre papazlarından Antonio Şanz ile yine zikredilen şehirden bir rahip ve Antonio Kârut isminde diğer bir rahiple yine o şehir ahalisinden güvenilir ve muteber nice adamın o kişi hakkında gerçek bir Katolik olduğuna ve fakirlere çokça sadaka verdiğine hep beraber ve açıkça şahitlik yapmış olmaları yine de biçare Marianna'nın müebbet hapisle cezalandırılmasına ve bütün mülklerinin zapt edilerek müsadere edilmesine engel olamadı.

Ve mukaddes cemiyetin konuyu araştırmak suretiyle yazılı olarak haberleşmesi ve duruşmayı uzatması da, şiirde latife yapmak, şaka etmek maksadıyla şiirde yazılan kelimeyi ilk anlamında kullanmak gibi bir hareketti. Bir süre işte bu ikiyüzlülükle sanki zulmetmemenin lazım geldiği gösterildikten sonra, hakkı güneş gibi meydanda olan maddeyi, aleyhindeki muteber olmayan bir evrakın hükmüne itibar edip töhmet şekline sokarak ve işin rengi değiştirilerek, istenen ceza infaz olunurdu.

Ve mukaddes cemiyet hâkimlerince mahkeme sırasında ortaya çıkan hafif bir şüphe suçluyu azıcık lekeyelebilir, bu durumda davalı, kesin karar verilmiş cezaya çarptırılmaktan kendisini kurtaramadığından, zikredilen cemiyetin mahkemesi huzuruna getirilip de affa mazhar olanlar iki binde bir çıkmazdı. Eğer suçlunun batıl akidesi hakkında hâkimlerin şüphesi daha fazla olursa cezası da artırılıp hele o şüphe resmî surette bulunursa cezası ona göre şiddetlenirdi. Lakin eğer suçluda açık bir tövbe ve pişmanlık alameti gözlemlenirse idam cezasından kurtulmaya hak kazanırdı. İşte bu üç durumda suçlu lanetlenme dairesinden ve dinî teftiş belasından kurtarılabilir, lakin cünhanın küçüklük ve büyüklüğüne göre

engizisyon tarafından suçluya çileler emrolunurdu. Ve eğer zikrolunan şüphe pek hafifse engizisyon meclisinin kapıları kapalı olduğu hâlde üyelerin huzurunda veyahut kapılar açık olarak işte bu merasimi görmeye hücum eden halkın önünde suçlunun af merasimi icra edilirdi. Ve bu merasim üzere affa mazhar olacak suçlu başı açık ve bu merasime has bir tür elbiseyle kuşanmış olduğu ve elinde yeşil balmumundan bir fitil (şema') tuttuğu hâlde cemiyetin huzuruna gelip dizlerinin üstüne kapanarak, hakkında şüphe edilen bâtıl akideden tövbe ederek döndüğünü dile getirir; önce işte bu tövbe merasimi suçun ağırlığına göre şehrin kilisesinde veyahut meydanda ve ahali önünde icra olunurdu. Zikredilen bu merasim *hükm-i din* tabir olunurdu.

Fakat bu şekilde aleni surette tövbe edip, zillet pisliğine bulanmış olmak suçlu için büyük bir ceza olacağından, bununla bütün bütün engizisyonun kahır ve azabından kurtulması gerekir gibi bir fikir akla geliyorsa da bu ümit yersizdir. Zira mert tövbekâr suçuna göre çok az bir süreliğine *hükm-i din* merasiminin icra edildiği esnada giydiği elbiseyi kuşanmak cezasından kurtulamaz, el koyulan mallarının tamamı veyahut büyük bir kısmı sonradan eline de geçmez ve bundan sonra beygire ve katıra binme ve üzerinde mücevher, altın, gümüş ve ipek taşıma hakkından mahrum olurdu. Ve daha da garibi şudur ki tövbekâr kişi resmî merasimden sonra mülkîye ve ilmîye sınıflarında istihdama kabiliyetsiz olduğu ilan edilirdi. Bu hükmün altına girdikten sonra kendisinden doğacak çocukları ve torunları da mahrumiyetine ortak olur fakat zikredilen tarihten önce doğanlar bu kabiliyetsizlikten muaf tutulurdu.

Hatta zikri geçen Dona Marianna'nın beş oğlu ve evli iki kızı olup, oğullarından Jean, Zamûre Kilisesi'nde rahip ve Petro ile Kristopal Malta Şovalyeleri güruhundandı ve diğer ikisi henüz çocukluk döneminde olduklarından bir hizmette değildiler. Yukarıda beyan olunduğu üzere adı geçen

kadının bulunduğu merasim gününden birçok seneler sonra, bunlar mukaddes cemiyet tarafına arzuhâller takdim ederek validelerinin sonradan affedildiği suça hangi tarihte başlamış olduğunun belirtilmesi ve beyan edilmesini istediklerinde zikredilen cemiyetten öyle bir hüküm sâdır oldu ki; sözü edilen Marianna'nın bahsedilen suça başladığı tarih 1457senesi İsa'nın doğumu yortusu gününde meydana gelmiş ve sözü edilen çocukların doğumundan sonra meydana geldiğinden, bu sebeple bunların soyunun temizliğine ve asilzadelik itibarlarına halel gelmeyeceğini ve de önceki görevlerine devam edebileceklerini müjdelemekten ibaretti.

Engizisyonun Bazı Terimleri ve Sembolleri

Mukaddes cemiyet tarafından hidayet ve ıslahları için nasihat edildiği hâlde sapkın itikatlarında ısrar edenlere tövbe etmeyen (gayr-i tâib), tövbeden sonra yine önceki bâtıl (Rafz-Rafızi) inançlarına dönenler dinden dönmüş (mürted) kabul edilir, işte bu iki sınıfa genelge yayınlanarak *azâde* denilirdi. Lakin işte bu isimlendirmeden bunların hakikaten *azâde*[15] olduğu zannına kapılmamalıdır. Engizisyon cemiyeti, esası merhamet ve şefkat olması gereken bir dinin adını ortaya atarak, insanların zararına dokunacak şekilde Raûf ve Rahîm olan Zat-ı Hak'ın ismi vasıtasıyla en pis işkence ve eziyete çaba sarf ettiği gibi kullandığı tabirlerle de her kelimeyi sahip olduğu anlamdan çıkarıp başka bir anlamda kullanırdı.

Mesela engizisyon terimlerine göre affetmek, affedilenin mallarını ve mülklerini gasp etmek ve soyundan gelenleri rezil ve hakir etmek anlamına gelirdi. Azat etmek de katletmek ve idam etmek manasında olup, işte bu fesatın dünya tarihinde bir benzeri daha aranılsa Fransız İhtilali'nden[16] başka

15 Yazar burada azâde kelimesinin sözlükte "azat edilmiş, hür ve özgür bırakılmış" gibi anlamlara gelmesine rağmen engizisyonun bu kelimeyi kullanırken aynı anlamı kastetmediğini ifade etmek istiyor.

16 Fransız İhtilali 1789 tarihinde meydana gelmiş ve monarşi başta olmak üzere ruhbanlık ve aristokrasinin sonunu hazırlayan bir dizi değişikliği meydana getirmiştir.

yerde bulunamazdı. Ki "Spitân Terîzûr" tabir olunan kötü şöhretli bir topluluk büyük kilise mahkûmlarını infaz yerine (katilgâh) sevk ettiklerinde belediye hükümetini alaya almak ve hakaret etmek için kendilerini bir yerel mahkeme ve hâkim kabul ederdi. Ardındansa engizisyonun sözcüklerini kullanarak, bir mahkûm getirildiğinde "kovuverek, azat edek!" diyerek aslında bu sözleriyle katledelim demek isterlerdi.

Hatta engizisyonların kullandıkları üstü kapalı (remizli) şekilde yazılmış sembollerde bile işte bu ikiyüzlü usul yürürlükteydi. Zikredilen sembollerde "Ya İsa! Kalk, davanı ru'yet[17] eyle!" ibaresi yazılı olduğu hâlde bu davayı engizisyon memurları görürlerdi. Ve "Din memurları olduğumuz için bir suçlunun katli hükmünü telafi etmek bize yakışmaz." derler fakat işkence aletlerini hazırlattırdıktan sonra suçluyu infaz yerine (siyâsetgâh) kendileri götürüp teslim ederler ve "Belde zabıtasına teslim ettik, o suçlu hapisten azat olup, zabıtaya teslim olundu. İnfaz hükmünü (hükm-i siyâset) mülki hâkimlerden biri verdi." derler ve de suçluya *zümâre* tabir olunan bir çeşit özel kıyafet giydirirlerdi.

Engizisyonun başlarında rahip Dominik suçlulardan affedilenlere doğru ve gerçek akideye döndüklerine dair aleni bir nişan olması için kurtuluş alameti yani haç (çelipa) sureti taşımalarını münasip gördü. Fakat o zamanlar Albi Jovâ güruhuyla savaşmak üzere gelen bütün askerde de zikredilen alamet bulunduğundan bunları birbirinden ayırabilmek için affedilenlerin elbiselerinin renginden farklı bir renk kumaştan üretilmiş ve iki memeleri üzerinde haç taşımalarını tembih eylemişti. Daha sonra bu usul değişip haçın biri göğüste ve diğeri omuzda taşınır olmuştu. Daha da sonra, zikrolunan haçlar piskoposların uğurlu dualarıyla takdis olunmuş mukaddes keseye konulup o kesenin dibi boğazdan geçirilerek giyilirdi! Lakin bu da engizisyon nazarında normal kıyafet hükmüne girmiş olsa da bazı papaz elbiselerine benziyor ol-

17 Davaya bakmak, davayı görmek.

ması yüzünden torbanın şekli değiştirilip iki yanının yırtmaçları uzun ve üzerinde kızıl haçlar donanmış; diz kapağına dek sarı renk özel bir kıyafet giyilmesi emrolunmuştu.

Sonradan engizisyon reisi Kardinal Şemiz "Hürmete yaraşır olan haçın affedilenlerin üzerinde hakaret nişanı olması layık değildir." diyerek, bundan sonra bu kişilerin zümâre üzerinde alelade ve doğru olan haç şeklini çizmemelerini fakat suretini nakşetmelerini emretti.

Velhasıl engizisyonun verimli fikirlerinin ürünü olarak suçluları tayin ettiği farklı mertebeler ve çeşitli ölçülere göre özel kıyafetler icat edilip affedilenler içinse üç tür elbise icat edilmişti. Eğer kişinin bozulmuş itikadındaki halel pek hafifse zümâre giyer fakat üzerinde haç sureti olmazdı. Eğer hakkındaki şüphe kuvvetliyse yine zümâre giymekle birlikte üstünde yarım haç ve eğer resmî olarak sapkın ilan edilmişse de zümârenin üstünde sadece haç ismi tasviri bulunurdu.

Azâde tabiriyle idamına hükmolunan suçlular boğazlarında daima birer ip taşıyıp üç fırkaya ayrılırdı. Bunlara özel kıyafetlerin türüyse üç çeşitti.

İdamına hükmolunmadan önce tövbekâr olan *azâde* üzeri kızıl ve tam haçlarla donanmış sarı zümâre kıyafet giyip başında da yine o renk kumaştan ve keza kızıl haçlarla nakşolunmuş dört köşeli ve tepesi sivri bir külah olduğu hâlde infaz yerine (siyasetgâh) sevk olunurdu. İşte bu sembollerle suçlu bulunan tövbekârın katledileceği ve idam olunacağı fakat vücudunun ateşte yakılmayacağı anlaşılırdı.

İdamına hükmolunduktan sonra tövbe eden *azade,* yine zikrolunan renkte elbise ve külah giyip fakat zikredilen elbisede ateşin alevi üzerinde bir şahıs ve diğer taraflarında da ateş resmi nakış resmedilir ama resmedilen ateşin alevi ters gösterilmekle bu sembolden o tövbekâr suçlunun ateşte yakılacağı ve öncelikle idam edilip sonrasında da cansız bedeninin ateşe atılacağı anlaşılırdı.

Eğer bir suçlu asla tövbe etmediği hâlde idamına hükmolunursa zikredilen özel kıyafette bir cehennem güruhu görüntüsü içinde bu şahıs tasvir edilirdi. Alevler de alelade bir tor[18] şeklinde gösterilir; diğer taraflarında da yer yer ateşler ve şeytan şeklinde suretler nakşolunur ve bu nişanla da suçlunun diri diri ateşte kebap edileceği bildirilmiş olurdu.

Engizisyon idamına hükmettiği *azâde*yi aman nedir bilmeyen celladın eline yani bilinen terimiyle belde hükümetine teslim ederken suçunu ve hakkında kararlaştırılmış olan hükmü haber verir ama affedilenler ne töhmette bulunduklarını ve ne türlü cezaya müstahak olduklarını yalnız infaz edildiği hengâmda anlayabilirlerdi.

Merasimin icra edildiği gün otodafe[19] diye adlandırılır; suçlular hapislerden çıkarılıp, özel kıyafetleriyle sokak sokak dolaştırıldıktan sonra infaz yeri (mevki'-i icra) olan özel meydana götürülür; o şekilde gezdirilirken gerekli görülen kaideye riayetle idamına hükmolunanlar ileride ve tövbekârlar onların ardında ve infaz (icra) memuru olan din adamları (avene-i din) daha arkada ve İsa askeri etrafta olduğu hâlde alayla zikredilen meydana varılırdı. Orada devlet memurları ve memleket reisleri için özel mevkiler hazırlanmış olmakla, bunların huzurunda suçlu infaz yeri (katilgâh) olan yüksek bir yere çıkarılarak ve orada her suçlunun gadrnâmesi okunur, ilân edilirdi. Gariptir ki zikrolunan nâme belde hükümetinin suçlu hakkında şefkat ve merhamet edeceğinin umulduğuna, rica edildiğine dair bir bölüm ile son bulurdu.

Melşiyur Maknaz, engizisyon lehinde kaleme aldığı mazeret bildiren Tarih'inde der ki *"Sapkınlıkta ısrarcı olanlar için mukaddes cemiyet bir şey demeyip, hatta suçlunun idam olunmamasını ister ve eğer tövbe ederek dönerse yalnız yürürlükte olan dinî kanunlar üzere bazı çileler tayiniyle ye-*

18 Bir dairenin aynı düzlemde fakat kendisini kesmeyen bir doğru etrafında dönmesiyle oluşan geometrik şekil. (Fransızca: tore)
19 Ev Tudâfe/otodafe/auto-da-fe/act of the faith (iman hareketi). Engizisyon tarafından verilen bir cezanın herkesin önünde infazı. Yakma cezası.

tinirse de lakin hükümetin kılıcı suçluyu terbiye etmek için zikredilen cemiyette dururdu. Bazen de onların (suçluların) kanlarıyla boyanmaktan geri durmayıp, bununla da diğer birinin hâllerinden itibarla nice şahsın hidayet yoluna gelmeleri gibi manevî bir fayda hâsıl olurdu." Güzel özür dileme!

İkinci mertebede lanetlenesi ikiyüzlülük değil midir ki; yakıcı ateşler hazırlanmış ve suçlular seyirci olan mutaassıp ahalinin lanetine ve küfürlerine hedef oldukları hâlde yanmaya hazırken, aman nedir bilmeyen cellatlar ruhbanların ağızlarında henüz insaniyet kelimesi telaffuz edilmiş olup, hatta bu manada olan insaniyetin bir numunesi 1559 senesi Mayıs'ının yirmi birinci günü meydana gelerek, ismi geçen Marianna'nın affa mazhar olduğu meşhur otodafe (outo da fe) merasiminde görülmüştür ki o gün azâde sınıfından Antonio Herzveill yakıcı ateşin üstüne çıkarılıp etrafına yığılan odunlar tutuşmak üzereyken, rahipler insanlığın gereği olarak, sapkınlığından dönmesi için kendisine nasihat etmeye başladılar. Ancak biçare suçlu nasihati dinlediği ve döndüğü hâlde de kararlaştırılmış olan cezadan kurtulmanın mümkün olmadığını bildiğinden veyahut o güne kadar müptela olduğu çeşitli ızdırap ve işkenceler ya da zikredilen durumdan dolayı dalmış olduğu korku ve ürperme sebebiyle konuşmaya mecali kalmadığından susunca, İsa askeri denen neferlerden merhametsiz bir mutaassıp elindeki mızrağı böğrüne sapladı ve çeşme gibi kan akmaya başladı. Ateş tamamen tutuşup vücudunu yakarak yok etmedikçe de kanının akışı durmak bilmedi.

Engizisyon nazarında rütbe ve haysiyetle ilim ve fazilet iyiyi kötüden ayırmaya yarayan şeyler değildi. İşte bu ayrıcalıklı topluluk tamamen denetle(n)me dairesine dâhil edilip Ferdinand asrındaki meşhur tarihçi Antonio dahi yakayı kurtaramadı. Mösyo Lorent tarihinde bu gibi meşhurlar arasından, engizisyonun zulmünün pençesine düşen kişiler için özel bir defter tertip etmiş ve her ne kadar uzatmış ve ço-

ğaltmışsa da yine noksan kalmış olduğu muhakkaktır. Çünkü sözü edilen tarihçinin araştırıp defterine (cerîde) kayda geçirdiği isimlerden başka zikrolunan belaya uğramış olan daha nice meşhur kişi var ki isimleri o defterde kayıtlı değildir. Kısaca ikinci Philip'in doktoru olan meşhur tıpçılardan Vâsâl ki onun insan bedeninin bileşimine (terkib) dair olan anatomiden (ilm-i ecsâd-ı beşer) ortaya çıkardıklarıyla otopsinin (ilm-i teşrih) bu kadar ilerlemesine imkân sağlanmıştır, kendisinin bilimlere (ulûm) olan aşırı sevgisi engizisyon nazarında bâtıl akidesine dair şüphe beslemelerine sebep olduğundan ne kendisinin şan ve şöhreti ve ne sözü edilen Philip'in yanında durması ve koruma gayreti Vâsâl'ı mukaddes cemiyetin pençesinden kurtaramamıştır. Vâsâl'ın ömrü boyunca nice zahmetlere katlanarak biriktirdiği ilmî tecrübelerine dair olan evrakı evvelemirde cehalet ve bilgisizliğin saman alevinde edildikten, yakıldıktan sonra affedilmiş ve fakat yürüyerek Kudüs-i Şerîf'e gitmek çilesine mazhar edilmiştir.

Zikrolunan cemiyet bizim asrımıza kadar devam edip, ancak şiddetli kriz durumu devam edemeyeceğinden, evvelki derecede zulmetme kudreti kalmamış velakin ne kadim kanunları ne yürürlükte olan hükümleri değiştirilmemiş olduğundan müsait bir vakitte yine evvelki derecesine ulaşmaya hazırdı. Napolyon Bonaparte'ın İspanya'ya girişine kadar mukaddes cemiyet meclisleri suçluların idamını görmeye devam etmiş hatta 1800 senesinde Kengâ şehrinde bir sapkın engizisyon meclisinde öldürülmüş ve yapılan resmi de, kaide olduğu üzere yakılmıştır.

1790 senesi başında Mîşel Mâfir bir hizmette istihdam olunmak üzere İspanya'ya gitmiş ve askeriyeye girerek derece derece yükselerek miralaylık rütbesini kazanmıştı. Bir gün dine dair şakayla karışık bazı sözler söyleyince engizisyon hapsine atılmış fakat sorgusunda bulunan dinî memurlar tarafından eğer atfedilen suçu kendisi tamamen itiraf ederse giz-

li bir surette affedileceği ifade edildiğinden biçare bu vaade aldanarak, namusunu korumak için istediklerini söylemişti. Bundan sonra işte bu dinî memurlar ilannameler neşrederek memleket reisleri ve ahaliden pek çok kimseyi şehrin büyük kilisesine davet etmiş ve Mîşel Mâfiri de zümâre kisvesiyle o cemiyetgâhta hazır bulunmuştur. Zavallı adam kilisenin kendisini seyretmeye gelen halkla ağzına kadar dolu olduğunu görünce papazların oyununa geldiğini anladı ve gazap ve hiddetle "Birkaç şakayla karışık söz için namuslu ve mert birini böyle rezil eden dine lanet olsun!" deyince tekrar hapse gönderildi. Orada eli ve ayağı bağlı olarak zindanda eziyet edildiği hâlde tam bir ümitsizlik ve mahrumiyetle nasıl olduysa kendini boğarak elemden kurtulabildi.

SONSÖZ

Fransızlar, İspanya'ya saldırarak ülkeye ayak bastığı esnada engizisyonlarda icra olunan bu çeşit pek çok duruşma vardı. Binlerce mazlum ve masum kişi ümitsiz ve kederli bir hâldeyken 1808 senesi Aralık ayının dördüncü günü Napolyon Bonaparte tarafından çıkarılan ferman gereği işte bu zararlı meclis kaldırıldı ve hayatından ümidini kesen binlerce biçarenin hayat ve hürriyetleri iade edildi. Sözü edilen İmparatorun bu hususta insanlığa ettiği hizmet hiçbir vakitte hatırdan çıkmayacak suretteyken İspanya bu büyük cömertliği, ihsanı pek çabuk unutuverdi.

ZİYA PAŞA

ENGİZİSYON TARİHİ

Engizisyon döneminin zulüm ve işkencelerinden bahseden bu eser, Müslümanlar ve Yahudilerin maruz kaldığı cefa ve eziyetler kadar Hristiyanların da Engizisyon Meclisleri tarafından zulme uğratıldığını gözler önüne sermektedir. Osmanlı'da ayrılıkçı azınlık hareketlerinin hat safhaya ulaştığı, Girit Adası sorunu ve Balkanlar'daki ayaklanmalar nedeniyle Avrupa devletlerinin Osmanlı'ya siyasi olarak baskı yaptığı bir dönemde, Paşa tarafından Batı'nın karanlık mazisini gün yüzüne çıkaran böyle bir eserin tercüme edilmesi oldukça mânidardır. Belki de Ziyâ Paşa, böyle bir tercümeyi hazırlamakla, Osmanlı Devleti'nin gayr-i müslim azınlıklara yeterince siyasî hak tanımadığını ve onlar için yeni ve medeni reformlar hazırlamasını isteyen Batılı devletlere "Ayinesi iştir kişinin, lafa bakılmaz," demek istemiştir.

ISBN: 978-625-7751-61-2

KAPRA YAYINCILIK

/kaprayayinlari
/kaprayayinlari
/kaprayayinlari
/kaprayayinlari